

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

42e jaargang nr. 2

maart - april 2013

Inhoud

- In Memoriam Angèle Van Geluwe-Eggermont.	90
- Pierre Kluyskens: De Ridderorde van het Gulden Vlies.	92
- Victor De Muynck: Inventaire Archéologique: Het Vaandel van de Onvrije Schippers.	103
- Daniël Van Ryssel: Minder bekende en/of verdwenen locaties in Gent. Thee drinken aan de waterkant.	105
- Luc Devriese: <i>Ghendtsche</i> toestanden: De rivieren van den stede dat schoenste juweel es dat de stede heeft. Deel 1. Baggeren en schuren.	108
- Gontran Eryvynck: De afkomst van Jacob Van Caneghem.	116
- Erik De Keukeleire: 100 jaar geleden: Expo 1913. Deel 1 (Januari-April).	123
- Caroline D'Hondt: Clare Voortman-Dobbelaere (Gent, 1853-Menton, 1926). Vervolg en slot.	144
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 29-30-31 December.	159
- Gentse Memoriedagen: Overzicht van de verschijningsdata.	164
- Daniël Van Ryssel: Vergeeten Gentse schrijvers: Pol De Witte (Gent 1848 - Gent 1929).	168
- Willy Rouquart: Hendrik De Rudder stelt een "menslievende" daad.	171
- Quizmaster: Uitslag van de kwies 2012	175
- Bibliografie.	178
- Vraag en Antwoord.	180
- Lezers schrijven ons.	181

IN MEMORIAM ANGÈLE VAN GELUWE-EGGERMONT

Mevrouw Angèle Van Geluwe-Eggermont zoals de meeste van onze leden haar gekend hebben.

Het jaar 2012 eindigde voor de “Heemkundige en Historische Kring Gent” op een dramatische wijze: onze sinds lang trouwe medewerkster mevrouw Van Geluwe-Eggermont overleed plotseling op 17 december 2012.

Dit is een bijzonder pijnlijk verlies voor onze Kring.

Sinds vele jaren was zij bestuurslid en bibliothecaresse, aanvankelijk bij het ontstaan van onze Kring toen zij meehielp bij de opbouw van onze bibliotheek, in den beginne in een ruime kast op de eerste verdieping van Café “Het Damberd” op de Korenmarkt, later wanneer onze bibliotheek versmolt met deze van het Documentatiecentrum waar zij er in slaagde waardevolle Gentse boeken gratis te bekomen. Zij was trouwens een gediplomeerde bibliothecaris die haar vak grondig kende. Dat wist ook het “Willemsfonds” waar zij meer dan 40 jaar bibliothecaresse was. Ook dààr werd ze, net zoals bij ons,

sterk gewaardeerd voor haar dienstvaardigheid, altijd klaar zich uit te sloven om een bezoeker te kunnen helpen en inlichtingen te verschaffen.

Zij beheerd op een perfecte wijze het depot van de “Ghendtsche Tydinghen” op de haar gekende secure manier. Lagen er in het depot bv. 37 exemplaren van G.T. 2003 - N° 4, dan was dat, reken maar, 37 en niet 36 of 38. Iets wat niet klopte was een nachtmerrie voor haar.

Haar bescheiden karakter was er de oorzaak van dat slechts weinigen een idee hadden van haar achtergrond, haar gaven en haar zeer talrijke activiteiten: Grieks-Latijn aan het Meisjesatheneum, aanvatting studies Geneeskunde (afgebroken door de oorlog), monitrice van het Rode Kruis, gedurende vele jaren lesgeefster aan de Vliegende Brigade en de ambulanciers, hoofdmonitrice Gezinszorg, diploma van Eerste Hulp in Oorlogstijd en Grote Rampen, later opnieuw naar de Universiteit voor 4 jaar Kunstgeschiedenis en Archeologie, gids voor Oost-Vlaanderen in drie talen, Nederlands, Frans en Engels. Ze ontving een studiebeurs voor de Sorbonne in Parijs met het getuig-schrift Histoire Médiévale en voor de cursus Littérature française, destijds

(toen dit nog iets voorstelde) was ze lid van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten.

Uiteraard is deze opsomming onvolledig, want ook wij zijn niet op de hoogte van al haar verdiensten.

Ook iets dat haar drang om te kunnen helpen tekent, is dat ze haar lichaam afgestaan heeft aan de Universiteit Gent voor wetenschappelijk onderzoek.

Wij zullen deze grote dame erg missen, maar de aangenaamste herinneringen aan haar bewaren.

DE RIDDERORDE VAN HET GULDEN VLIES

Pierre Kluyskens schreef dit artikel meer dan een halve eeuw geleden.

Binnen enkele dagen, op 29 juli eerstkomende, zal het juist vier eeuwen geleden zijn dat Filips II in de hoofdkerk van Sint-Baafs, het 23e en laatste kapittel van het Gulden Vlies bijeenriep. Het was de tweede maal dat een dergelijke eer onze Gentse stede te beurt viel, want in 1445 reeds, had de stichter zelve van de Orde, Filips de Goede, Graaf van Vlaanderen en Hertog van Bourgondië, in de toenmalige Sint-Janskerk, het zevende kapittel van het Gulden Vlies vergaderd.

Boven de grisailles van Petrus Van Reyschoot, zien wij nog heden in het koor, de wapenborden van de ridders die aan dit eerste Gentse kapittel deelnamen, terwijl de geslachtswapens van het laatste kapittel – 51 in getal – thans prijken, rechts in de dwarsbeuk, boven en naast het zijportaal.

Het kapittel van 1559 resumeert het roemvol bestaan van een der machtigste ridderorden ter wereld; het luidt, helaas, ook zijn ondergang in, het is zijn zwanenzang.

Die vierhonderdste verjaardag mogen wij hier, zoals trouwens al degenen die aan ons heerlijk verleden herinneren, niet opgemerkt laten voorbijgaan.

Wij zullen dan ook in een paar bijdragen de oorsprong en de betekenis, de groei en de bloei van het Gulden Vlies, en in het bijzonder de twee kapitels die in onze stad werden gehouden, even opwekken, als een van die zovele bladzijden die onze voorouders met fierheid durf en moed voor het nageslacht hebben geschreven.

Filips de Goede, de «conditor Belgii», de stichter vaar de Nederlanden, had reeds twee echtgenoten zonder veel verdriet, ten grave gedragen, wanneer hij op 10 januari 1430 – of 1429, volgens de oude tijdrekening, daar het nieuwe jaar in Vlaanderen slechts met Pasen begon – voor de derde maal in het huwelijksbootje stapte met Isabella van Portugal, die zijn afgevaardigden aan het Hof van Jan I, koning van Portugal, waren gaan afhalen.

De huwelijksplechtigheid greep plaats te Brugge en nooit zag men in Vlaanderen en nooit zou men er trouwens nog een dergelijk praalvertoon zien, een dergelijke weelde van kleuren, van juwelen, van goud, van festijnen, tornooien en spelen allerhande.

Was Filips niet machtiger dan de koning van Frankrijk, niet de gelijke van de Engelse koning? Was Brugge met zijn 150.000 inwoners, met zijn haven,

waar elke dag 150 schepen uit het Westen en het Verre-Oosten binnen vaarden, niet een der mooiste en rijkste steden van Europa en mocht derhalve de fiere hertog aan zijn jonge echtgenote en zijn honderden genodigden het schouwspel niet bieden van zijn macht en rijkdom in het architecturaal en artistiek juweel van zijn met de dag groter wordende bezittingen?

Hij was ten andere dol verliefd op de mooie Isabella en zou ten andere die dag hebben verklaard:

«Aultre n'auray»

«Dame Isabeau tant que vivray!»

Het was die plechtigheid welke Filips sedert maanden koortsachtig afwachtte om midden het gejubel, de algemene vreugde, het enthousiasme van honderden prinses, edellieden en vermaarde krijgers, de stichting aan te kondigen van het Gulden Vlies, de ridderorde die, droom van religiositeit, van politieke macht en ridderlijkheid, de ambities van de hertog zou helpen in vervulling gaan.

En terwijl buiten het paleis, de wijn overvloedig uit de fonteinen stroomde, en in de feestzaal de zeldzaamste gerechten op de gouden schotels afwisselden en de kostbaarste dranken de glazen vulden, kwam de wapenkoning plechtig volgende verklaring aflezen, gevolgd van de namen van de 24 eerste ridders van de Orde:

«Or oyez, princes et princesses, seigneurs, dames et damoiselles, chevaliers et escuyers. Très-haut, très-excellent et très-puissant prince fait savoir à tous: que pour la révérence de Dieu et soutènement de notre foi chrestienne, et pour honorer et exhausser le noble ordre de chevalerie... mon dict seigneur le duc a empris et mis sus un ordre qui est appelée la Toison d'or, auquel oultre la personne de monseigneur le duc, à vingt-quatre chevaliers de noms et d'armes et sans reproche, nés en légal mariage.» De Orde van het Gulden Vlies was gesticht en meteen verenigde zij de grootste namen van Bourgondië en Vlaanderen: de Commines, Croy, Lannoy, Vergy en zovele anderen die op alle slagvelden, in alle oorlogen roem en lauweren oogsten.

Waarom die Orde, waarom die naam?

Was het werkelijk enkel bedoeld als een heropleving van de ridderlijke geest uit de Middeleeuwen, als een wapen in de strijd voor de Kerk?

Wie Filips de Goede kende, wie enigszins de gedachten en de plannen van de machtige en gevreesde hertog kon doorpeilen, zal er toen reeds sterk aan getwijfeld hebben, want de Conditor België heeft nooit een daad gesteld die niet rechtstreeks of onrechtstreeks zijn eigen prestige en gezag ten goede kwam.

Dat zijn politiek tegenover Engeland er niet vreemd aan was, durft geen enkele

geschiedschrijver ontkennen, en juist omdat Engeland bij die stichting betrokken was en omdat het ging om een ridderorde die wellicht als tegenhanger en zelfs als tegenvoeter gold van de Orde van de Kouseband, heeft men aan de oorsprong van het Gulden Vlies een legende verbonden die op haar beurt een soort tegenhanger van die van de Kouseband zou worden.

Men weet dat omstreeks 1349, de gravin van Salisbury, onder het dansen haar kouseband verloor en dat alle aanwezigen, wetende dat de koning in zeer goede betrekkingen leefde met de gravin, in een schaterlach proestten; maar de koning, Edward III, raapte de kouseband op, maakte hem opnieuw vast en zich tot de aanwezigen wendende, zei hij: «Honny soit qui mal y pense»!

Voor Filips moest men niet lang zijn verbeelding laten werken om een liefdesgeschiedenis aan de oorsprong van het Gulden Vlies te verbinden.

De hertog, het was alom geweten, had vóór zijn huwelijk met Isabella, niet minder dan 24 minnaressen gehad, waarvan de geschiedschrijvers ons trouwens de namen hebben bewaard. Met hun haar, zou Filips een soort vlechtkrans hebben gemaakt waarin het rossige haar van Maria Van Crombrugge, die de hertog bijzonder lief had, speciaal uitblonk. Zulks had aanleiding gegeven bij de edellieden tot heel wat scherts en zinspelingen waardoor de hertog in woede ontstak en hen zou verklaard hebben, dat zij weldra allen de eer zouden opeisen een dergelijke vacht of viles te dragen. Hij zou woord gehouden hebben door de Orde van het Gulden Vlies te stichten en het getal ridders op 24, dat van zijne minnaressen, te brengen.

Het ligt er natuurlijk vingerdik op dat een dergelijke legende slechts verzonnen werd om voor de oorsprong van het Gulden Vlies een versie te vinden die mocht concurreren met die van de Kouseband, want men kan moeilijk aannemen dat de hertog die ondergrond heeft willen geven aan een orde die in het teken stond van de ridderlijkheid en de verdediging van het Geloof, en dat hij er bovendien de stichting van zou aangekondigd hebben de dag zelve van zijn huwelijk met Isabella van Portugal, van wie hij nog zopas had gezegd: «Aultre n'auray»!

Filips de Goede was ten ander een te grote strateeg, en te grote diplomaat om zich aan zo een misplaatste zet te bezondigen. Maar het volk wil steeds, ja zelfs reeds in de XVe eeuw, sensatie en zal de legende altijd boven de realiteit stellen.

De werkelijkheid was echter heel anders. Filips had Frankrijk helpen klein krijgen en vernederen, en was aldus in het Engelse kamp verzeild geraakt, maar dit bondgenootschap stootte hem tegen de borst en hij vreesde dat zijn eigen politiek er onder zou lijden. De hertog van Bedford, die toen, namens de Engelse koning Hendrik VI, Frankrijk als regent bestuurde, had aan Filips voorgesteld in de Orde van de Kouseband te laten opnemen, maar heel behen-

dig had de Bourgondiër het voorstel ontweken door evasief te antwoorden, want hij vreesde terecht dat hij hierdoor gebonden zou zijn door zijn belofte en eed aan de Engelse koning, wat hem vroeg of laat in een lastig parket zou brengen.

Hij antwoordde dan ook eindelijk, na lang over het geval te hebben nagedacht, dat hij zelve zinnens was een soortgelijke orde in zijn gewesten te stichten.

Hij had ten andere onmiddellijk ingezien – Bedford had hem onwillekeurig de ogen geopend – welk profijt hij voor zijn persoonlijk gezag en voor zijn land, uit een dergelijke orde kon halen.

Er was vooreerst het religieus doel: Filips had er steeds van gedroomd een grote Kruistocht tegen de Turken in te richten (Keizer Karel zou het later gedeeltelijk verwezenlijken) met een machtig Europees leger, waarvan hij de aanvoerder zou zijn.

Het Gulden Vlies zou misschien die Orde kunnen worden die opnieuw de Middeleeuwse droom zou doen heropleven en in zijn schoot de koningen, prinses en ridders zou groeperen, onmisbaar element voor het wellukken van een Kruistocht.

Filips De Goede zou er waarschijnlijk voor teruggedeinsd zijn een nieuwe Ridderorde te stichten welke enkel een godsdienstig doel nastreefde. Als scherpzinnige mensenkenner en sluwe diplomaat zag hij wel in dat er aan, die stichting, waardoor hij het aandierf zich als de gelijke van de koning van Engeland en Frankrijk aan te stellen, een risico was verbonden, dat in de subtiële weegschaal van die XV-eeuwse prestigestrijd, door andere voordelen moest kunnen worden vergoed.

Filips was dan ook vast besloten uit het Gulden Vlies klinkende munt te slaan voor zijn persoonlijke gezagspolitiek.

Sedert jaren streefde de listige hertog ernaar zijn staten inniger te verbinden, een eenheids- en nationaal gevoel te scheppen om hierdoor zijn persoonlijk gezag te verstevigen en zijn macht en onafhankelijkheid ten overstaan van zijn naburen en rivalen – Frankrijk, Engeland en Duitsland – te verruimen, maar er bleef een geweldige hinderpaal bestaan: de macht van de steden en gemeenten. Brugge, Gent en zovele andere lagen voortdurend op de loer om de minste moeilijkheid of nederlaag van de hertog uit te baten en de wapens op te nemen.

Aan die steden, de adel, de militaire leiders en raadgevers, de bekwame kapiteins ontnemen, was ze bijna automatisch schaaakmat zetten, ze in elk geval aanzienlijk verzwakken.

Door die «groten» op te nemen in het Gulden Vlies, hoopte Filips ze meteen, dank zij de eed van getrouwheid, aan zijn persoon, aan zijn politiek, aan zijn

gezag te verbinden. Hij zou hun leider, hun opperhoofd worden; voor hem en voor hem alleen zouden zij voortaan in de bres springen en de wapens opnemen.

De toekomst zou uitwijzen dat Filips voor de zoveelste maal, op het goede paard had gewed. Indien hij de gewenste uitslag bekwam. Indien de adel spontaan de souverain van het Gulden Vlies volgde, was het echter hoofdzakelijk te danken aan het ridderlijk karakter welke de hertog aan de Orde had geschonken.

In dit opzicht waren doel en middel samengesmolten. Enerzijds wou Filips de middeleeuwse tradities van eer en moed doen herleven omdat zij beiden zijn politiek zouden ten goede komen, anderzijds zag hij in die heropleving, in die atmosfeer, het geschikte middel om de adel en de kapiteins gemakkelijk voor het Gulden Vlies te winnen.

Enkel maar de herinnering aan de heldenmoed hunner voorvaderen moest volstaan om de afstammelingen van die beroemde geslachten die eeuw in, eeuw uit, hun bloed op de slagvelden hadden vergoten, te doen hunkeren naar de eer in de nieuwe ridderorde opgenomen te worden!

Alles droeg ertoe bij om de gewenste atmosfeer, die al de bijbedoelingen en werkelijke ondergrond zou maskeren, in het leven te roepen en te houden: de ridderlijkheid, de godsdienst, het uiterlijk aspect van de Orde met haar grote plechtigheden, haar ceremoniaal, haar kentekens en symbolen, haar koninklijk karakter, en die naam zelve van «het Gulden Vlies» herinnering aan de gevaarlijke en heldhaftige tocht van Jaso, die aan het hoofd van de Argonauten, zich van de kostbare vacht wist meester te maken.

De prinsen en edellieden die in de Orde werden opgenomen en die vol trots in de plechtigheden, op het slagveld en elders de gouden ketting waaraan een schaapsvacht aan een vlammeende vuurslag hing, met de koene leus «Pretium laborum non vile» (“Geen geringe beloning van onze daden”), droegen, gaven zich aldus weinig rekenschap dat die ketting ook een keten was die ze definitief vastsnoerde aan hun grootmeester, de hertog van Bourgondië.

In hun helderrode fluwelen tabaard, met rode kousen en schoenen, en rode fluwelen muts, vormden zij, wanneer zij in Kapittel vergaderd waren, een enig mooi spektakel en de elite van wat Bourgondië aan dappere veldheren en vermaarde families telde.

Het zou ons te ver brengen moesten wij hier in bijzonderheden de geschiedenis en de interne werking van de Orde willen schetsen, doch vooraleer wij de twee hoofdstukken die zich te Gent hebben afgespeeld, aansnijden, zouden wij toch even willen wijzen op de fundamentele en essentiële principes die de grondslag vormen van het Gulden Vlies en naar de welke de Ridders zich steeds hebben moeten gedragen.

De ridders die van hoge afkomst en onberispelijk gedrag moesten zijn, «gentilz hommes de nom et d'armes et sans reproche», moesten, wanneer zij in de Orde werden opgenomen, aan elke andere orde verzaken om zich ten volle aan het Gulden Vlies te kunnen geven. Zij moesten elke dag hun kenteken dragen, desnoods zonder ketting. Wij weten bv. dat Keizer Karel het goed zichtbaar droeg bij het beleg van Tunis.

De ridders genoten van talrijke voorrechten en privileges die later door de keizers en pausen werden uitgebreid, maar bij elk Kapittel, dat een soort tribunaal uitmaakte, werden hun gedrag, hun handelwijze, hun houding op het slagveld en in het gewone dagelijks leven, door de aanwezige leden aan een streng onderzoek onderworpen en wee hem die schuldig, laf of zelfs maar, lauw in de strijd werd bevonden.

Zelfs de grootmeester, de hertog van Bourgondië, kon aan dit onderzoek niet ontsnappen. Hij was trouwens in de Orde slechts de “primus inter pares” (“Eerste onder gelijken”) en voor alle belangrijke daden van zijn politiek en beleid moest hij vooreerst het advies van de Orde inwinnen. Zulks was natuurlijk een privilege van aard om het prestige van het Gulden Vlies en de eerbied voor zijn leden te verhogen.

Het was op de dag van de Heilige Andreas, schutspatroon van de Orde, dat de leden aanvankelijk bijeenkwamen, in het koor van een kerk, en dat het Kapittel toen als rechtbank fungeerde om een voor een, alle ridders aan het strengste onderzoek te onderwerpen: de zwaarste sancties konden worden uitgesproken, als bv. de uitsluiting, het wegnemen van de wapenborden uit de kerk en het plaatsen van dit bord op zijn kop aan de ingang van de kerk, als aan een schandpaal.

Keizer Karel werd berispt omdat hij de leden niet had geraadpleegd vóór zijn tocht naar Tunis en Algiers, omdat hij het personeel van het Hof onregelmatig betaalde, omdat hij niet zorgde voor een degelijke inrichting van het gerecht; Filips II omdat hij teveel aandacht besteedde aan zijn toilet en te traag was bij het nemen van beslissingen.

Het was in die geest van ridderlijkheid en van broederlijkheid dat de Ridders in Kapittel bijeenkwamen, kapittel dat meestal voorafgegaan en gevolgd werd van tornooien waar de ridders wonderen verrichtten van behendigheid, durf en moed.

De Orde had sedert haar stichting reeds zes kapitellen achter de rug, wanneer Filips de Goede besloot dat het volgende in de St.-Janskerk te Gent zou worden gehouden, op de feestdag van de H. Andreas. doch wegens de drukke bezigheden van de hertog werd het Kapittel verschoven naar 11 december van hetzelfde jaar.

De archieven van onze hoofdkerk bevatten geen enkel document over deze plechtigheid, doch gelukkig heeft het «Memorieboek» een aantal kleine gegevens over dit zevende kapitel geconsigneerd. Anderzijds heeft baron de Reiffenberg, die in de XIXe eeuw alle archiefstukken van de orde zorgvuldig heeft uitgepluisd en bestudeerd, ons een aantal bijzonderheden over het verloop van dit eerste Gentse kapittel verstrekt.

“In dit jaer, zo lezen wij in het Memorieboek, wert te Ghent ghehouden het capittel ende feest van ‘t edel Orden van ‘t Gulden Vlies, in het welcke assisteerden vele edele ridders ende heeren, onder anderen eenen ridder van Sicilien ghe-naemt mher Jan Bonifase, de welcke hadde ter eeren van de selve feeste inghestelt een tournoyspel, in het welcke hij beroepen hadde den cloecksten ridder van Vlaenderen, welck tournoyspel ghehouden wert op de groote merct, ghe-naemt de Vrydachmert, in het welcke hem presenteerde mher Jacques de Lalain, om te vechten teghen den voornoemden mher Jan Boniface, ende wert dit tournoyspel gehouden door de voornoemde ridders.” De meeste werken geven als datum van dit kapittel: 6, 7 en 8 november 1445. In werkelijkheid greep het slechts, zoals wij het hoger schreven, op 11 december plaats. Die dag kwamen de hertog en zestien ridders samen in een zaal van het Gravensteen en belegden er hun eerste, voorbereidende vergadering waar zij o.m. besloten ‘s anderendaags zeven nieuwe ridders te verkiezen, ter vervanging van gestorven leden. Hun keus viel o.m. op Alfonsius V, koning van Aragon, en de hertog van Bretagne.

De traditionele plechtigheid van het onderzoek van het gedrag er de daden van de leden kon echter voor de eerste maal, niet plaats grijpen omwille van de te drukke bezigheden van de hertog, en werd vervangen door een plechtigheid in het Prinsenhof tijdens welke Filips de Goede het kenteken van de Orde met «hoocheit ende magnificentie» aan de heren van Vere en Auxi overhandigde en de kanselier van Bourgondië een rede hield waarin hij de ridders op hun plichten wees.

De plechtigheden in het Gravensteen, de St.-Janskerk en het Prinsenhof stelden echter geen einde aan de feestelijkheden die drie weken lang duurden zoals wij het kunnen uitmaken uit de stadsrekeningen over 1445-1446.

Het hoogtepunt was natuurlijk het groot tornooi dat zich met de gebruikelijke luister in tegenwoordigheid van de hertog en zijne hoge genodigden en van gans de Gentse bevolking op de Vrijdagmarkt afspeelde, tornooi waar, zoals het Memorieboek het ons verhaalt, een Siciliaanse ridder «den cloecksten ridder van Vlaenderen» in een tweegevecht uitdaagde. Zulks volstond natuurlijk om alle Gentenaars op de been te brengen. Het was de jonge Jacques de Lalaing, een der meest vermaarde Vlaamse ridders, die de uitdaging beant-

woordde en de Siciliaan een toontje lager deed zingen want het was Jan Boniface “dieder tondere bleef”...

Meer dan een eeuw lang had de Orde van het Gulden Vlies hare hoge en zedelijke zending in dienst van de Kerk, de Hertog of Koning en de ridderlijkheid. met luister, toewijding en succes volbracht. Jaar in jaar uit waren haar faam, haar invloed, haar prestige toegenomen en hadden zij de stoutste verwachtingen van hare doorluchtige stichter, de hertog Filips de Goede, ver overtroffen. Symbool van de macht van Bourgondië, later van de Habsburgers, bindmiddel van de adel, waarborg van de trouw van het leger, verdediger van het Geloof en voortzetter van de Middeleeuwse tradities van ridderlijkheid en hoffelijkheid, mocht het Gulden Vlies in het midden van de XVIe eeuw, reeds bogen op een verleden en geschiedenis die met het heerlijkste heldenepos uit de Oudheid of met de mooiste legendarische verhalen mochten vergeleken worden.

Geen slagveld in Europa waaraan de naam van een ridder van de Orde niet door een of ander bravouredaad verbonden was, geen oorlog waarin een dier koene strijders zich niet speciaal zou hebben onderscheiden, geen tornooi dat de zege niet zou hebben begroet van een dier waardige afstammelingen van St.-Joris.

Het Kapittel was het officiële feest waarbij aan hun daden werd herinnerd, maar het echte feest, waarvan iedere ridder droomde, was de strijd: “Les vraies fêtes de l’Ordre”, heeft de Prins de Ligne geschreven, “étaient les batailles”!

Daar zochten zij hun ideaal, de verwezenlijking van hunne aspiraties en dromen: gevaar, eer, moed. Tot de vermetelheid toe, wierpen zij zich in de strijd, rukten op de vijand los, snelden een ongelukkige wapenbroeder ter hulp. Honderden voorbeelden illustreren deze onbegrensde durf en moed.

“Où il y lutte, soit Croy” leus van de familie de Croy had ook die van alle ridders van het Gulden Vlies kunnen worden: waar er strijd was, waren de ridders aanwezig.

Maar op het ogenblik dat Keizer Karel te Brussel afstand doet van die Nederlanden, zijn geboortegrond, ten voordele van zijn zoon Filips, wordt ook in de geschiedenis van onze gewesten een periode afgesloten en de nieuwe die aanbreekt zal weinig of geen plaats meer bieden voor ridderlijkheid, voor strijd met open vizier, voor die zwerige dapperheid die de ridders van het Gulden Vlies kenmerkten.

De godsdienstige beroerten zijn op komst, de burgeroorlog dreigt, de broedermoord, de sluipmoord zullen de strijd op het slagveld vervangen, het fana-

tisme zal de plaats innemen van de ridderlijkheid.

De Calvinisten zullen de kerken en kloosters bezoedelen, de beelden vernielen, de graven schenden, in hun preken het volk ophitsen en tot allerlei uitspattingen aanzetten. Dit extremisme, dit regime van terreur zullen Filips en Alva met een ander extremisme beantwoorden, met de Inquisitie, en in die pijnlijke, verschrikkelijke broederstrijd, zal onverbiddelijk de geest van het Gulden Vlies moeten vergaan.

Heeft Filips II een voorgevoel gehad van die ondergang van een periode, ondergang die aan het Gulden Vlies zijn ware zending zou ontrukken, of heeft hij integendeel, wanneer hij in 1559 het drieëntwintigste Kapittel bijeen riep, van de Orde het sterke wapen in de strijd tegen het opkomende protestantisme willen maken? Wij kunnen het enkel gissen. Wellicht heeft hij én het voorgevoel van de duistere toekomst gehad én een ultieme poging willen aanwenden om het Gulden Vlies in de strijd voor het aan het wankelend gaande Geloof, te werpen.

Wat er ook van zij, dit drieëntwintigste Kapittel dat het laatste zou worden, heeft hij willen omgeven met een buitengewone luister die zelfs die van het in 1555 te Antwerpen gehouden Kapittel moest overtreffen.

De meeste auteurs geven voor het Gentse Kapittel een verkeerde datum aan : 23, 24 en 25 juli: Kan. De Smet in het Bulletin de l'Académie Royale de Belgique, Célis in zijn Gids van St.-Baafs, Albert Duty in zijn "Armoiries de chevaliers de la Toison d'Or", Goetghebuer in zijn L'Eglise cathédrale de St. Bavon à Gand» en zovele anderen: de catalogus van de tentoonstelling van het Gulden Vlies, in 1907 te Brugge ingericht, vermeldt zelfs dat het Kapittel van 1559 te Gent werd gehouden door Keizer Karel. die nochtans in 1558 was overleden.

In feite greep de eerste plechtigheid van het Kapittel, de vigiliën, slechts plaats op 29 juli.

Normaal moest het Kapittel op 1 juli doorgaan, zoals blijkt uit een schrijven op 5 mei door Filips II, uit Brussel, aan het Gents stadsmagistraat gericht: «...ayons résolu célébrer feste et chapitre général dicelluy Ordre, lepremier jour et aultres ensuyvants du mois de juillet. A quoy avons bien voulu choisir notre bonne ville de Gand comme celle que trouvonnd ad ce fort convenable...». Enkele dagen later, op 16 mei. kreeg het kapittel van St.-Baafs bevel zich te -schikken naar de instructies en onderrichtingen van de wapenkoning Vernois voor de versiering van het koor en allerhande werken die nog vóór 1 juli dienden verricht te worden.

Zij waren echter zo talrijk en belangrijk dat men er natuurlijk niet mede klaar kwam en einde juni werd op bevel van de koning een nieuwe datum, 15 juli,

vastgesteld.

Filips II was op 22 juni in het huwelijk getreden met de veertienjarige Elisabeth, dochter van de Franse koning Hendrik II, ingevolge het Verdrag van Cateau-Cambrésis. Op 10 juli echter werd Hendrik in een toernooi door een lanssteek van Montgomry gedood en ten teken van rouw voor het overlijden van zijn schoonvader, moest Filips andermaal het Kapittel uitstellen dat, zoals wij het hoger gezien hebben, slechts op 29 juli een aanvang kon nemen.

De kerk was voor de gelegenheid met een buitengewone praal versierd geworden. In het koor had men de vijftig zetels, onder zovele blazoenen van de ridders, en elk met een verguld gehemelte, opgesteld. Sommige zetels waren troenen: die van Filips II, van keizer Ferdinand, van Jan III, koning van Portugal, Christiaan II koning van Denemarken, van Alfonsius V. koning van Aragon, en eindelijk de troon die onbezet zou blijven, die van de afgestorven Keizer Karel.

Het koor zelve was volledig behangen met zeldzame wandtapijten terwijl voor het altaar, welk men had moeten verplaatsen, de reusachtige kandelaar, in vorm van een boom, met zijn eenenvijftig kaarsen en wapens van de ridders, het goud en het zilver van zijn talloze takken liet schitteren.

Ook de zijbeuken en pilaren waren met kostbare stoffen en fluweel versierd geworden, terwijl op de bovengalerijen, de trompetters in schitterend ornaat, plaats hadden genomen om de ridders van het Gulden Vlies bij hun intreden in de kerk triomfantelijk te onthalen.

Filips II, die reeds op 5 juli Brussel had verlaten om zich naar Gent te begeven en er de laatste schikkingen voor het Kapittel te treffen, had op 28 juli in de St. Michielskerk een plechtige lijkdienst ter nagedachtenis van zijn schoonvader, Hendrik II, bijgewoond «eene zeer rycke ende costelicke uitvaert, daer de coninck zelve in persooene was», en daags nadien, op 29 juli werden de plechtigheden van het Kapittel officieel ingezet met de vigiliën in de St.-Baafskerk. “Den XXIX dito,” zo lezen wij in het Memorie-boek, “waren te Ghendt binnen de kercke van Ste-Jans ghesonghen de vigiliën, ande also begonste de toecompste ende ‘t ghenen van den ordere van den Gulden Vlieze».

“Den XXX,” zo vervolgt het Memorieboek, “quam de voornoemde coninck van Spaengnen, grave van Vlaenderen, met vele princen ende hertoghen binnen der voornoemde kercke ter hoochmessen, zoo hij ‘s daeghs te vooren ghecommen was met zijne heeren van den Ordene, tot XVJ in ghetalle, ende de coninck, wesende de XVIIJ, met rooden fluweelen caproenen up ‘t hoofd, voor hemlieden gaende een solempnele processie. Daer gunghen vijf bischoppen, vijf ghemytreerde abten, voor hemlieden rijdende twee edelmanen, elck op huerlieder schauderen hebbende elck een gauden calomne; daer

naer volghden trompetters, alle ghecleet metten wapene van Spaengnen, ende daernaer vier heeraulden met ghelijcke wapenen ende was de dienst ghedaen bij den bisschop van Doornicke, ende de dienst ghedaen zijnde, quamer alle t'samen ter maeltijd in 't stadthuis binnen deser stede ende de zelve maeltijt ghedaen zijnde, reden alle de voornoemde edele ende heeren van den Ordene met zwarte fluweelen mantels ende zwarte caproenen te Sente Jans ter kercken”.

Op 31 juli, 1, 2 en 3 aug. kwam het Kapittel bijeen, als rechtbank en ook om nieuwe ridders, negen in getale, te benoemen, die op 6 en 7 augustus, tussen de grote feestelijkheden welke overal in de stad plaats grepen, plechtig in de Orde werden opgenomen.

Het is dan dat Filips II zijn Inzicht te kennen gaf naar Spanje terug te keren en het regentschap aan zijn zuster, Margaretha van Parma, over te dragen.

Twee dagen later, op 9 augustus, verliet de vorst de Nederlanden: hij zou er nooit meer terugkeren!

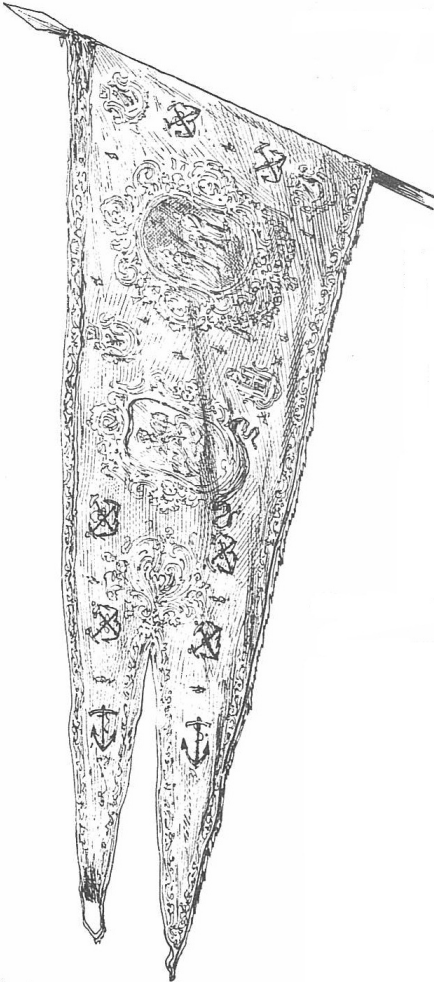
Maar hij had een persoonlijke overwinning behaald. Het Kapittel had een belangrijke inbreuk op de statuten geduld en slechts negen nieuwe ridders voor de veertien vacante plaatsen aangesteld. De vijf anderen zou Filips rechtstreeks kunnen benoemen. Het was de deur openen aan politieke benoemingen, aan intrigues, aan invloeden en misbruiken, het was aan de vorst de mogelijkheid schenken personen te benoemen die geenszins voldeden aan de eisen gesteld door de statuten of de geest van de Orde; het betekende meteen en dolkslag in de tradities van het Gulden Vlies, maar Filips wou voorkomen dat ridders die naar de nieuwe leer overhielden of die zijn inziens, te lauw waren bij de verdediging van het Geloof, in de Orde zouden worden opgenomen.

Beweegredenen, vreemd aan het oorspronkelijk doel en ideaal deden hun intrede in het Gulden Vlies, zij zouden weldra zijn decadentie en verval inluiden.

Pierre Kluyskens

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 237

Op 1 Februari 1902 stelde Victor De Muynck in de rubriek "Schilderijen - Oudheidkundig Museum, n° 787 - XVIIIe eeuw (1701)" in het Frans een fiche op over

“Het Vaandel van de Onvrije Schippers”

Dit vaandel in Renaissancestijl in ingenaaid damast was vroeger lichtroze, maar nu verkleurd. Het heeft een breedte van 1,84 m. aan de vlaggestok en een lengte van 4,70 m.

De gedeeltelijk gegroefde vlaggestok heeft een lengte van 5,10 m. In een medaillon worden afbeeldingen getoond van de Maagd en Sint-Anna die een roos aanbiedt aan het kindeke Jezus. Geplaatst rondom het medaillon: boven het Wapen van Vlaanderen en van het Keizerrijk, onderaan het Wapen van de Oudburg en dit van Spanje. In een medaillon, links van het voorgaande, is het ruitersportret weergegeven van Filips V, Koning van Spanje (1686-1746).

Op de andere zijde van het vaandel is een groot medaillon geschilderd op doek, het stelt een groot schip voor dat dooreengeschied wordt door de storm. In de wolken ziet men St-Anna die van de hemel genade afsmeekt voor haar beschermelingen, de matrozen in doodsgevaar. Rondom dit schilde-

rij staan dezelfde wapens afgebeeld zoals op de andere zijde. Het resterend deel is bezaaid met gekruiste ankers, sterren met zes stralen en vlammen. Een elliptisch medaillon draagt de volgende inscriptie:

“DESES STAENDAERT IS DOEN MAECKEN BIJ DE GHEMEENE GVLDE BROEDERS VAN DE H. MOEDER Ste ANNA, ONDERHAVDENDE INDE CATHEDRAELE KERCKE VAN Ste BAEFS ALS VADER LIEVINVS INGHELS Fs ANTHON, AVDEN VADER JOOS NAESENS, JAN VAN PAEMEL, ABRAHAM HEBBE, JAN VAN REIJSCHOOT Fs GILLs, GVLLIAME CLAIJE, ANDRIES VERMEERE ALS BALLIV JAN VAN WESTHUYSE, LVIJCAS INGHELS Fs JOOS, JAN VAN BAPTte VERMEERE, MARYN VERMEERE, PIETER DE MEIJ, DANIEL WILLEMS, CHRISTIAEN AMERLINLINCK, JACQUES DANNEELS, GILLES VANREYSCHOOT, NICOLAES VERSPEIJE, ALS CNAPE FRANCIES D'HEERE. ANNO 1701.”

De zeer goed uitgevoerde schilderijen op dit vaandel zijn naar alle waarschijnlijkheid te danken aan het penseel van de Vlaamse meester Jan van Cleef (1646-1716), leerling van Gaspard De Craeyer.

MINDER BEKENDE EN/OF VERDWENEN LOCATIES IN GENT

Theedrinken aan de waterkant

Sedert er vanaf de 16e eeuw thee uit het Verre Oosten werd aangevoerd door de Britse Oost-Indische Compagnie, raakte het theedrinken bij adel en burgerij in Europa snel ingeburgerd. Behalve in hun woningen gebeurde dat drin-

Nederkouter nr. 28 (ernaast). Tuinpaviljoen.

De duiker (Lindenlei).

ken ook in hun kastelen en landhuizen aan de rand van de stad, evenals in de landelijke herbergen met hovingen en paviljoenen, guinguettes genaamd, zoals o.a. 't Strop, het Patijntje, Het Motje en Het Heilig Huizeken te Drongen of andere lusthoven.

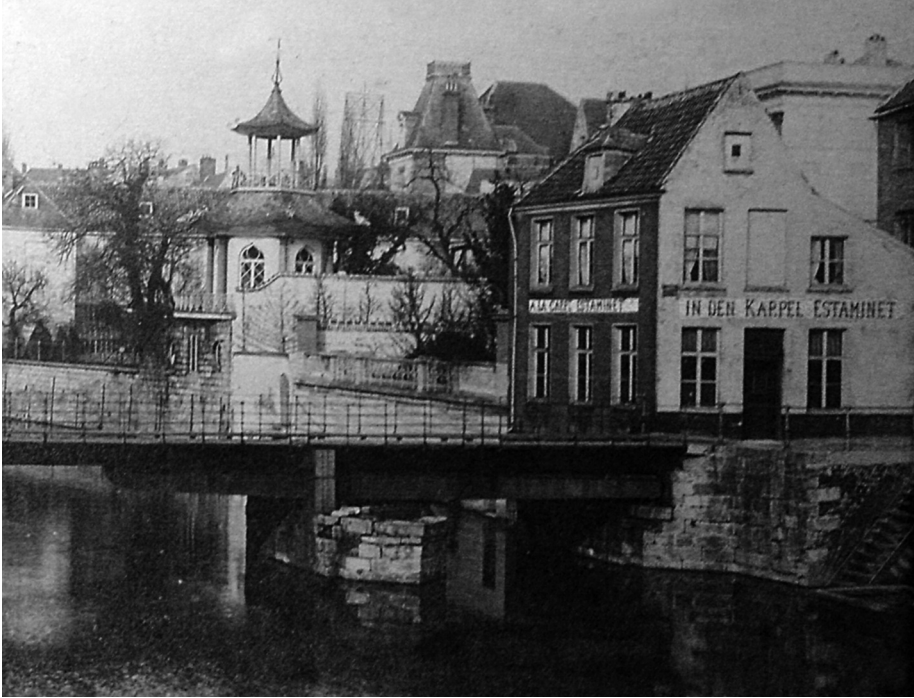
In de herenhuizen die in de stad gelegen waren langs de waterkant van de Leie, maakte men daar gebruik van om in de achtertuin een kunstig paviljoentje op te

trekken om daar thee te drinken.

De Nederkouter is zo'n straat waar de achtertuinen van de huizen aan de rechterzijde (pare nummers) tot aan de Leie lopen... en waar men, net om de hoek, langs de Coupure kon flaneren.

Het herenhuis nummer 28, het voormalig Hotel Legrand, thans Bestuur van Bruggen en Wegen, is een huis in Lodewijk XVI-stijl en dateert van 1784. Het tuinpaviljoen aan de kaai van de Leie is een gebouwtje met achthoekig grondplan in Lodewijk XVI-stijl en dateert vermoedelijk uit 1785. Het is onderkelderd, voorzien van een kelderdeur in de kaaimuur, waar men in of uit een bootje kon stappen. Aan de waterzijde is er een uitspringend balkon doorlopend over drie zijden van het paviljoen, met smeedijzeren leuning. Even verder heeft men in 2001 op het balkon van de eerste verdieping een kunstwerk van David Cameron: "The diving lady", klaar en in de houding om een duik in het water te nemen, opgesteld. Aan de overkant op de Lindenlei, heeft men op de richel boven de derde verdieping het beeld van een duiker, werk van Filip Timmermans, geplaatst, die van plan is precies hetzelfde te doen.

Het huis ernaast, heden Ministerie van Openbare Werken, Bestuur der Waterwegen, is vermoedelijk verbouwd en heeft een voorgevel die teruggaat tot de 19e eeuw. Ook hier is er een tuinpaviljoen, in de schaduw van een es, op een achthoekige plattegrond, waarvan de bouwaanvraag dateert van 1860, dat er met zijn rondboogvensters en gietijzeren halfzuiltjes neogotisch uitziet. Net zoals in het eerste paviljoen is er ook hier een omlopend uitspringend balkon

Links het Chinees paviljoen (Instituut van Gent).

met een gietijzeren leuning en een slingertrap. Het paviljoen is eveneens onderkelderd en heeft keldervensters met rondbogen in de tuin- en kaaimuur. Nummer 112-116, het voormalige 18e eeuwse Hotel De Cock, heden Instituut van Gent, is een classicistisch herenhuis daterend uit de 18e eeuw met een indrukwekkend trappenhuis in empirestijl. Eertijds stond er in de tuin aan de kaaimuur een tamelijk hoog Chinees paviljoen met dubbel dak, maar dat is in de tweede helft van de 20ste eeuw gesloopt.

In het verlengde van de Nederkouter, de Kortrijksepoortstraat, stonden geen hotels, wel beluiken zoals de Veergrep, en hadden de achtertuinen, op één na, ook geen paviljoentjes. Vandaag hebben theedrinkers, in een al dan niet daartoe bestemd paviljoen gezeten, de keuze uit 3.000 verschillende smaken thee. Daarna kunnen ze op de Lindenlei een verfrissende duik in de Leie nemen.

Literatuur

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 4 nb. Stad Gent. Zuid-West. p.275-285, 1979.

Gent van toen. Deel 13: De waterrijke stad. Zwolle, 2004.

Daniël Van Ryssel

GHENDTSCHЕ TOESTANDEN

DE RIVIEREN VAN DER STEDE DAT SCOENSTE JUWEEL ES DAT DE STEDE HEEFT

DEEL 1. BAGGEREN EN SCHUREN

De waterlopen: het mooiste juweel van de stad. Deze prachtige omschrijving staat te lezen in een Gents voorgebod (stedelijke verordening) uit 1367 dat de visserij regelde in de beken, grachten en rivierarmen in het westen en het zuiden van de stad¹. Er mocht niet meer gevist worden met netten. De wateren werden immers *bi daghe ende nachte hijdelt* (geijgeld: leeg gemaakt) *metten netten die so nauwe ghemaect siin dat overbevissing dreigde*. Toen al! De bevoorrading in riviervis was trouwens heel belangrijk in Gent. Vlees en zeevis waren schaars, duur, meestal van slechte kwaliteit of slecht bewaard. De aanhef van de tekst anno 1366 geeft klaar en duidelijk het waarom van het voorgebod aan: *omme 't nutceep* (nutschap, nut) *ende profijt vander stede ghemeenleec, groten ende cleenen, beede die siin ende die te commene siin, hout (oud) ende jonc*.

Het is duidelijk dat de term 'schoonste juweel' niet gebruikt werd om het nut voor de scheepvaart van de grote rivieren Leie en Schelde en de belangrijkste kanalen Lieve en Schipgracht te benadrukken, zoals gesuggereerd in het grote werk *Gent op de wateren en naar de zee*². Alle waterlopen, klein zowel als groot, vormden samen het mooiste sierraad van de stad.

Van visrijk naar vervuild

In de 14de eeuw, mogen we aannemen, krioelde het voedzame, gezonde water van vis, tenminste als het niet leeggevist werd. Vergelijk dat nu met wat vijf-honderd jaar later, in 1840, over onze stad geschreven door William M. Thackeray (hier in vertaling)³:

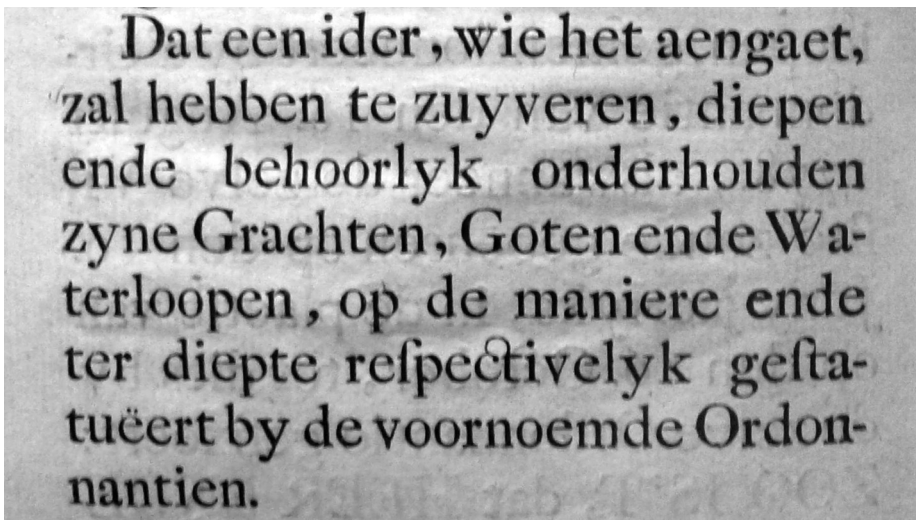
'Gent is - naar ik meen - ooit omschreven als een vulgair Venetië. Het heeft vuile kanalen en oude huizen die de meest begerige liefhebber van oudheden zouden moeten bevredigen, maar de gebouwen zijn niet zo goed bewaard als elders in de Nederlanden'.

Deze woorden figureren niet toevallig aan het begin van het werk van Lynn De Clercq over het dempen en overwelven van Gentse waterlopen⁴. Zij voegt er aan toe dat de vele open waters en watertjes in de 19de eeuw eerder een plaag dan een zegen geworden waren: *De sterk vervuilde waterlopen van de industriestad zorgden er niet alleen voor dat de esthetische waarde van de stad werd besmeurd, maar ook dat men bezorgd was over het effect van deze waterlopen op de volksgezondheid.*

Dat de waterlopen sterk vervuild geraakten kwam onder andere doordat de inwoners, ondanks de stedelijke verboden, al dan niet moedwillig, allerhande afval in de waterlopen lieten terecht komen. Dat die verboden telkens moesten herhaald worden, duidt er op dat de bekoring groot was. Maar ook zonder kwade wil konden de waterlopen in snel tempo vervuilen en dichtslibben. Alle afvalwaters kwamen immers rechtstreeks in de open waterlopen terecht. Het van nature uit wegspoelen van de overwegend lichte Gentse bodem mag trouwens ook niet onderschat worden.

Er moest dus hard en hardnekkig aan gewerkt worden. Dat gebeurde in de eerste plaats door baggeren, soms gecombineerd met uitdelven. De bestekken voor de aannemers specificeren dan meestal dat er moest gedolven worden 'tot op den ouden bodem'. In mindere mate werd ook gebruik gemaakt van het reinigend effect door schuren (spuien) van de waterlopen.

In het hiernavolgende geven we een impressie (meer dan dat is het niet) van die praktijken in vroegere tijden.

Voorgebod (verordening) uit 1791 (Bibliotheek Ugent, ephemera, rivières).
Ieder Gents gebuurte moest de waterlopen waarvan de bewoners gebruik maakten, helpen ruimen of doen ruimen.

Ruimen

In de Gentse archiefpapieren wordt baggeren steevast als ruimen aangeduid: 'van rummene'. Het hele waterlopendsysteem van rivieren, kanalen en grachten kon slechts in stand gehouden door regelmatig weerkerende ruimcampagnes. Dat gebeurde soms door met man en macht watervakken uit te ruimen die drooggelegd werden tussen twee 'kiste dammen'. Een kistdam of kofferdam is een tijdelijke afsluiting, al of niet in combinatie met een tweede kistdam, gebouwd in een water om het omsloten gebied leeg te pompen⁵.

In warme zomerperioden draaiden die campagnes soms uit op ware kermissen waaraan jong en oud deelnam, om de laatste visjes te vangen, of om 'schatten', zoals een verroest stuk ijzer of (on)bruikbare voorwerpen te zoeken. De modder werd per kruiwagen of per schip naar de moestuintjes of naar de buiten gevoerd waar het als compost verspreid werd op het akkerland. Mede dank zij deze vruchtbare substantie konden de gronden van de Vlaamse Zandstreek relatief rijke opbrengsten geven, zoals eerder beschreven voor beer en mest⁶. Het baggeren van de grote rivieren en kanalen gebeurde op meer regelmatige wijze en kwam ten laste van de stadskas, dit ondanks het feit dat de Vlaamse graven vanouds het bezit van Leie en Schelde en de opbrengsten daarvan (niet de kosten) claimden voor hen zelf of hun leenmannen⁷. Op enkele voor de scheepvaart kritische plaatsen zoals het 'sas' bij Tussen 't Pas en het Paddegat, namen ook de schippers een deel van de onkosten op zich via een taks per passerend schip⁸. De kleine waterlopen werden geruimd of bekostigd door de oeverbewoners. Deze werden daartoe aangemaand door de stedelijke overheid wanneer de noodzaak daartoe bleek bij 'visitaties'. De gebuurtedekens moesten alle bewoners op hun rol wijzen en aanzetten om mee te helpen of tussen te komen in de kosten.

Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw nam de staat (de centrale regering) de regeling en de kosten van het baggeren en het ruimen van de grote rivieren en kanalen op zich, maar de stad bleef eigenaar van de kleine waterlopen. In 1846 werd bepaald dat de kosten voor de helft door de stad zouden gedragen worden en voor de helft door de oeverbewoners. Dat bleek niet houdbaar, want nauwelijks drie jaar later nam de stad de volledige kost op zich. Wel bleven oeverbewoners, die meer en meer industriële activiteiten ontwikkelden, instaan voor het verwijderen van de aanslibbingen die ze zelf veroorzaakten, voor zoverre zulks bepaald was in de toelating die ze kregen voor zogenaamde 'gedoogzaamheden'. De stad gaf vanaf die tijd de baggerwerken in handen van aannemers ('in regie'), die ook lange tijd instonden voor het ophalen van vuilnis.

Eenzame modderschepper bij Ter Platen (foto collectie André Verbeke).
Modder scheppen in de binnenstad
(foto van Arnold Vander Haeghen, collectie Huis van Alijn).

Professionele modderscheppers aan het werk

Naast het hoger beschreven collectief ruimen in drooggelegde vakken, kwamen er allengs meer professionele ruimers in dienst die jaar in jaar uit van op bootjes stonden te baggeren met speciale schoppen. Paul Kenis gaf in zijn ‘Cies Slameur’ een prachtige beschrijving van zo’n baggeraar die modder aan het ruimen was met een schep⁹. We nemen dit hier integraal over als eerbetoon aan de vele naamlozen die op deze manier onze waterlopen open hielden.

Modderschepper Leander was een doorbrave ziel die maar één enkele vijand had en dat was Naartje Neyt, oudste baggeraar en ‘deken van de stadswerklieden’. Had Leander hem van de wereld kunnen helpen om zijn plaats in te nemen, hij zou het niet gelaten hebben.

We schrijven 1919 en we kijken mee over de schouder van Kenis.

Iedereen heeft de ponte van Leander wel eens aan ons bruggen zien liggen, goed vastgemeerd tusschen twee palen, en Leander daar achter op, met zijn sjiëk, die ‘nen bult maakte op zijn kaken, de lange steel van zijn baggerschep in ’t pekzwarte water, waaruit de vuile broebelende blaaskens naar omhoog kwamen.

Tussen iedere haal rustte Leander een beetje. Dan speekte hij een straalke sjiëkensap in zijn handen, pakte den steel beet en met langzame snokkens, voorzichtig om de daarbij de ponte onder zijn voeten niet te zien weg schuiven, begon hij zijn schop naar boven te halen; dan altijd even gezapig klopte hij ze uit in zijn pont, die zo langzamerhand tegen de avond vol geraakte met stinkende, zwarte, vettige modder, gebaggerd uit de vuile wateren der Gentsche vaarten en rivieren.

Leander en zijn maats konden natuurlijk niet verhinderen dat er de Gentse waterlopen modderig bleven. Getuige dit fragment uit een liedje gezongen bij het zwemfestijn in de Leie dat jaarlijks ingericht werd tijdens de Gentse Feesten¹⁰:

*Maor de clou die wordt er gezeid
Zijn duikers naor vuile taluure
Ze sprijngen er in ’t waoter wit als krijt
In komen d’er uit zuu zwart als mûure*

Spuien: ‘schuren’

Een andere, eerder beperkte mogelijkheid om de waterlopen te reinigen, bestond er in gebruik te maken van de vele stuwen verspreid over de stad. De grotere stonden overwegend in dienst van de scheepvaart, terwijl de kleinere zorgden voor de watervoorziening van bleekweiden en dergelijke. Bij het optrekken van de stuwbalken (in Gent; ‘planken’) of opwinden van de stuwen (in het Gents: rabotten, schofkes of speien) ontstonden waterstromen die enig reinigend effect sorteerden.

De basis van die mogelijkheid tot het creëren van plotse sterke waterstromingen lag in de sinds vele eeuwen kunstmatig aangelegde tweewaterpeilenregime dat de hele stad beheerste en nu nog beheerst: het hoge Leie-Bovenschedelpeil en het lage Neerscheldepeil. Alle kleine en grote stuwen verspreid over de stad hadden daarin een functie, maar de allerbelangrijkste rol daarin was weggelegd voor de Rode Torenstuw, later Passtuw genoemd en dikwijls ook als Grote Spei aangeduid. Het mooie, maar heel kleine opvolgertje daarvan is het Scaldissluisje aan de Oudebeestenmarkt (zie ‘Rondje Gent varen’ in een vorig nummer).

Deze waterpeilregeling in functie van de scheepvaart had als belangrijk neveneffect dat de waterloopjes zeer regelmatig, zelfs bijna dagelijks, gespuid werden (in de Gentse archiefteksten heet het meer accuraat ‘geschuurd’). Hierdoor konden met name de talrijke brouwerijtjes op regelmatige tijdstippen voorzien worden van vers water, dat dikwijls opgevangen werd in een gemetselde ‘puttinc’. Ze konden blijven werken ondanks het feit dat de andere kleinschalige industrieën in dezelfde zones (onder andere huidenvetterij en zeepziederij) sterk vervuilden. Maar ... we moeten geen moeite doen om het ons voor te stellen: dat bier had regelmatig wel een extra smaakje of geurtje. Voor een betere (en duurdere) biersoort zoals witbier, bepaalde een voorgebod (verordening van de schepenen) in 1349 - allicht niet zonder reden - dat witbier in Gent moest gebrouwen zijn *met loopende watre*¹¹.

Mooie voorbeelden van dat schuren vinden we in het bijzonder in het Nieuwpoortje. Toen er in 1561 een nieuwe stuwdeur gehangen werd in een van de waterloopjes aldaar, deden de burens hun beklag dat de *vulecheden gearresteert ofte stille blijven ligghene*, terwijl die vroeger van zelfs ... *plachten van daer te verdwijnen met rummen ofte ghesueren* (sueeren: wegvloeiën)¹².

Maar het ook van het goede te veel zijn. Als de balken van de Paddegatstuw getrokken werden, dan was er *zulcken stroom ende val van watere dat de oevers met plancken, pijlen (palen), staken moeten gestut worden* door dezelf-

de buren, en dat tot hun *grote coste*. De spuipraktijk bleef nog geruime tijd in voege, ook na het verdwijnen van de voor scheepjes toegankelijke stuwen in het Nieuwpoortje¹³.

Vermoedelijk was het reinigend effect eerder gering, temeer omdat bij lage waterstanden uiterst omzichtig omgegaan werd met de stuwen. Dan werd immers alles op alles gezet om voldoende water op te houden. In droge periodes waren de kunstmatig geregelde debieten het geringst, werd het water zo weinig mogelijk ‘ververst’ en was de waterkwaliteit vermoedelijk het slechtst. Met andere woorden: wanneer de nood aan ‘spuien’ in functie van waterzuiverheid het grootst was, werd daar zo weinig mogelijk aan gedaan.

Vermelden we nog een gebruik, dat we nu nog kennen, en al een heel lang bestaat: het af en toe laten zakken van de waterpeilen gedurende een paar dagen om inspectie van tot in het water reikende muren en beschotten toe te laten en eventueel ook om werken daaraan uit te voeren. Zo lezen we dat de schepenen van de Keure in augustus 1791 *laten weten dat de waters staen getrokken te worden ende leegh*. Gedurende een week werden de waterpeilen met behulp van de stuwen en sluizen zo gehouden zodat iedereen die wilde *van dese omstandigheyt saude profiteeren, t’sy tot reparatie ofte andersints*¹⁴. Andere voorgelaten golden het laten zakken van de waterpeilen gedurende één dag *om te suyveren ende afruymen watersteeghers*.¹⁵ Dat waren de talrijke watertrappen, intensief gebruikt om water te putten voor wassen en schuren. Ook daarop moesten de dekens van de gebuurten toezien, *elc in zyn district*.

In volgende afleveringen van *Ghendtsche Toestanden* pogen we inzicht te bezorgen in de medische problematiek van vervuilde waterlopen en geven we een korte historiek van de pogingen om aan de overlast te ontsnappen. In eerste instantie dacht men enkel aan inkokeren en dempen, zoals we zullen beschrijven in deel 3 van deze kleine reeks artikeltjes. Maar de uiteindelijke oplossing lag in een voor een stad als Gent ongemeen belangrijke praktijk die jarenlang volgehouden zware investeringen vergde: de aparte afvoer en de zuivering van het afvalwater. Dit zou in extremis een (erg onderschatte!) bijdrage leveren tot de herwaardering van de waterrijke stad Gent. In extremis - jawel! - want het heeft niet veel gescheeld of nagenoeg alle open oppervlaktewater was uit het Gentse centrum verdwenen. Met uitzondering, uiteraard, van de Graslei en het Gravensteen, voor de toeristen en de koekendozen.

Luc Devriese

Met dank aan Adrien Brysse, André Verbeke en Huis van Alijn voor hulp bij de illustraties en aan Frank Gelaude voor het kritisch nalezen van de teksten.

Noten

- ¹ Tekst gepubliceerd in De Pauw, N., *De voorgeboden der stad Gent in de XIVde eeuw*, Gent, 1885, p. 99-100. Er mocht enkel gevist worden met hengelroeden en peurstokken (puederen: vissen met een tros pieren, zie *Gents Woordenboek* van L. Lievevrouw-Coopmàan, heruitgave 1974, p. 1068).
- ² Decavele, J., De Herdt, R., Decorte, N., *Gent op de wateren en naar de zee*, Antwerpen, 1976, p. 49. De titel werd recent nog gekaapt door de Lieve: Notteboom, H. (red.), *De Lieve, tsoenste juweel dat der stede heeft*, Wondelgem, 2008.
- ³ *Ghent has, I believe, been called a vulgar Venice. It contains dirty canals and old houses that must satisfy the most eager antiquary, though the buildings are not quite in so good preservation as others that may be seen in the Netherlands.* Uit Thackeray's *Little Travel and Roadside Sketches* (1840) gepubliceerd in Punch (in extenso op het internet te vinden), waarin de erg gemengde indrukken van de auteur omtrent onze stad levendig beschreven worden. Ons beperkend tot de goede kanten: een mooie impressie van het Sint-Elisabethbegijnhof en de opmerking: 'It contains more beer-shops than any city I ever saw'.
- ⁴ De dempinggeschiedenis in: De Clercq, I., *Een Gentse water-zooi. De geschiedenis van het dempen en overwelven van de waterlopen in Gent (1966-1914)*. Ugent thesis, 2003. De casus Rietgracht verscheen als artikel in *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 2005, deel 59, p. 163-188.
- ⁵ Bestekken voor de aanleg van 'kiste dammen', ruimen en uitdelven in SAG reeks 533 nr. 220 – 223. De aanleg van tijdelijke dammen wordt ook vermeld in Decavele, J., et al., 1976, p. 195.
- ⁶ Devriese, L., De oude stad: ongelooflijk proper of onvoorstelbaar vuil? In: *Ghendtsche Tydinghen*, 2012, jg. 41 nr. 2, p. 94-106.
- ⁷ Heins, M., *Gand, sa vie et ses institutions*, deel 2, 1916 – 1920, p. 241-242. De graven en hun hertogelijke of keizerlijke opvolgers gaven de tollén dikwijls in leen. Dit was de bij uitstek feodale manier om machtige figuren en families aan zich te binden.
- ⁸ Meer bepaald tussen het Papengat en het Paddegat. Volgens een bepaling uit 1605 werd dit betaald met taksen op passerende schepen (M. Heins, *Gand, sa Vie et ses Institutions*, deel 2, Gent, 1916 – 1920, p. 241). Talrijke gegevens daarover in de SAG reeks 533 nr. 262.
- ⁹ Kenis, P., *Cies Slameur, de wonderlijke avonturen van een Gentsch koetsier en soldaat*, 1919. In de heruitgave van 1969, p. 115-116.
- ¹⁰ Collumbien, H., Gentse memoriedagen. In: *Ghendtsche Tydinghen*, 2003, jg. 42, p. 384.
- ¹¹ De Pauw, N., 1885, p. 42.
- ¹² SAG, reeks 533 nr. 227. Map 'Waterloop achter de Steendam'. Kopie van stukken uit een proces gevoerd voor de Grote Raad in Mechelen door de burenen van de Steendam tegen de Gentse schepenen van de Keure.
- ¹³ SAG, reeks 114bis nr. 33 (1771).
- ¹⁴ SAG, reeks 108bis nr. 235.
- ¹⁵ SAG, reeks 108bis nr. 169.

DE AFKOMST VAN JACOB VAN CANEGHEM

De figuur van Jacob van Caneghem, weldoener van het Blindenhuis aan de Coupure, werd aan de vergetelheid ontrukkt dank zij een recent artikel in het tijdschrift¹. Er blijkt nochtans enige verwarring te bestaan betreffende zijn afkomst, hij was geen geboren Gentenaar. Dit stelt geen groot probleem, onze archieven, i.h.b. het Stadsarchief in de Zwarte Doos, zijn rijk genoeg om alle desbetreffende onzekerheden uit de wereld te helpen.

De familie Van Caneghem was afkomstig uit de parochie Gavere² waar ze bij het begin van de 18^e eeuw voorkomt in de persoon van Jacobus Van Caneghem. Deze Jacobus, zoon van Jacobus senior, werd geboren ca.1684 en overleed te Gavere op 4 februari 1754. Zijn beroep blijft onbekend maar men vindt wel dat hij op 24 juli 1723 in het huwelijk treedt met Livina Joanna Van der Schueren, dochter van Ferdinand en van Anna Maria Luytens. Livina Joanna was geboren te Gavere op 21 maart 1693 en overleed er op 14 oktober 1759³.

Uit dit huwelijk werden tussen 1724 en 1738 acht kinderen geboren. Of de omgeving van de grote stad een speciale aantrekking uitoefende weten we niet, maar het is een feit dat later vier van deze kinderen naar Ledeberg komen wonen. Dit zijn:

- Theresia Ferdinanda (°1724) getrouwd met Jacobus Poppe die ca.1760 een tijdlang schepene was van de heerlijkheid van Sint-Pieters Ledeberg;
- Catharina Bernardina (°1726) getrouwd met Pieter Van der Cruyssen en in tweede huwelijk met de meester chirurgijn Pieter Francies Rottiers, haar beide echtgenoten waren echte Lede- bergenaars;
- Joannes Amandus (°1733) getrouwd met Catharina Walrode, ook uit een Ledebergse familie, die schepene was van zelfde heerlijkheid rond de jaren 1790;
- Tenslotte Melchior, de vader van onze Jacob.

Uit voorgaande bijzonderheden mag men afleiden dat de familie van eenig aanzien genoot op lokaal vlak.

Melchior Van Caneghem was het jongste kind in het gezin van Jacobus en Livina Joanna, geboren te Gavere op 26 februari 1738 en erft zijn eerder zeldzame doopnaam van zijn peter en maternele oom Melchior van der Schueren.

Hij trouwt op 24 augustus 1761 in de Gentse Sint- Pietersparochie⁴ met Joanna Maria Herman, soms ook Anna Maria genoemd, dochter van Pieter Herman fs. Amandus en van Isabella Van Ruyskensvelde. Haar vader was gezworen prijzer en costumier maar trad ook op als landmeter. Ambrosius Pauwels, proost van Sint-Pietersabdij, constitueert hem op 13 februari 1753 als prijzer ten platten lande voor de gebieden van de abdij⁵. We hebben echter nergens bevestiging kunnen vinden dat hij ook het ambt van greffier zou uitgeoefend hebben. Het gezin woonde te Ledeberg in een herberg genaamd *Het Sonneken* die stond langs de Hundelgemsesteenweg nabij de grens met Merelbeke en die Pieter gekocht had van de erfgenamen van jonker Albert Ghys soeverein balhuw van Vlaanderen⁶. Een andere dochter, Maria Theresia, was getrouwd met Livinus Petrus De Paepe een zoon van de baljuw van Melle en Gentbrugge Livinus De Paepe senior. Een zoon Petrus Jacobus Herman duikt op in talloze akten als baljuw van Schelderode, Oosterzele, Bottelare en andere omliggende parochies en tenslotte als baljuw van het “Land ende Marquisaet van Rhode”. De Potter vermeldt hem inderdaad als hoogbaljuw van Rode met het jaartal 1766⁷. Zoals veel andere “ambtenaren” onder het Ancien Regime onderhield Petrus Jacobus nog andere activiteiten. Hij is reeds baljuw wanneer hij een verzoek (requeste) richt tot Damp. Joannes Chrysostomus De Cauwer, proost van Sint-Pietersabdij, en verklaart dat hij zich sinds lang geoeffend heeft wonend met de gezworen prijzer en landmeter Pieter Herman (zijn vader) in het uitoefenen van “desselfs foncties ende vaccatien” en postuleert om aangenomen te worden in deze functies voor wat betreft de gebieden van de abdij. De proost gaat akkoord en schrijft de admissiebrief uit op 20 juli 1769.

Pieter Jacobus moet een vermogend man geworden zijn wanneer hij op 13 oktober 1774 voor de aanzienlijke som van 493-10-0 p.gr. wisselgeld als hoogste bieder een huis aankoopt groot 106 Gendtsche roeden gestaan aan den Rodtschen heirweg nabij Sint-Daneelscapelle (nu Jozef Vervaeenestraat) van ouds geweest zijnde een herberg genaamd De Capelle⁸.

Judocus van Wambeke fs. Jans, gewezen meier van de heerlijkheid Ledeberg maar wonend te Gent, is niet in staat een rente van 64 p.gr. af te lossen noch de intresten te betalen. De rente is bezet op een huis gelegen te Ledeberg langs de Hundelgemsesteenweg staande op eeuwigen cijnsgrond afhankelijk van de proostdij van Sint-Pietersabdij. Om zijn schuld te delgen verkoopt hij op 18 september 1763 dit huis aan Melchior Van Caneghem “backer van style” voor 80 p.gr. wisselgeld. Melchior betaalt kontant de koopsom en komt onmiddellijk in het gebruik⁹. De preciese ligging van het huis wordt niet nader omschreven maar van Ledeberg is een omvangrijke bundel straatschouwingen bewaard gebleven waarin Melchior frekwent voorkomt omdat hij de slechte

gewoonte had de straat voor zijn deur niet te onderhouden¹⁰. Zijn woning wordt soms genoemd liggend langs de dorpsweg naar Merelbeke en soms langs het “straetien leedende van den Driesch naer de herbergh de Moorlaen”. Men kan daaruit afleiden dat het huis moet gestaan hebben in de nabijheid van het kruispunt van de Hundelgemsesteenweg met de huidige Moriaanstraat. Dit is ongetwijfeld het huis waarin Jacobus Livinus enkele maanden later geboren wordt.

Over de bakkerij en negocie van Melchior hebben we geen inlichtingen. Men mag aannemen dat hij zich heeft kunnen opwerken tot een persoon van aanzien op lokaal vlak want hij en zijn schoonbroer Pieter Francies Rottiers legden op 21 november 1775 samen de eed af als pointers en zettters van Ledeberg. Nochtans belet deze aanstelling hem niet van ook nog een beetje te sjoemelen. In 1777-1778 heerste rond Gent en elders een gevreesde ziekte onder het hoornvee (runderpest) en de Staten van Vlaanderen hadden strenge maatregelen afgekondigd om de kwaal binnen de perken te houden. De gref-fiers worden verplicht denombrementen van het hoornvee op te stellen, alle verkopen te noteren en de dieren moeten vooraf gezond verklaard zijn. Zieke dieren werden gedood en de hun stal moest een zekere tijd ijdel (leeg) blijven. Op 16 april 1777 krijgt Melchior bezoek van jonker Charles Egide Wauters, baljuw van Ledeberg, die zijn stallen komt inspekteren en vaststelt dat vier koeien niet gedeklaard zijn en zonder gezondbrieven doorverkocht waren. Melchior antwoordt eenvoudigweg dat hij dit allemaal niet nodig vond en dat de kopers immers geen brieven gevraagd hadden. De baljuw klaagt hem aan en hij moet een boete betalen waarvan het bedrag onbekend blijft¹¹.

Een tiental jaren later besluit Melchior te stoppen met zijn handel, de reden wordt niet genoemd, en verkoopt het huis inclusief de “negocie” aan de meester bakker Pieter Guille De Maeseneere afkomstig uit Sint-Gillis-Dendermonde maar reeds gevestigd te Ledeberg want hij was getrouwd met een nichtje van Melchior nl. Joanna Theresia Poppe dochter van Jacobus en van Melchior's oudste zuster Theresia Ferdinanda. Melchior verkoopt hem voor de mooie som van 766-13-4 p.gr. wisselgeld het huis en erf met een boekweitpelmolen, de bakkerij en een bijbehorende kruidenierswinkel. De koper moet alle van de bakkerij en de voorraad kruidenierswaren overnemen waarvan de waarde nog moet bepaald worden door gezworen prijzers¹². De koopakte wordt getekend op 30 november 1787 maar de koper zal slechts in het gebruik komen op 1 oktober 1788. Daarna ontstaan moeilijkheden omdat men niet overeenkomt in de schatting van de waarde van de over te nemen goederen en omdat de koper treuzelt om de koopsom te betalen. Op 25 februari 1788 laat Melchior clach-

te (inbeslagneming) leggen op het huis. Om de zaak recht te trekken gaat Pieter de Maeseneere een lening aan van 200 p.gr. wisselgeld bij een zekere Paulus Agon, hovenier wonend buiten de Petercellepoort, en op 3 juni 1789 noteert Anthone De Rouck, greffier van Ledeberg, dat de clachte gelicht werd¹³.

Uit het huwelijk van Melchior met Joanna Maria worden tussen 1762 en 1777 tien kinderen geboren. Jacobus Livinus is hun tweede kind (en tweede zoon) en wordt geboren en gedoopt op 30 Jan 1764 in de Sint-Pietersparochie. De reeds genoemde Jacobus Poppe is zijn peter, zijn maternele grootmoeder Isabella Van Ruyskensvelde is meter¹⁴.

Over de jeugd en vroege beroepsactiviteit van Jacobus Livinus hebben we geen informatie. Maar 25 jaar oud en juist meerderjarig duikt hij weer (ongenoemd) op in het jaar van de Franse Revolutie 1789.

In de Sint-Baafsparochie wordt op 31 augustus 1789 Joanna geboren en de volgende dag 1 september gedoopt als onwettig kind van de 22-jarige Maria Verspeyen en een onbekende vader¹⁵. Peter is de verder onbekende Petrus Van Larebeke maar de naam van de meter is veelzeggend: Joanna Herman!

Maria Verspeyen was dochter van Josephus Martinus, zoon van de schipper Remigius Verspeyen, en van Maria Isabella Francisca Artois die afkomstig was uit de Sint-Gertrudisparochie te Leuven. Het gezin woonde met negen kinderen in Sint-Niklaasparochie op de Graslei; Maria was het oudste kind gedoopt op 21 september 1767 onder de namen Maria Josepha¹⁶.

Onderpastoor J.E. Lancksweert van Sint-Baafs die het kind gedoopt had overdreef schromelijk toen hij schreef dat Joanna een kind was van onbekende vader. Want op 15 september 1789 wordt ten huize van de familie Verspeyen voor notaris Joannes Engelbertus Van Belle het huwelijkskontraat afgesloten tussen “sieur Jacobus Livinus Van Caeneghem, coopman binnen Gendt, en joffrauw Marie Verspijen¹⁷ geassisteert met sieur Joseph Verspijen, coopman in vremde bieren binnen Gendt, en joffrauw Isabelle Artois, haeren vader ende moeder. Alvooren verclaert de future bruydeghom dat hij “*het kindt bij de future bruydt gebaert*” – deze zinsnede heeft belang, zie verder – erkent als hun wettigh kindt...”¹⁸.

Twee dagen later wordt deze eerste episode afgesloten met het huwelijk van beide hoofdpersonages op 17 september 1789 in de Sint-Niklaas parochie¹⁹, ze hadden dispensatie verkregen over de drie roepen. De getuigen waren een zekere heer Joannes Baptista Verrier uit de Sint-Martinus en Guillielmus Verspeyen uit de Sint-Niklaasparochie. Deze laatste was een volle kozijn

(cousin germain) van Maria Josepha, zoon van Remigius jr. een broer van Josephus Martinus, en zal later mits dispensatie trouwen met haar zuster Catharina.

De tweede episode gaf aanleiding tot een juridisch en administratief feuilleton.

Gezien de inhoud van het huwelijkskontraat mogen we aannemen dat voor de tijdsgenoten in 1789 daarmee de zaak afgehandeld was. De pastoor van Sint-Niklaas had het niet nodig gevonden in de huwelijksakte melding te maken van de wettiging van Joanna Verspeyen, voortaan Joanna Van Caneghem geheten. Hij had evenmin de pastoor van Sint-Baafs op de hoogte gebracht zodat deze laatste ook niets genoteerd had in apostille bij haar doopakte. Ter verontschuldiging moet gezegd worden dat dergelijke informatie soms wel uitgewisseld werd tussen pastoors van verschillende parochies maar het was zeker geen gewoonte, en een algemene regel terzake is ons niet bekend.

Maar 23 jaar later begint men zich blijkbaar zorgen te maken. In de zomer van 1812 (de datum staat nergens genoteerd) dienen “Jacques Lievin Van Caneghem et son épouse Marie Verspeyen négociants a Gand” – alles moet nu in het Frans verlopen – een verzoek (requête) in bij de rechtbank van eerste aanleg van het eerste arrondissement van het Schelde departement zetelend te Gent. Ze laten zich bijstaan door de pleitbezorger (avoué) Jean Dhuyvetter en vragen dat de nodige melding zou gemaakt worden in de registers van de burgerlijke stand om de toestand van hun kind (Joanna/Jeanne) te staven (“corroborer le titre et la possession d’etat légitime de leur dit enfant”). Met registers van de Burg. Stand bedoelt men hier de oude parochieregisters. Deze waren in iedere onlangs opgerichte gemeente in beslag genomen door het nieuwe bestuur (le conseil municipal) en dienden bij gebrek aan beter als burgerlijke stand.

Daarop begint de juridische molen te draaien. Vooraf moet een vertaling gemaakt worden van het uittreksel uit het huwelijkskontraat. De rechtbank doet uitspraak op 10 september 1812, het vonnis bepaalt dat kopie van het vonnis moet geregistreerd worden in de marge van de doopakte van het kind (dit is St-Baafs reg.51) en in de marge van de huwelijksakte van de ouders (dit is St-Niklaas reg.144) en legt bovendien de officier van de burgerlijke stand verbod op om voortaan kopies van deze akten af te leveren tenzij deze voorzien zijn van de door het vonnis opgelegde aanvulling. Vermits de oude parochieregisters dergelijke ingrepen niet toelaten wordt in beide registers in de marge een korte nota gekribbeld en een omstandige tekst 8 blzn. lang ingekleefd in beide registers met alle bijzonderheden ter zake. Een beampte

noteert plichtsgetrouw dat dit gebeurd is op 14 september dito.

Wie dacht dat daarmee de kous af was had het mis!

Want iemand (wie?) ontdekt al vlug dat het vonnis verwijst naar het uittreksel van het huwelijkskontrakt maar dat de naam van het onwettig geboren kind daarin niet genoemd wordt (zie boven) en het vonnis bijgevolg onvolledig was. Er werd dus een kind gewettigd maar de wet wist niet wie dit was !

Ditmaal zijn het niet de ouders maar wel Jeanne Van Caneghem “dite Mimi” zelf en haar echtgenoot Eugène De Naeyer, renteniers te Gent, die bij zelfde rechtbank een verzoek indienen ter aanvulling van het vonnis. Op 23 november 1812 beslist deze in een tussenvonnissen dat dit niet zo maar kan gebeuren, vooraf moet de familieraad bijeengeroepen worden. Onder voorzitterschap van de vrederechter Jean Debbaut komt deze raad bijeen op 16 januari 1813, bijgestaan door de pleitbezorger Charles De la Ruelle, en verenigt niet minder dan 11 personen of echtparen. De meeste zijn broer of zuster van Jacobus of Marie maar er is zelfs een groot tante Jeanne Verspeyen, haar echtgenoot Luc Philippe Tralin en hun zoon Alphonse bij. Deze familieraad is eigenlijk een maat voor niets want de aanwezigen gaan onmiddellijk akkoord om te verklaren dat het uiterst nuttig en gewenst zou zijn het verzoek in te willigen.

Daarop beslist de rechtbank bij vonnis van 30 augustus 1813 dat het verzoek toegestaan wordt in analoge termen met het eerste en dat opnieuw vermelding ervan moet gemaakt worden in de marges van de registers. Uiteindelijk blijkt de zaak afgehandeld te zijn op 1 december 1813 wanneer de officier van de burgerlijke stand François Verhegghen bevestigt dat dit gebeurd is en opnieuw een uitvoerige tekst 12 blzn. lang ingekleefd wordt in de registers. Bovendien voegt men in register 51 nog een kopie toe van het uittreksel uit het huwelijkskontrakt van 15 september 1789.

Ondanks alle breedsprakerige argumentatie blijven toch een paar vragen onbeantwoord. Waarom heeft men zo lang gewacht om een juridische aktie te ondernemen en wat was de werkelijke reden ervan? Men zou kunnen vermoeden dat bepaalde eigendoms- en/of erfenisrechten een rol speelden in de achtergrond maar daarover komt men niets te weten.

Gontran Eryvnyck

NOTEN

- 1 Luc Devriese en Katrien Molders, *Wie was Jacob Van Caneghem?* Ghendtsche Tydinghen, 41^e jrg. nr.6 (2012) blzn.458-473.
- 2 Bron: Doc. Centrum van de gemeente Melle, kopies van de parochieregisters Gavere 1626-1796, volumes PR42-D tot -F.
- 3 Alhoewel de parochieregisters van Gavere beginnen in 1626 hebben we geen voorouders van Jacobus teruggevonden. Dit laat veronderstellen dat de familie toch elders haar oorsprong vond. Heeft zijn huwelijk hem naar Gavere gebracht ?
- 4 De heerlijkheid Ledeberg was geen afzonderlijke parochie maar maakte deel uit van de Sint-Pietersparochie.
- 5 RAG, Fonds Ledeberg, reg. nr.38 fo.36vso, en ook bundel nr.59 (wettelijke passeringen).
- 6 RAG, Fonds Ledeberg, bundel nr.52.
- 7 Fr. De Potter, *Geschiedenis van Schelderode*, lijst van hoogbaljuws. Zie ook RAG, Fonds Ledeberg, bundel nr.57.
- 8 RAG, Fonds Ledeberg, bundel nr.57.
- 9 RAG, Fonds Ledeberg, reg. nr.38 fo.131-134vso.
- 10 RAG, Fonds Ledeberg, bundel nr.4.
- 11 RAG, Fonds Ledeberg, bundel nr.58.
- 12 RAG, Fonds Ledeberg, nrs. 42 en 61.
- 13 RAG, Fonds Ledeberg, bundel nr.65.
- 14 SAG, P.R. St-Pieters nr.378, ter inzage op microfilm MF/531.
- 15 SAG, P.R. St-Baafs nr.51, op microfilm MF/472.
- 16 SAG, P.R. St-Niklaas nr.127, op microfilm MF/495.
- 17 Zo staat het in de tekst, en ook in de doopakten van enkele andere kinderen. Twisten over de zgn. "juiste" spelling van doop- en familienamen onder het Ancien Regime is nutteloos en gewoon tijdverlies !
- 18 Een uittreksel (niet de volledige tekst) van het huwelijkskontraat is ingekleefd in P.R. nr.51 van St-Baafs bij de doopakte van Joanna.
- 19 SAG, P.R. St-Niklaas nr.144, op microfilm MF/497.

100 JAAR GELEDEN: EXPO 1913 DEEL 1 (JANUARI - APRIL)

VOOR U VERZAMELD UIT 31 500 EDITIES VAN DE GAZETTE VAN GENT

8 januari 1913

De gemeenteraad vergaderde gisteren andermaal op de koer van de citadel om te beslissen over het behoud of de afbraak van de monumentale ingangspoort, tot nu toe gespaard gebleven, maar waarvan enkelen de verdwijning wensen, in het belang van het algemeen uitzicht op het *Feestpaleis*.

De heer burgemeester deelde de raadsleden mee dat de aankondiging van de vergadering bij de leden van de *Stedelijke Commissie van Oudheidkunde* grote opschudding had verwekt.

Hij acht het best mogelijk de ingangspoort te behouden, die trouwens niet recht op de Kunstlaan uitgeeft en ze met boomgewassen, klimop en wilde wijngaardranken te bekleden, zodat zij het uitzicht van een ruïne zou krijgen. Na nog enkele opmerkingen werd het voorlopig behoud in stemming gelegd en aangenomen met 16 voor en 8 tegen.

Bij een wandeling rond het *Feestpaleis* deed de heer Coppieters bemerken dat men bij het bouwen niet voorzien heeft dat de bezoekers die per rijtuig aankomen de eigenlijke feestzaal niet droogvoets kunnen bereiken. Zij moeten afstappen aan de hoofdingang van het park, grote trappen beklimmen en honderden meters in de regen of de wind lopen.

Deze mening werd algemeen bijgetreden. Men zal trachten door een hellend vlak langs de wandeldreef op de kazematten een weg voor rijtuigen aan te leggen.

10 januari 1913

Over de aanstaande hofbouwtenoonstelling waarmee de *World's Fair* zal geopend worden bereiken van alle kanten uitmuntende tijdingen het bestuur van de *Koninklijke Maatschappij van Tuin- en Kruidkunde*.

Engeland en Frankrijk zullen oprechte verrassingen leveren. In Holland maken de tuinbouwers zich even geestdriftig gereed.

Duitsland zendt talrijke inschrijvingen. Er komen orchideeënkwekers, kruidkundigen en grote hofbouwers uit München, Erfurt, Dresden en Berlijn. Oostenrijk, Zwitserland en Rusland sturen belangrijke vertegenwoordigers en uit Italië komen tuinarchitecten.

Uit Amerika is de heer Julius Rochs afgereisd, vertegenwoordiger der voornaamste hofbouwfirmas van gans de Verenigde Staten.

Spanje, Egypte en de Scandinavische landen zullen door hun voornaamste hofbouwers vertegenwoordigd zijn.

15 januari 1913

Het plan is ontworpen om in de aanstaande *Wereldfoor* te vertonen wat Vlaanderen aan economische, kunst- en cultuurkrachten teelt.

Midden de grootse betoging van de economisch wedijverende natiën zal op schitterende wijze de ware betekenis van de Vlaamse beweging en de onweerstaanbare drang naar de algehele herwording van het Vlaamse worden bevestigd. Zij zal onder de benaming *Vlaamsche Kunst* bestaan uit congressen, voordrachten, volksvergaderingen, optochten, muziekkuitvoeringen en tentoonstellingen.

Tot de verwezenlijking van dit plan wordt de eendrachtige samenwerking vereist van de Vlaamse maatschappijen en instellingen, zonder onderscheid van politieke strekking.

17 januari 1913

Het loon van een toegevoegde opzichter in het *Museum van Schone Kunsten* werd op de stedelijke begroting van 200 op 1000 frank gebracht, omdat men voorziet dat tijdens de duur van de *Wereldtentoonstelling* één of twee bijgevoegde opzichters onmisbaar zullen zijn.

In de Engelse afdeling is men begonnen met de verdeling van de plaatsen voor de tentoonstellers. Reeds drie maanden zijn wagons met Engelse voorwerpen op het terrein aangekomen. Dit heeft sindsdien een douanediens in de statie van de tentoonstelling vereist.

21 januari 1913

De aantrekkelijkheden vormen in een wereldtentoonstelling altijd een grote factor voor de bijval. Het *Algemeen Bestuur* heeft zich gewend tot een Engelse maatschappij *Ghent Syndicate 1913 Limited*, die de bezoeker een nieuwe reeks uitspanningen zal bieden waarvan de meeste nog nooit in België te zien

waren.

Het *Plein der Attracties* zal met grote kosten worden ingericht en alles bevatten wat op dat gebied het nieuwste is, waaronder verscheidene schouwspelen die kunnen wedijveren met die der buitenlandse wereldtentoonstellingen.

Als men het park binnengaat langs de Kortrijksesteenweg zal men zich dadelijk te midden van een menigte aantrekkelijkheden bevinden, die alles bevatten wat het vernuft heeft kunnen uitvinden tot vermaak van het publiek.

Gaat men links, dan komt men voor de *Giant Coaster*, een gans nieuw type van *Scenic Railway*, de grootste ter wereld, met enkele beklimmingen. De bouw zal ongeveer 100 meter lang zijn, de baan nagenoeg 2 kilometer. Daarop zullen vijf treinen rijden. De reizigers zullen landschappen doorkruisen uit alle werelddelen, natuurgetrouw weergegeven tot in de bijzonderheden, aan een snelheid van 8 tot 150 kilometer per uur. Deze laatste toepassing van de zwaartekracht als aandrijving zal geplaatst zijn in het deel van het park tussen één der restaurants van het Feestpaleis en de Leopoldlaan.

Onder de *Giant Coaster* begrepen zal in hetzelfde gebouw een niet minder fraaie aantrekkelijkheid worden ingericht, getiteld *De Toverkelders*. Hier zullen de reizigers in bootjes, geheimzinnig voortbewogen over de golfjes van een kronkelende rivier, door wonderbare grotten varen en er de verschillende geheimen van de onderaardse wereld te zien krijgen.

Midden de schilderachtigste lichteffecten zal men paleizen, Chinese pagoden en andere Oosterse wonderen kunnen waarden.

Naast dit alles komt de laatste opschuddingwekkende nieuwigheid, de *Glijdende Bol*, die jong en oud hartelijk zal doen lachen. Deze uitvinding bekomt sedert zes maanden de grootste bijval in Londen en heeft in heel het koninkrijk de gunst verworven van de *High Life*.

Aan de oever van de grote vijver komt de attractie van de *Water-Chute*, de grootste die ooit gebouwd werd, 40 meter hoog, met een helling van 100 meter tot aan het water, waar de boten afglijden met een snelheid van 90 kilometer in het uur. Een veiligheidsophaler zal de reizigers naar boven brengen. De *Aantrekkelijkheden* zullen dubbel zo belangrijk zijn als te Brussel. De bezoeker zal niet weten waar eerst te gaan zien: de harem, de ganzenjacht, de bekorende golven of een aquarium waar men naar hartelust zal mogen vissen. Ook zijn er luchttochten, koersen op ski's, tobogans en troepen dansers en danseressen van vele landen, in hun nationale klederdracht. Vele muziekkorpsen zullen zich doen horen en er zal vermaak zijn voor klein en groot.

De echte *clou* wordt het wonder van mechanisme en electriciteit, dat een trefende gedachte zal geven van de verschrikkelijke schipbreuk van de *Titanic*, ingericht in een bijzonder paviljoen. Men zal er een juiste nabootsing zien van het reuzenschip. Het is geen cinématografische afbeelding maar een hervor-

brenging van het schip in het klein, die voor de eerste maal te Gent te zien zal zijn.

Teneinde de bezoekers van het park naar dit deel te vervoeren zal binnen de terreinen een kleine *Decauville*spoorweg worden aangelegd.

26 januari 1913

Vele personen die in de laatste dagen het terrein van de tentoonstelling bezochten drukten hun vrees uit dat men niet op tijd gereed zal komen. Het zal hen enigszins gerust stellen te horen dat er thans in de verschillende afdelingen meer dan 2500 werklieden aan de arbeid zijn. Donderdag waren er juist 2543.

27 januari 1913

Ziehier een goede gedachte. De dienst van de openbare veiligheid zal ter gelegenheid van de *Wereldtentoonstelling* een album doen uitgeven dat de signalementen bevat van ongeveer 500 dieven, hotelrovers, beuzensnijders, spoorwagschuimers, bekende aftroggelaars, valspelers, bijlopers en lichtekooien. Het boekje zal als *vademecum* aan het personeel van de politie overhandigd worden. Als die gevaarlijke gasten naar Gent zouden komen, zal men ze zo spoedig mogelijk kunnen herkennen en aanhouden. Het is de eerste maal dat een dergelijk inlichtingenboekje in België wordt uitgegeven.

4 februari 1913

De Franse deelneming neemt tot hiertoe 42 000 m² in, meer dan in de tentoonstelling van Brussel en zal bijzonder schitterend wezen. Het eresalon zal de spiegelzaal van het *Paleis van Versailles* verbeelden, versierd met gobelintapijten.

Het inrichtingscomiteit van de Franse deelneming zal in maart te Parijs een groot feest geven waarop heel het bestuur van de *Wereldfoor* wordt uitgenodigd.

8 februari 1913

Op voorstel van de heer De Vreese protesteren de *Hoveniersgasten* en de *Boerenbond*, beide maatschappijen van de Sint-Pieters-Aalststraat, tegen de afsluiting van de wegenis. In het lokaal *De Vrede* Sint-Pieter zal een nieuwe vergadering worden gehouden, om met twee advocaten de toestand te bespreken.

11 februari 1913

Opgelet! Een persoon van omtrent 28 jaar, blond en welsprekend, geeft zich uit als toezichter op de werken in de tentoonstelling. Hij biedt zich bij de kleine burger aan om jongelingen aan te werven en voor dit aanbod eist hij sommen volgens de bediening welke zij begeren uit te oefenen. De aftroggelaar is woonachtig te Gent en heeft op die wijze reeds vele slachtoffers gemaakt.

15 februari 1913

De Sint-Pieters-Aalststraat is thans aan beide kanten afgesloten door een monumentale poort. Daardoor strekt de Natiënlaan zich uit van de spoorwegviaduct tot aan het indrukwekkende gebouw van de Congo.

In de grote vijver van het park is nabij de *Trocadero* een groot karveel gebouwd, een schip met verschillende dekken die naar achter toe oplopen, in de zin van de vaartuigen waarmee Christoffel Columbus Amerika ontdekte.

In dit schip, dat reeds de kleuren van België en Frankrijk draagt, zal de tentoonstelling ingericht worden van het *Nitraat van Chili*. Het geheel, met kantoor op de oever van de vijver, zal de invoer van het nitraat in de haven van Gent voorstellen.

Aan de voltooiing van het *Feest- en Hofbouwpaleis* zijn nog steeds talrijke werklieden van verschillende vakken bezig. Dit belet de heer Burvenich echter niet dapper verder te doen in de overgrote feestzaal, om de onbehaaglijke ruimte te veranderen in een tuin met wandeldreven van de grilligste vormen, rond allerlei perken welke bestemd zijn om de duizenden planten en bloemen te ontvangen die voor de aanstaande hofbouwtentoonstelling uit alle landen van de wereld worden ingezonden.

Een nieuwe hoofdingang wordt ingericht aan de ronde hoek van de Citadel en Leopoldlanen, achter het beeld de Kerckhove.

In de Belvédèrelaan is het werken dat het een aard geeft: kloppen, zagen en timmeren. Talrijke afzonderlijke huisjes voor de verkoop van dranken en eetwaren rijzen er uit de grond.

Het *Casino-Kursaal* wordt opgericht nabij de spoorwegviaduct. Heel het stuk grond tussen de viaduct van de Krijgslaan, de spoorbaan, de Kleistraat en de Kortrijksesteenweg werd voor dat doel bij het terrein van de *Wereldfoor* ingelijfd.

Sedert geruime tijd werden op de werven van de tentoonstelling talrijke diefstallen gepleegd van koper en ijzer. De heer Piron, politiecommissaris van de 9° wijk, werd gelast het gestolen goed te gaan opzoeken. Hij vond het te

Gentbrugge en heeft het aangeslagen. Die persoon beweerde echter dat het hem geleverd werd door een handelaar die hem wekelijks leveringen deed van verscheidene metalen.

16 februari 1913

De heer secretaris van het *Propagandacomiteit tot Bevordering van het Vreemdelingenverkeer* gaf in het stadhuis lezing van een dagbladartikel, waarin geprotesteerd wordt tegen het al te hoog opdrijven van de huur voor huizen en kamers in de nabijheid van de tentoonstelling. Zulke feiten zijn van aard om vele personen die voornemens zijn naar Gent te komen af te schrikken.

Het comiteit heeft heden nochtans een duizendtal nette en goede logementen ter beschikking van de vreemdelingen, aan prijzen van 3, 5, 7 tot 10 frank en gemeenschappelijke slaappleaatsen aan 2 frank.

Verder werd nog aangehaald dat een Engelse maatschappij nabij *De Sterre* een zeer groot stuk grond heeft gehuurd, waarop zij in tenten en dergelijke goedkope slaappleaatsen zal inrichten.

Een grote leemte die tot nu toe bestaat is het gemis aan een bergplaats voor de automobielen van rijke vreemdelingen die op bezoek zullen komen. Het is volstrekt nodig de aandacht van de *Automobielclub der Beide Vlaanderen* hierop te vestigen.

Een ondercommissie werd benoemd om een reglement op te stellen voor het belonen van de huurkoetsiers, die het best hun gespannen in orde zullen houden.

17 februari 1913

Bij de opening van onze *World's Fair* zullen uit alle hoeken van Europa tal van meisjes komen om hun brood te verdienen. Alleen en vreemd in onze stad zullen zij omgeven zijn van vele gevaren op allerlei gebied. Tot welk beroep zij ook behoren is het de plicht te waken over hun zedelijke vrijwaring.

Daar dit natuurlijk geld kost wordt beroep gedaan op milddadige personen om dat schone werk te helpen verwezenlijken.

De leden van de *Internationale Katholieke Meisjesbescherming* afdeling Gent hebben met de *Damesstudiekring van Sint-Pieters* een werk ondernomen dat de grootste dienst kan bewijzen aan de menigvuldige Belgische en vreemde meisjes welke in de tentoonstelling dienst komen nemen als winkeljuffers.

Zij hebben reeds een groot lokaal als middenhuis tot hun beschikking, namelijk de *Internationale Home voor Jonge Vrouwen* in de Godshuizenlaan n° 2, op tien minuten afstand van de tentoonstelling.

De meisjes zullen daar mits een matige prijs, zonder onderscheid van nationaliteit of godsdienst een gulhartig onthaal genieten. Prijs: te beginnen van 60 frank per maand of 2,50 frank per dag. Er zal ook een rustzaal voor hen zijn binnen de omheining van de tentoonstelling.

Erevoorzitster is mevrouw de barones de Kerchove d'Exaerde, voorzitster de gravin de Hempinne.

20 februari 1913

Koning Albert heeft in het paleis te Brussel een afvaardiging van de *Koninklijke Maatschappij van Land- en Tuinbouwkunde* in bijzonder gehoor ontvangen.

Z.M. drukte zijn belangstelling uit voor de *Floralien* en de *Wereldtentoonstelling* en beloofde ten stelligste, op 26 april naar Gent te zullen komen om ze te openen. Daarop trok de afvaardiging zich terug, zeer in haar schik over het gulle onthaal.

23 februari 1913

Tijdens de aanstaande *Wereldtentoonstelling* zullen in onze stad niet minder dan 135 congressen plaatshebben. Volgens het aantal toegezegde bijeenkomsten op dit tijdstip kan men zeggen dat dit bijna juist is... als men het cijfer 1 wegneemt!

25 februari 1913

In de stedelijke raad vroeg de heer Vander Stegen een ogenblik de politiek terzijde te laten. Moest de algemene staking uitbarsten, dan ware dat een ramp voor onze grootse *Wereldtentoonstelling*, de betoging van onze bedrijvigheid. Hij legde een dagorde neer, bijna eensluidend met deze van de heer burgemeester, om allen die er kunnen toe bijdragen zulk gevaar te bezweren, uit te nodigen hun innigste best te doen. Deze werd aangenomen als volgt:

- de mogelijkheid van een algemene staking is politiek van aard om verstoring te brengen in het land, een aanzienlijk nadeel te berokkenen aan de handel en de nijverheid en kan in het bijzonder zeer erge gevolgen na zich slepen, voor de bijval van de *Wereldtentoonstelling* die op 26 april moet geopend worden;
- het zou diep betreuenswaardig zijn dit nationaal werk, waaraan lieden van alle denkwijzen zich verkleefd toonden, minstens gedeeltelijk in gevaar kan

- gebracht worden door politieke beroeringen;
- er moet afstand worden gedaan van alle partijkwesities, bewogen door de wens om de bijval te verzekeren van een onderneming waarvan het lot een aanzienlijke terugslag zal hebben op de toekomst van Gent;
 - het initiatief dat door van de burgemeesters van de hoofdplaatsen der 9 provinciën inzake de algemene staking wordt aangenomen moet van ganse harte worden ondersteund;
 - de hoop wordt uitgedrukt dat dank zij de medewerking en de verzoeningsgeest van al de mannen van goede wil, de vrede en de openbare rust niet in gevaar worden gebracht.

De heer Anseele sloot zich namens de radico-socialistische groep bij de dagorde aan. De heer Siffer verklaarde zulks niet te kunnen doen, daar er politiek onder schuilt en vroeg de splitsing aangaande de alinea over de burgemeesters.

De heer Braun betoogde duidelijk opgewonden dat, indien de heer Siffer de dagorde verwerpt, hij niet waardig is erelid te blijven van het *Uitvoerend Comité*.

27 februari 1913

Het *Belgisch Staatsblad* kondigde de namen af van de personen die voor alle groeps- en klassencomiteiten van de *Wereldtentoonstelling* te Gent deel uitmaken van de hogere beschermcommissie. De lijst beslaat niet minder dan 87 bladzijden.

1 maart 1913

Het *Vlaams Comité* heeft bij de heer minister van financiën geprotesteerd omdat al de tolbedienden welke bij de dienst van de *Wereldtentoonstelling* benoemd werden, geen Vlaams kennen.

De deelneming van de Franse luchtvaart zal buitengewoon belangrijk zijn. Er zijn inschrijvingen ontvangen van de grootste huizen van luchtvaarttoestellen. Verscheidene hydro-aeroplans zullen deelnemen aan de wedstrijden welke aan dat soort vliegtuigen voorbehouden zijn.

2 maart 1913

Het gemeentebestuur was voornemens op de gronden van de Clementinalaan

die nu nog langs de spoorbaan beschikbaar liggen een square aan te leggen, doch een Duits huis heeft een hogere huurprijs geboden om er tijdens de *Wereldfoor* een koffiehuis op te richten. Zeer waarschijnlijk zal dit aanbod door het schepencollege worden aangenomen.

In de kleine vijver nabij het gedenkteken van de gebroeders Van de Velde is het buizennet afgewerkt om de waterplas te verwarmen, teneinde er een uitheemse tuin van te maken. Weldra zal men aan het planten kunnen beginnen. Binnen de poort van de citadel is een talrijke ploeg aan de arbeid. In de driehoek links van de warme broeikas, wordt de *Tuin van de stad Gent* aangelegd. Aan de andere kant werkt men tussen de serren en de rotsen niet minder opgewekt aan de *Tuin van de stad Parijs*, waarvoor een krediet van 100 000 frank is voorzien. Men begrijpt dat er tussen de hofbouwkundigen van de beide tuinen een harde kamp wordt geleverd.

8 maart 1913

De Franse groep van de automobielen zal in het *Paleis van Frankrijk* tentoonstellen naast de klasse van het luchtvliegen.

De automobielfabrikanten, gegroepeerd onder het voorzitterschap van de markies de Dion, hebben 3000 m² voorbehouden en zijn voornemens ons een buitengewone deelneming te bezorgen.

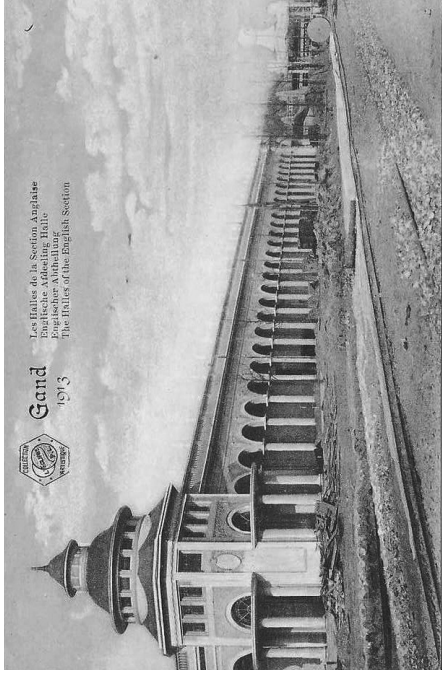
Een bijzondere trein zal de voorwerpen uit de tentoonstelling van Lyon naar Gent brengen. Een andere trein zal uit Parijs vertrekken.

Tot nu toe zijn de inschrijvingen ontvangen van 14 automobielermerken, 5 van rijwielen en motocycletten en meer dan 30 huizen van rijtuigmakerij, banden en benodigdheden. Bijna heel de beschikbare plaats is reeds besproken.

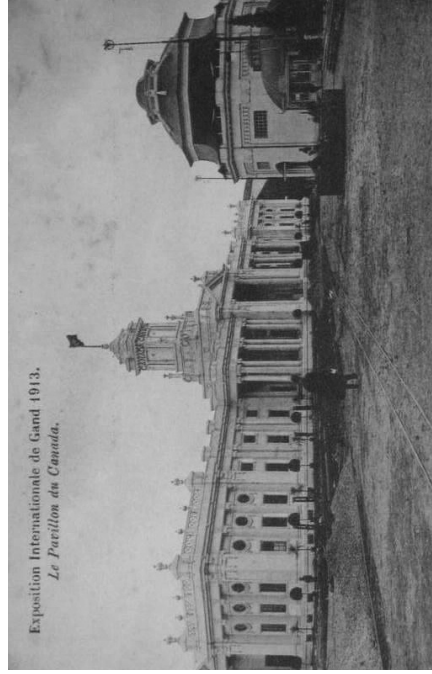
9 maart 1913

De afdeling van Duitsland staat reeds onder dak en zal in zijn linkervleugel een spijshuis hebben, omgeven door een zeer lieve tuin. Binnen de hal zal men behalve een eresalon, een aan de Duitse kunst voorbehouden zaal aantreffen, waar de voornaamste Duitse kunstenaars zullen tentoonstellen.

Langs beide zijden zullen de galerijen voor de verschillende nijverheden geschikt zijn. Er zal in de hal ook een *cinématograaf* worden opgesteld, die kosteloos voor de ogen van het publiek de belangrijkste zichten zal ontrollen welke betrekking hebben op de *Nijverheids- en Kunsttentoonstelling* in het Duits keizerrijk.

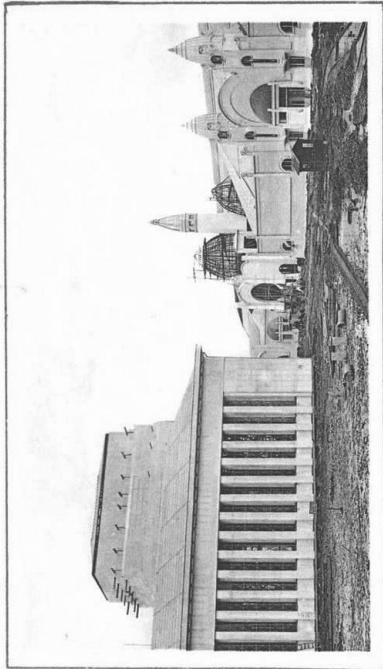

Engeland

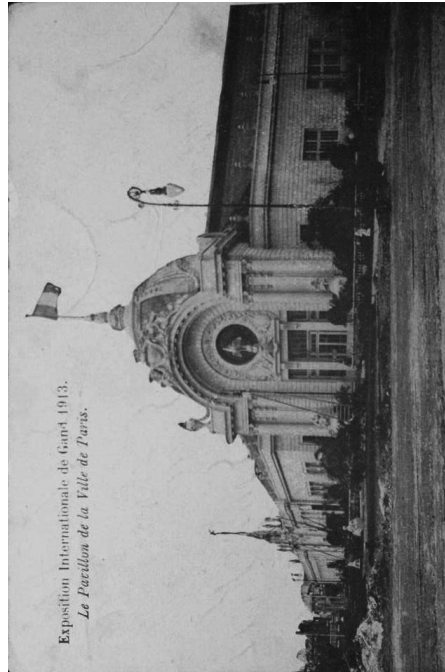

Canada

Paviljoenen

Duitsland en Hal der Machines (In opbouw)

Parijs

11 maart 1913

Teneinde elk verder misverstand te voorkomen inzake vaststelling van de verantwoordelijkheid bij taalmisbruiken met betrekking op de *Wereldtentoonstelling* acht *het Vlaams Comité* het nuttig de aandacht van het publiek te vestigen op het feit dat tot hiertoe het verdrag van 19 oktober 1912 bevredigend werd nageleefd.

Een rondschrijven in verschillende talen opgesteld is aan al de groepen, klassen, congressen en officiële afgevaardigden van de vreemde natiën gezonden. Daarin wordt herinnerd dat er in België twee nationale talen zijn, beide grondwettelijk gelijk: het Nederlands en het Frans. België is samengesteld uit 5 Vlaamse provinciën waar Nederlands wordt gesproken door 4 miljoen Vlamingen en 4 Waalse, waar 3 miljoen Franstaligen zijn.

De *Wereldfoor* is gelegen in de hoofdstad van het Vlaamse land. Het is dus wel gepast daaruit de logische gevolgtrekking af te leiden dat deze tentoonstelling, wat betreft de regelmatige toeloop der bezoekers, in de eerste plaats zal moeten rekenen op de bevolking van het Vlaamse land en het naburige Holland. Het bureel van de *Algemene Commissaris der Regering* zal zich desnoods gelasten met de vertaling in het Nederlands en het Frans van al de drukwerken welke uitgaan van de vreemde afdelingen en klassen.

13 maart 1913

In de Kamer stelde de heer C. Huysmans de volgende vraag aan de minister: "De heer David, Frans minister, legde in de Kamer van Volksvertegenwoordigers een verklaring af aangaande de deelneming van zijn regering aan de Gentse *Wereldtentoonstelling*. Daarin zegde hij onder andere:

De Kamer weet om welke redenen de Franse regering en het parlement er in toestemden, Frankrijk te laten deelnemen aan de Wereldtentoonstelling van Gent. Wij werden uitgenodigd door een zeer machtige Belgische instelling. Het Uitvoerend Comité staat onder leiding van de heer Cooreman, die voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers was.

De stad vroeg vooral de deelneming van Frankrijk, omdat wij daar op een terrein stonden waar onze invloed in de vreemde bijzonder betrokken was. Frankrijks deelneming was dus voor onze naburen en vrienden uit België iets meer dan een handelsbetoging, het was een zeer duidelijke wilsuiting van het land om, in alle vrijheid, zijn vroegere strekkingen te handhaven, om een onzijdig land te blijven, onafhankelijk van elke andere natie. De Kamer kent thans de gedachte der regering. Ik ben ervan overtuigd dat zij die wil zal volgen.

Begrijp ik de verklaring goed, dan zouden het *Uitvoerend Comité* en het bestuur van de stad Gent de deelneming van Frankrijk niet hebben gevraagd tot inrichting van een betoging der Franse beschaving, wat door al de Belgen zonder onderscheid zou worden toegejuicht.

Wel met het klaarblijkelijk doel een bestendige betoging in te richten tegen diegenen onder de Belgen, die menen dat een meerderheid van ons Belgisch parlement nog het recht heeft de nationale voertaal te kiezen welke dient gebruikt te worden in een Belgische universiteit, gelegen in het hart van het Vlaamse land.”

Antwoord van de heer burgemeester en schepenen aan de minister:

“Als gevolg op uw brieven van 20 januari en 18 februari jongstleden, hebben wij de eer u te melden, dat het gemeentebestuur de medewerking van Frankrijk evenals die van andere landen gevraagd heeft, met het doel al de natiën een nieuwe gelegenheid te geven over de gemaakte vooruitgang op elk gebied te oordelen en een heilzame en vreedzame mededinging tussen hen te doen ontstaan. Meer deed het gemeentebestuur niet.

De stad Gent heeft met rechtmatige voldoening en diepe erkentelijkheid vastgesteld, dat haar oproep door de meeste vreemde landen werd beantwoord, doch dat vooral Frankrijk er zich op toelegt glansrijk aan de tentoonstelling deel te nemen.”

16 maart 1913

Een toevloed van aanvragen om plaatsruimte te huren voor koffie- en spijshuizen, doet van heden af de onmogelijkheid voorzien gevolg te geven aan degenen die na het einde van de maand zouden indienen.

Het *Plein der Attracties*, 16 ha groot, geraakt van dag tot dag wondersnel voltooid. De uitbatende maatschappij heeft het bestuur overgedragen aan de heer Fernand Akoun, één der ervaren *managers* van het *Luna-Park* te Parijs.

De dierengroep *Bostock*, die slechts aan de grootste tentoonstellingen deelneemt, heeft er prijs op gesteld aanwezig te zijn en de medewerking is verzekerd.

19 maart 1913

De voorbereidende metselwerken voor het plaatsen van de prachtige beeldengroep die door de graaf de Lalaing aan de stad werd geschonken vorderen goed. Het kunstgewrocht zal opgericht worden tussen de fontein de Kerchove en de Kortrijksesteenweg. Het eigenlijke bassin is voltooid en men plaatst

thans de laatste arduinen omheining. Het monument zal weldra worden aangebracht.

22 maart 1913

Men is begonnen aan het opstellen van het *Ros Beyaert en de Vier Aymonskinderen*, het groots kunstgewrocht van de heren Ingels voor het paard en De Beule voor de vier mensfiguren.

De groep is geplaatst midden de ronde vijver van de Erelaan, tussen de burelen van het *Algemeen Bestuur* en deze van de post, politie, brandweer, enz.

25 maart 1913

Het tweede deel van het verheven beeldhouwwerk *Verheerlijking van de Arbeid en de Wetenschap*, vervaardigd door de heer Van Biesbroeck junior, zal zondag en maandag aanstaande openbaar worden tentoongesteld in zijn werkhuis aan de Nijverheidslaan.

26 maart 1913

In een interview aangaande de algemene werkstaking heeft de heer Coppiepers, één der bestuurders verklaard dat de *Wereldtentoonstelling* op de gestelde dag zou gereed geweest zijn.

Op de vraag of de bezoekers zullen komen antwoordde hij dat dit een vraagteken was. De aankondiging van de algemene werkstaking zal wellicht de ontwerpen van vele toeristen wijzigen en misschien niet de toeloop veroorzaken die men wel mocht verhoppen.

Tot nu toe heeft geen enkele tentoonsteller van de *Floralien* zijn beloofde bijtreding ingetrokken. Allen zullen op post zijn en alles wordt overheerlijk. Maar om de overgrote onkosten te bestrijden moeten er tienduizenden personen op afkomen. Op de vraag of we die krijgen kan niemand antwoorden. Laat ons hopen...

28 maart 1913

Het vervoer van reizigers, zowel binnen de eigenlijke *Wereldtentoonstelling* als in het gedeelte van het park, het *Feestpaleis* en de *Attracties*, zal geschieden met kleine treinen die op benzine lopen. Acht locomotieven van het type *Decauville* en 20 wagonnetjes zijn besteld. De spoorweg is in de vorm van een lus aangelegd en de totale omloop bedraagt omtrent 5 kilometer.

29 maart 1913

Sedert gisteren worden de brieven die in de post te Brussel worden besteld, gestempeld met *Gent-Tentoonstelling - Gand-Exposition*. Een goede reclame! Voor de twee grote bierhuizen zijn overeenkomsten gesloten met een bekende firma uit München.

Er zullen miljoenen worden uitgegeven voor de verlichting. Alle bomen worden versierd met elektrische lampen, wat 's avonds een toverachtig schouwspel zal opleveren, vooral aan de vijver, waar de meest afwisselende kleuren het oog zullen verlustigen.

1 april 1913

De heer burgemeester kondigde in de stedelijke raad aan dat de algemene werkstaking vanaf 14 april wegens het samentreffen met de opening van de *Wereldtentoonstelling* en de *Floralien* op 26 april bijzondere verplichtingen oplegt.

Hij hoopte dat de staking van korte duur zou zijn en men niettegenstaande alles, dank zij de wijsheid en het verstand van de werkliedenklasse in algemene geestdrift de inhuldiging der *Floralien* volksgezind zal kunnen vieren.

De heer Anseele erkende dat de staking van aard zal zijn om de *Floralien* schade te berokkenen. Dat is spijtig, maar de werklieden, het zout der samenleving en de ruggengraat van België, mogen zich hun rechten niet laten missen en zich niet laten verdrukken.

3 april 1913

Professor Vanni, Italiaanse natuurkundige, is gisteren naar Brussel gekomen om met de heer Goldschmidt maatregelen te treffen voor de proefnemingen met de draadloze telegraaf, die deze zomer in de *Wereldtentoonstelling* tussen Gent en Rome zullen plaats hebben.

4 april 1913

In een diorama van de galerij rond het panorama van de Congo zal zo volledig mogelijk een zendingspost van de *Missien* worden afgebeeld, met de kerk, de verschillende gebouwen, de schoolinrichtingen en andere. Daarenboven zullen de zendingen hun merkwaardige verzamelingen Congeelse kunst tentoonstellen.

7 april 1913

De hallen, paviljoenen en hovingen van de *Wereldtentoonstelling* beslaan een oppervlakte van 135 ha, dat is 135 maal zo groot als de Vrijdagmarkt, een uitgestrektheid die tot nu toe door geen enkele tentoonstelling in België werd bereikt.

8 april 1913

In de Franse afdeling zal de bewaking gedaan worden door bijzonder personeel uit Frankrijk dat meestal bestaat uit gewezen soldaten. Morgen zullen er reeds een veertigtal aankomen. Hun overste, die zij *capitaine* noemen, wordt ook verwacht.

9 april 1913

Aangaande de algemene werkstilstand heeft de heer Coppieters verklaard dat er in de *Wereldfoor* niet zal gestaakt worden. Het bureel van het *Socialistisch Comité* aanziet de terreinen als onzijdig gebied.

De heer burgemeester heeft het nieuwsagentschap *Havas* verzocht, een telegram te zenden aan al de vreemde bladen van de wereld, om het nieuw feit te melden, alsook dat de *Wereldtentoonstelling* en de *Floralien* op 26 april bepaald worden geopend.

10 april 1913

Terwijl de onderhandelingen tussen het *Uitvoerend Comité* en de maatschappij *Zeppelin* over de reizen per bestuurbare ballon tussen Düsseldorf en Gent veel kans hebben om te lukken, doet men opmerken dat het ontwerp in militaire kringen veel tegenstand ontmoet en wel om een heel bijzondere reden.

De tocht Düsseldorf - Gent gaat juist over de versterkte stelling van Antwerpen en het nieuw versterkt kamp, waarvan de forten bijna voltooid zijn. De meeste zijn echter nog niet van hun koepel voorzien, zodat vanuit de schuit van een ballon de inwendige inrichting gemakkelijk zichtbaar is.

De Belgische legerstaf denkt dus dat men aan vreemde, bestuurbare luchtballons, bemand door vreemde officieren, niet mag toelaten boven deze militaire stellingen te komen zweven.

Er zou in de toestand kunnen verholpen worden door de ballons uit Keulen te doen vertrekken in plaats van uit Düsseldorf. Dan nog zou de tocht moeten gaan over Maastricht en Brussel, teneinde de streek van de forten van Luik te

vermijden.

11 april 1913

De inhuldiging van het *Oud-Vlaanderen* zal plaatshebben op zondag 20 april om half één uur. Aan de genodigden zal om 1 uur een noenmaal worden aangeboden.

Aangezien de *Wereldfoor* door de socialistische syndicaten tot onzijdig terrein is verklaard, zullen de nijveraars maandag grotere ploegen aan het werk kunnen zetten.

15 april 1913

Zaterdag is in onze stad een hele troep *Afrikaanders* aangekomen, bestemd voor het *Senegalees Dorp* dat gebouwd wordt nabij de kruidentuin, aan de hoek van de Ledeganckstraat.

Gisteren zat heel de troep mannen, vrouwen en kinderen met allerlei reisgoed eerst in de Musschestraat, nabij de burelen van de tentoonstelling. De vrouwen haalden kleine houten pijpen uit en vroegen aan de omstanders een weinig tabak, waarna ze smakelijk begonnen te roken.

De impressario van het *Ghent Syndicate LTD* dat hen voor de Wereldfoor heeft aangeworven is wat later ter plaatse gekomen en heel de troep werd voorlopig ondergebracht in de lokalen van de oude vesting.

De werkstaking deed zich gisteren in de tentoonstelling weinig voelen. Wij hebben al de werven doorlopen en overal was men nagenoeg voltallig aan het werk. De gewone bewakers houden er toezicht.

16 april 1913

Een twintigtal soldaten uit Holland zal heden in onze stad aankomen om de ere- en bewakingsdienst te doen in het Hollands paviljoen. De afdeling zal worden gehuisvest in de kazerne aan het Sint-Pietersplein.

De Hollandse onderofficieren zullen op dezelfde voet worden geplaatst als de Belgische en de korporaals en soldaten gelijk onze troep. Tijdens hun verblijf in de kazerne moeten de Hollandse militairen zich onderwerpen aan de gewone tuchtmaatregelen van het Belgisch leger. De onkosten worden door de Hollandse regering vergoed.

Men verzekert dat een aantal Duitse werklieden die gestaakt hadden over de

grens zijn gezet. Intussen is het getal werkverlaters in de tentoonstelling niet zeer aanzienlijk. Een blad had aangekondigd dat een aantal tentoonstellers zich wegens de werkstaking hadden teruggetrokken. Dat gerucht is heel en al vals.

17 april 1913

De Verenigde Staten van Amerika nemen officieel deel aan de *World's Fair*. De regering van Washington heeft daarvoor een toelage verleend van 13 000 dollar, vooral voor de producten van Californië.

18 april 1913

De zaak van de luchtpost is op goede voet. Het vertrek- en landingspunt van de aeroplans te Gent zal het Sint-Denijsplein zijn, nabij de tentoonstelling. De inrichters onderhandelen thans met gemeentebesturen en sportmaatschappijen voor het bepalen van andere nederdalingen in verband met de brievenpost.

19 april 1913

Eindelijk heeft men de vuilhoek nabij de viaduct van de Kortrijksesteenweg weggeruimd, aan de ene kant vervangen door een laag muurtje met een hekken en aan de andere kant door een muur in schone arduinsteen. Een goede verbetering!

Talrijke personen die zich naar de tentoonstelling begeven klagen over het volkomen gebrek aan *pisciënen*. Misschien zouden er kunnen geplaatst worden in het struikgewas dat langs de Sint-Pieters-Aalststraat het voorplein van de tentoonstelling begrenst.

Het *Paviljoen* van de *Drukkers* in het *Eresalon* is eenvoudig een grote geworden en blijft nog steeds onvoltooid. De verdeling van het plan is zeer praktisch. Een grote zaal voor het tentoonstellen in het publiek, een vertrek om te werken, een telefooncabine, enz. Niets ontbreekt er aan tenzij... dat er denklijk tegen de opening niets zal gereed zijn!

In het paviljoen van de post, de telefoon en de telegraaf is een deel voorbehouden aan een bankinrichting, die binnen de omheining van de tentoonstelling allerlei gewone verrichtingen zal doen. Er zullen drie bedienden zijn, één van de *Bank van Vlaanderen*, één van de *Bank van Gent* en één van de

Centrale Bank. Een raad welke bestaat uit twee bestuursleden van iedere deelnemende bank, zal de werkzaamheden beheren.

20 april 1913

Aan het *Ros Beyaert* wordt het voetstuk voltooid waarop de krijgers moeten uitgestrekt liggen welke onder de slagen van de *Vier Aymonskinderen* zijn gevallen. De prachtige ruitergroep zal er stellig veel bij winnen. Op de vier grote voetstukken middenin de leuning van de vijver zijn de zeepaarden en zeekoeien van de befaamde beeldhouwer Dubar geplaatst.

De indrukwekkende groep van de heer Van Biesbroeck is thans ook in zijn geheel opgesteld.

21 april 1913

De *Verbroedering der Vlaamse Hoofd- en Treinwachtters* ontving van het be-
heer der spoorwegen een brief waarin de heer minister heeft voorgeschreven,
de hoofdwachtters en wachtters die tijdens de *Wereldtentoonstelling* en het aan-
staande badseizoen naar sommige standplaatsen in het Vlaamse land uitge-
zonden worden, te zullen kiezen onder de bedienden die de Vlaamse taal
grondig kennen.

“Garage voor 80 auto's en 1000 velo's rechtover de hoofdingang
Kortrijksesteenweg 258 te Gent
Voor de velo's 0,50 frank”

(aankondiging)

23 april 1913

Men zal moeten bekennen dat de *Floralien* een uitstekende gelegenheid zijn om de *Wereldtentoonstelling* zelf in enkele dagen tijd over heel de wereld te doen kennen.

Uit officiële bron is vernomen dat Hunne Majesteiten koning Albert, koningin Elisabeth en prins Leopold de plechtige opening van de *Floralien* zullen bijwonen.

Zij zullen te Gent-Sint-Pieters te 2 1/2 uur aankomen en zich langs de Elisabethlaan, de Kortrijksesteenweg en de Citadellaan naar het *Feestpaleis* bege-

ven, enkel de *Floralien* bezichtigen en de stad rond 5 1/2 uur verlaten. Langs de weg die moet doortrokken worden is men bezig masten te planten, sommige met de Belgische kleuren, andere met de kleuren van de stad. Het is te hopen dat de inwoners enigszins tot de algemene feestviering zullen meehelpen door hun huizen te bevlagen.

Zeer talrijk zijn de aanbiedingen van huizen en kamers aan het *Comiteit tot Huisvesting*, doch de aanbieders vergeten zich aan de bestaande reglementen te houden. Zij betalen de taks niet, zonder welke de officiële inschrijving niet plaats heeft. Aan zulk aanbod kan dus geen gevolg worden gegeven.

25 april 1913

Het is in de omtrek van de *Wereldtentoonstelling* even goed als binnen het terrein gemakkelijk te zien dat de opening nabij is. Wat een drukte, wat een beweging!

De burelen in de Musschestraat worden letterlijk bestormd door personen die inlichtingen vragen, tentoonstellers die hun plaats komen opeisen, pakjesdragers en loopjongens, terwijl aan de hoofdingang de automobielen en andere rijtuigen veel last hebben om zich een weg te banen. Zo talrijk zijn ze.

Niet minder dan 150 tot 200 spoorwagons per dag worden uit allerlei richtingen aangevoerd en dank zij het wijs beleid tot aan de hallen gebracht waarvoor zij bestemd zijn. Daar worden de kisten afgeladen en op *duiveltjes* of per wagonnetjes naar de plaats van hun bestemming gebracht.

Weinig tentoonstellers echter pakken dadelijk uit, want binnen de hallen is men meestal nog aan het timmeren, schaven en verven. Zij zouden niet graag hun waren zien bederven.

Een deel van de vertraging mag wel aan de algemene staking verweten worden, die vanaf heden gelukkig voorbij is. Want zo men binnen de tentoonstelling zelf er weinig door geleden heeft, is veel van wat in de werkhuizen of de winkels moest gemaakt of voltooid worden, er door achterop geraakt.

De openbare dienst zou de toegangen tot de *Wereldfoor* moeten doen reinigen. In de Musschestraat ligt de vuilnis opgehoopt nabij de afsluitingsmuur van de spoorweg. Ook langs de kant van de Sint-Pieters-Aalststraat moet er eens met de grove borstel worden doorgedaan.

Een comiteit, gelast met de ontvangst van een honderdtal vreemdelingen voor twee dagen te Gent, heeft naar slaapgelegenheid voor die bezoekers gezocht en men vraagt tot 50 frank per nacht voor één persoon. Met zulke hoge prij-

zen te vragen zal men de vreemdelingen die naar Gent komen wegjagen naar Brussel, Brugge en Oostende om er de nachten te gaan doorbrengen!

De luchtvaartpost die het monopolie van de briefwisseling per vliegtuig heeft, zal zaterdagmiddag van het Sint-Denijsplein een eerste reis aanvangen.

De heer Henri Crombez zal met zijn monoplaan Perdussin de clichés van de aankomst der koninklijke familie en de inhuldiging van de Floraliën meeneemen, in bestemming voor de Parijse dagbladen. Onderweg zal hij de poststukken afgeven welke bestemd zijn voor Doornik.

Indien de luchtgesteltenis enigszins voordelig is zullen wij dus zondag te Gent Parijse dagbladen ontvangen met fotografieën van de belangrijkste gebeurtenissen op de grote dag die voortaan beroemd zal zijn in de Gentse geschiedenis.

Erik De Keukeleire

Fragmente uit "De Wereldtentoonstelling van Gent in 1913 - 1896-1920" - 352 pagina's - 2004, uitgave in eigen beheer.

Nota van de Redactie

Dit was het 50e artikel van onze onvermoeibare medewerker Erik De Keukeleire! Wie doet er beter?

UITZONDERLIJK AANBOD

Dank zij de jarenlange inzet van onze betreunde Mw. Van Geluwe - Eggermont bleven bijna intacte reeksen van ons tijdschrift perfect geklasseerd en in uitstekende staat bewaard. Enkel de eerste jaargangen (jaren zeventig) en de jaargangen 2009 -2011 zijn moeilijk beschikbaar.

Wie een collectie wil opstarten of vervolledigen, kan dat nu doen tegen de meeste gunstige voorwaarden. Je betaalt een willekeurige (zelf te bepalen) som als steun voor het tijdschrift.

Ghendtsche Tydinghen leeft immers dank zij de vele leden die meer, soms aanzienlijk meer betalen dan het minimum.

Praktisch: Je geeft de gewenste nummers of jaargangen op via brief of e-mail. We maken het bestelde klaar, geven een seintje en je komt het ophalen in het DSMG (Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis Maurits Gysseling), Groot Begijnhof 46, 9040 Sint-Amandsberg op zondagen van 10 tot 12 u of dinsdagen van 11 tot 18u.

DSMG
een bron van
informatie

MEER DAN
30 vrijwilligers
900 lopende meter archief
1.000 tijdschriften
3.500 kaarten en plannen
16.000 boeken
24.000 affiches
25.000 foto's en dia's
100.000 bidprentjes
150.000 familiekaartjes
200.000 doodsberichten

ZIJN KLAAR VOOR UW QUEESTE
ELKE ZONDAG VAN 10 TOT 12 UUR
VOOR IEDEREEN TOEGANKELIJK.
EEN BRON VAN INFORMATIE!

DSMG
Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis de Maurits Gysseling vzw
Groot Begijnhof 46 - 9040 Sint-Amandsberg
www.dsmg.be - info@dsmg.be

CLARA VOORTMAN – DOBBELAERE
(GENT, 1853 – MENTON, 1926)
VERVOLG EN SLOT

Olieverfschilderijen

Vermoedelijk maakten olieverschilderijen eind jaren negentig van de negentiende eeuw al deel uit van Clara Voortmans oeuvre. In de titels van de doorgenomen saloncatalogi staat immers bij een tentoonstelling van de Gentse

Cercle Artistique in 1898 '*Les poissons rouges*', wat waarschijnlijk verwijst naar *Meisje bij de goudvissen*. Het is echter opvallend dat op haar solotentoonstelling in 1906 in de Antwerpse Salle Verlat enkel gesproken wordt van houtskool- en pasteltekeningen⁸⁵. Bovendien zegt een verslaggever over diezelfde tentoonstelling: "Mme Clara Voortman pour exprimer ses sentiments d'art, n'a trouvé que le pastel"⁸⁶. Pas in 1911, naar aanleiding van een tentoon-

stelling van de Gentse Cercle Artistique, worden olieverfschilderijen voor het eerst letterlijk vermeld in de doorgenomen salonkritieken:

“(…) Mme C. Voortman présente, à l’appréciation du public, plusieurs œuvres: pastels et peintures, parmi lesquelles il en est quelques-unes d’un art heureux. Elle aborde, tour à tour, deux genres différents: le paysage et la nature-morte, et dans chacun d’eux elle a produit quelques morceaux de mérite.(…)”⁸⁷

Twee titels uit de saloncatalogi van 1911 zijn daarenboven met zekerheid aan nog bestaande olieverfschilderijen te linken, namelijk *Biarritz en Cap d’Antibes*. Ook overgeleverde werken met fruit in olieverf kunnen gekoppeld worden aan titels uit 1911⁸⁸. Tot dan toe zijn zelfs geen duidelijke verwijzingen naar dergelijke stillevens gevonden. Clara Voortmans olieverfschilderijen kunnen daarom best in de jaren net vóór de Eerste Wereldoorlog gesitueerd worden. De uitwerking van de landschappen en stillevens op de voorgenoemde tentoonstelling werd afhankelijk van het genre al dan niet geapprecieerd:

“(…) Critiques et amateurs s’accordent généralement dans leurs préférences pour les fleurs, fruits et accessoires de Mme Voortman: ils sont largement traités et, comme ce sont choses plus positives qu’un paysage éthéré et changeant, ils peuvent être d’une touche plus appuyée et d’une plus forte coloration ; parmi ces petits tableaux, il est de «véritables morceaux de virtuosité» dont il faut féliciter l’auteur. (...)”⁸⁹

Het kleurgebruik in een schilderij als *Stillevens met fruit* werd in toenmalige salonkritieken dus over het algemeen positief onthaald. Wel had men kritiek op de scherpe lijnvoering van dergelijke taferelen: “Citons encore les fleurs et fruits dont quelques-uns d’un beau coloris, mais en général d’une trop grande dureté de lignes.”⁹⁰ Juist omdat het om een statisch onderwerp ging, werd het virtuoze kleurgebruik geapprecieerd, wat bij veranderlijke landschappen niet het geval zou geweest zijn.⁹¹

In de landschapstaferelen in olieverf laat Clara Voortman haar voorkeur voor een impressionistische techniek blijken. Terwijl dit in de pastelwerken vooral tot de waterpartijen beperkt bleef, zien we dit bij de olieverfschilderijen in het gehele tafereel terugkomen. De aandacht voor waterpartijen wordt daarbij vaak gecombineerd met de interesse in tuintaferelen met bloemen. Dit wordt duidelijk in het werk *Rhododendrons op Den Rooy*. De achtergrond wordt daar

ingenomen door een dichte bebossing. Vooraan de begroeiing staat een rij rododendronstruiken die met pasteuze verftoetsen zijn opgebracht. De struiken die verder in de bebossing staan zijn met gedemptere toetsen weergegeven. De levendige roze kleur ervan wordt weerspiegeld in de vijver, die de hele voorgrond van het tafereel inneemt. In andere werken worden deze bloemen met een waterpartij op de achtergrond in close-up weergegeven. Dit was reeds te zien bij het pastelwerk *Twee meisjes op een brug* en ook bij het olieverfschilderij *Rododendrons* is dankzij enkele witte verfstreken het wateroppervlak zichtbaar achter de bloemen.

Een laatste werk dat Clara Voortmans directe omgeving toont is *Blaisante Vest in de sneeuw*. Dit is het enige sneeuwlandschap in olieverf dat overgeleverd is. Het is tevens te zien op een foto van Clara Voortman in haar atelier, waar het op de schildersezal staat. Door het tafereel onder te dompelen in een sober licht en enkele personages met hun paraplu gebukt tegen de wind uit te beelden, doet het werk de barre weersomstandigheden goed overkomen. De schilderwijze versterkt dit effect: de huizen worden vluchtig weergegeven, de personages worden naar de achtergrond toe steeds vager geschilderd en het geheel is bedekt met witte toetsen die de sneeuwbuï suggereren. De koude

kleuren in dit werk verschillen erg van de heldere tinten die gebruikt worden in de olieverfschilderijen waarop de zonnige Côte d'Azur te zien is. Één daarvan is *Cap Ferrat*. Zowel de helderblauwe zee als de landmassa vooraan zijn met talrijke veelkleurige verftoetsen opgebouwd. Deze verfaanbreng is zeer dekkend in vergelijking met het werk *Cap d'Antibes*, waar het tafereel veel vluchtiger is aangebracht en op verschillende plaatsen het doek zichtbaar is gebleven. Het kleurgebruik bij dat laatste blijft ook gedempter. Dit olieverfschilderij werd door het Museum voor Schone Kunsten van Gent aangekocht voor 500fr op het salon van de Gentse Cercle Artistique, waar Clara Voortman samen met Armand Heins exposeerde van 17 tot 28 december 1911⁹². Het zou de eerste keer geweest zijn dat het Gentse museum aankopen deed op de tentoonstellingen van deze kunstkring. Daarvoor kochten zij stevast op de driejaarlijkse salons:

“(…) Le Musée de Gand vient de faire plusieurs acquisitions aux expositions bi-mensuelles du Cercle artistique et littéraire. (...) Nous croyons que c'est la première fois que le Musée de Gand s'est départi d'une tradition presque séculaire de n'acheter qu'aux «Triennales», tradition qui lui a fait manquer plus d'une fois l'achat d'œuvres excellentes qui sont allées embellir des musées de l'étranger. Il faut le féliciter de son initiative. (...)”⁹³

Deze aankoop werd niet teruggevonden in de verslagen van de aankoopcommissie van het museum, waarin de andere twee werken die toen aangekocht werden wel voorkwamen. Het ging daarbij om *Mijn atelier in juni* van Anna De Weert en *In het voorbijgaan* van Georges Guequier⁹⁴. Uit de briefwisseling van het museum met het stadsbestuur van Gent is echter duidelijk geworden dat het niet de Museumcommissie, maar het college was dat de aankoop van *Cap d'Antibes* voorstelde. Nadat vanuit het museum een verzoek was gestuurd om de twee genoemde werken aan te kopen gaf het college zijn toestemming en gaf het de instructies om ook Clara Voortmans werk aan te kopen:

“(…) nous avons l'honneur de vous faire saisir que le Collège se rallie aux choix que vous avez fait : “Mon atelier” de Mme De Weert et “En passant” de M. Guequier. (...) Nous vous préposons également d'acquérir une œuvre de Mme Voortman, l'acquisition se ferait dans les mêmes conditions que ci-dessus. (...)”⁹⁵

Enkele weken later is ook de prijs overeengekomen met Clara Voortman:

“(…) Conformement aux instructions reçues, j’ai négocié avec Madame Clara Voortman, au prix de cinq cent francs, l’achat de son tableau “Cap d’Antibes” pour les collections du Musée des Beaux Arts de Gand. (...)”⁹⁶

In 1928 werd het werk op de retrospectieve tentoonstelling bij de Cercle Artistique geëxposeerd. Kunstcritici merkten het op omwille van de techniek: “les rochers à Antibes, acquis par le Musée de Gand, peinture vigoureuse, pleine de mouvement et d’éclat”.⁹⁷

Sierkunsten

Clara Voortman legde zich waarschijnlijk in de laatste jaren van de negentiende eeuw toe op de sierkunsten. Het artikel uit 1893 in *La Fédération Artistique*, waarin zij in feite aan het Belgische publiek werd voorgesteld, vermeldde immers nog niks over deze kunstuitingen, maar beperkte zich tot de houtskool- en pastelwerken⁹⁸. De eerste keer dat sierkunsten in de doorgenomen saloncatalogi gevonden zijn, is in 1901 op het salon van La Libre Esthétique, waar ze met negentien lederbewerkingen exposeerde⁹⁹. Een jaar later op de ‘Exposition des Arts Décoratifs’ in Turijn waren niet enkel lederbewerkingen, maar ook bronswerkjes te zien¹⁰⁰. In die tijd verscheen ze met dergelijk werk eveneens op de driejaarlijkse salons waar vanaf het einde van de negentiende eeuw een sectie toegepaste kunsten werd georganiseerd¹⁰¹. Kunstcritici gingen het zelfs betreuren als Clara Voortman niet met sierkunsten vertegenwoordigd was op tentoonstellingen:

“(…) Nous regrettons de ne pouvoir applaudir quelques unes des productions d’art décoratif dont Mme Voortman s’est fait une spécialité, et qui ont établi sa réputation en dehors de nos murs. (...)”¹⁰²

Deze commentaar verscheen in 1904, hetzelfde jaar dat Jean Delvin – toen directeur van de Academie in Gent - een redevoering over het ‘belang der versierkunst’ gaf¹⁰³. Dit kan in verband gebracht worden met wat over Clara Voortman wordt gezegd in haar overlijdensbericht in *Gand Artistique*:

“(…) elle a été à Gand, en quelquesorte, la promotrice du mouvement d’art appliqué qui atteint maintenant sa floraison. (...) C’est en gran

de partie sur ses instances que des cours d'art appliqué pour les jeunes filles ont été créés à notre Académie (...)"¹⁰⁴

Haar necrologie in *La Flandre Libérale* verwijst niet expliciet naar dat laatste, maar heeft het wel over haar belang voor de kunstwereld:

"(...) Madame Voortman était en même temps une artiste distinguée. Ceux qui fréquentent nos expositions savent quelle place elle occupait dans la vie artistique gantoise. En toutes circonstances, elle fut de l'art une protectrice éclairée et généreuse(...)"¹⁰⁵

Clara Voortman moet dus een stuwende kracht geweest zijn in de ontwikkeling van de toegepaste kunsten en speelde waarschijnlijk een rol achter de schermen in de oprichting van een leergang sierkunsten. Haar relatie met Jean Delvin en haar verbintenis aan de Gentse 'Chambre Syndicale Provinciale des Arts Industriels' ondersteunen deze idee. Deze vereniging werd in 1876 gesticht ter aanmoediging van de industriële kunsten in Oost-Vlaanderen. Jaarlijks organiseerden zij een wedstrijd waarvan de resultaten aan het publiek getoond werden¹⁰⁶. In 1904 zouden deze over het algemeen niet zo denderend geweest zijn, waardoor een aantal prijzen ook niet uitgereikt werden¹⁰⁷. Enkele kunstenaars, onder wie Clara Voortman, werden toen opgeroepen om de tentoonstelling interessanter te maken:

"(...) Pour relever l'intérêt de l'exposition (...), la Chambre syndicale fit appel au concours de quelques artistes plus côtés; c'est ainsi que nous avons trouvé de beaux échantillons de reliures en cuir repoussé et nombre de travaux d'art choréoplastique dûs au talent de Mme Voortman et de Mlle Mabel Elwes; à eux seuls ces objets d'art industriel justifiaient une visite à cette exposition. (...)"¹⁰⁸

Zij steunde de ontwikkeling van de sierkunsten tenslotte ook door zich aan te sluiten bij het organisatiecomité van 'l'Art au Foyer', een vereniging die zich om het lot van armere vrouwen bekommerde door hen de kennis en de middelen te geven om zich toe te leggen op de toegepaste kunsten.¹⁰⁹

Clara Voortmans lederwerk omvatte verschillende voorwerpen zoals portefeuilles, boekomslagen, juwelenkistjes, doosjes voor visitekaartjes, postkaarten etc.¹¹⁰ Enkele daarvan zijn overgeleverd, andere zijn nog bekend via foto's. Op één van deze foto's zijn onder meer twee portemonnees te zien. Telkens werden de voorwerpen met natuurlijke motieven versierd. Zowel op het voor-

werp links als rechts zijn bloemen te zien die met blinddruk zijn uitgevoerd. Op het onderste voorwerp is een sierlijke pauwenveer in het leder uitgewerkt, wat net als de bloemen een typisch Art Nouveau-motief is¹¹¹. Ook in andere reproducties komen telkens opnieuw vegetatieve en florale motieven terug. Dit uit zich onder meer in de weergave van takken met besjes, bloemknoppen, bladeren, paddenstoelen, etc.

Wanneer kunstcritici over Clara Voortmans lederwerk schreven, wezen ze onder meer op de overeenkomst tussen vorm en inhoud en ook op een gevarieerd en waarheidsgetrouw kleurgebruik¹¹². Dit waren twee kenmerken van de vernieuwing binnen de decoratie die zich voordeed in het laatste kwart van de negentiende eeuw, een vernieuwing die zich voortzette tot aan de Eerste Wereldoorlog en zelfs daarna. Door middel van het decoratieschema en het kleurgebruik werd toen getracht de inhoud van het boek na te bootsen. Dit impliceerde een verwerping van abstracte patronen, zoals kantwerk, ten voordele van een figuratieve decoratie¹¹³. Kunstenaars vonden hun motieven grotendeels in de plantenwereld terug en verwerkten ook menselijke figuren in hun ontwerp. Dit ontwerp liep nu van de voorplat over de rug van het boek, naar de achterplat door, waardoor een eenheid in de decoratie ontstond¹¹⁴. Één van Clara Voortmans lederen boekbanden – bekend via een foto – vertoont deze ontwikkelingen duidelijk. Het desbetreffende boek is getiteld “La Vie des Abeilles”, een werk van Maurice Maeterlinck (1901). De versiering loopt over de hele boekband door en komt als een geheel over. Op de band zijn bloemen afgebeeld waartussen in een lichtere kleur bijen zijn toegevoegd, wat overeenstemt met de titel en de inhoud van het boek:

“(...) Mme Voortman, de Gand, dont les cuirs incisés, repoussés, estampés, colorés de tons doux et fauves, sont décorés de thèmes poétiquement variés et toujours en intime accord spirituel avec le livre qu’ils recouvrent, le coffret qu’ils rehaussent. (...)”¹¹⁵

De zachte, vale kleurtonen waarover hier gesproken wordt, zijn nog bij enkele overgeleverde werken terug te vinden, zoals bij de losse boekomslag *Aix-les-Bains*. Hierbij bestaat het drijfwerk uit een ruiker bloemen die samengebonden is met een lint, dat zich sierlijk rond de titel en het jaartal ‘1908’ wikkelt. De achtergrond is niet bewerkt, maar met vale tinten is wel een heuvel-landschap weergegeven. Clara Voortman moet zowel wanneer het drijfwerk in leder betreft als wanneer het gaat om het kleuren van leder, een pionier geweest zijn: “Elle a été la première à faire de cuir repoussé”¹¹⁶ en “Beaucoup ignorent qu’elle fut la première en notre ville à reprendre l’art de la choréo-

plastie qui chez nous semblaît être en désuétude.”¹¹⁷ Waarschijnlijk gaat het hier om een lokale rol als pionier. Een andere kunstcriticus heeft het in 1902 over de vooruitgang dat het drijfwerk in leder en het kleuren ervan de laatste jaren heeft gemaakt. Vrouwelijke kunstenaars zouden daar een beslissende rol in hebben gespeeld. Alexandra Thaulow (1862-1955) – echtgenote van de Noorse schilder Fritz Thaulow (1847-1906) – zou als eerste in Parijs dergelijk werk tentoongesteld hebben en Clara Voortman zou op dat moment als haar gelijke gegolden hebben: “Plus récemment, Mme Clara Voortman se montra la digne émule de l’artiste norvégienne.”¹¹⁸

In het vorige citaat had men het ook over “le coffret qu’ils rehaussent”. Het gaat hier om kistjes die met houtsnijwerk versierd werden en vervolgens met leder bedekt werden. Éen van de overgeleverde kistjes van Clara Voortman is

onafgewerkt, waardoor we een idee krijgen van het werkprocedé. Op de voorkant en de zijkanten van het kistje is te zien hoe de tekening in potlood met weinig detail is aangebracht. Op de achterkant en vooral op het deksel is de

tekening al in reliëf uitgewerkt. Net zoals bij het lederwerk zijn opnieuw florale motieven aangebracht die erg gedetailleerd zijn uitgewerkt en een ruimtelijke indruk geven. Op één van de oude foto's zijn verschillende afgewerkte kistjes te zien waarbij eveneens voor vegetatieve motieven is gekozen. Het vlinder- of bladvormig sluitwerk komt op meerdere kistjes terug.

Kranten- en tijdschriftenartikels brengen Clara Voortmans sierkunsten vooral onder de aandacht omwille van deze lederbewerkingen. Een artikel dat specifiek ingaat op haar bronswerk, is in de doorgenomen tijdschriften niet teruggevonden. In de catalogi van tentoonstellingen met toegepaste kunst zijn het eveneens vooral die lederbewerkingen die naar voor komen. Slechts één keer – op de wereldtentoonstelling van 1913 – wordt specifiek naar een bronswerk verwezen, namelijk naar een 'bronzen schotel'.¹¹⁹ In krantenartikels over de tentoonstelling van 1902 in Turijn en de documenten van de tentoonstelling van de Cercle Artistique naar aanleiding daarvan, wordt slechts vaag verwezen naar '(objets en) bronze(s)', naast 'cuirs incisés et repoussés'.¹²⁰ Tenslotte komt het bronswerk terloops aan bod in haar overlijdensberichten en in een kritiek over de retrospectieve tentoonstelling in 1928, waar telkens gezegd wordt dat ze 'petits bronzes' maakte.¹²¹

Van de voornoemde expositie in Turijn bestaat een foto waarop een door architect Oscar Van De Voorde (1871-1938) ingerichte stijlkamer te zien is. Op de kast in die ruimte is de vage vorm van één van Clara Voortmans bronswerkjes zichtbaar.¹²² Het gaat om een tafelbelletje in de vorm van een kikker. Van dit werk zijn twee versies bekend: het ene bevindt zich in een privéverzameling, het andere in de reserves van het Designmuseum te Gent. Het beeldje is op de steen voluit gesigneerd met 'Clara Voortman'. Op de achterzijde van de steen is het merk van de bronsgieterij te zien: "J. Petermann" en daaronder "Bruxelles". Aan de hand van dat merk kan het beeldje gedateerd worden tussen 1891 en 1900.¹²³ Kikkers kwamen meermaals voor in Clara Voortmans bronswerk. Zeer origineel is bijvoorbeeld de bronzen schotel waar een kikker half onder water wordt weergegeven. De vorm van de schotel lijkt bovendien op een waterlelieblad, in overeenstemming met het thema. Het kopje van de kikker steekt boven het water uit en is iets harder aangezet dan wat zich onderwater bevindt. De poten zijn ver uitgestrekt waardoor de zwembeweging van de kikker onder de aandacht gebracht wordt. Een gelijkaardige aandacht voor de anatomie van amfibieën is ook te vinden in een ander bronswerkje waar twee hagedissen een schaaltje volledig lijken in te palmen.¹²⁴

“...CETTE ARTISTE, PARFAITEMENT DOUÉE”

Publieke erkenning

De ‘bronzen schotel’ waar Clara Voortman op de wereldtentoonstelling van 1913 te Gent mee tentoonstelde was hoogstwaarschijnlijk te vergelijken met de werken die hierboven zijn aangehaald¹²⁶. Omdat ze toen zelf in de jury zetelde, kon ze volgens het reglement niet meedingen naar een prijs voor haar werk in de toegepaste kunsten¹²⁷. Hierdoor blijft het moeilijk om een idee te krijgen van de contemporaine appreciatie van haar bronswerk. Op de tentoonstelling van Turijn in 1902 was het bronswerk wel vertegenwoordigd, maar opnieuw bracht de pers enkel de lederbewerking onder de aandacht. Clara Voortman maakte toen deel uit van een succesvolle Belgische delegatie die meermaals in de prijzen viel: “Le jury international des récompenses vient de confirmer d'une façon éclatante le succès de la Belgique à l'Exposition des arts décoratifs modernes de Turin.”¹²⁸ De hoogste onderscheidingen gingen toen naar onder meer Victor Horta (1861-1947), Philippe Wolfers (1858-1929) en Rodolphe Wytsman (1860-1927). Ook gouden en zilveren medailles werden aan de Belgische kunstenaars uitgedeeld. Tenslotte waren er de ‘*Diplômes de mérite*’ waarvan een groter aantal werd toegekend. Naast Clara Voortman kregen onder meer Jenny Lorrain (1876-1943) en Juliette Wytsman (1866-1923) deze onderscheiding¹²⁹. Op de ‘Exposition Internationale des Arts de la Mode Féminine’ van 1904 in Oostende was Clara Voortman eveneens met werk in de toegepaste kunsten aanwezig en kreeg zij daarvoor zelfs de eerste prijs toegekend. Ze was er tevens jurylid voor de beeldende kunsten¹³⁰. Ook op de wereldtentoonstelling van Milaan in 1906 kreeg ze meer dan slechts een onderscheiding: een zilveren medaille.¹³¹ Tenslotte werd ze één keer erkend om haar beeldend oeuvre, namelijk met het werk ‘Après le déjeuner’, en dan nog wel op de wereldtentoonstelling van 1910 te Brussel¹³². Net als Jenny Montigny (1875-1937), Paul Leduc (1876-1943) en enkele anderen kreeg ze een bronzen medaille.¹³³ Naast de reeds vermelde tentoonstellingen werd Clara Voortman nog een aantal keer als jurylid teruggevonden. Net als in 1904 in Oostende, zetelde zij in 1916 als jurylid voor de sectie Schone Kunsten, namelijk op de tentoonstelling van Nijverheid en Kunsten, samen met vier mannelijke collega’s, onder wie de landschapsschilder Rodolphe De Saegher (1871-1941).¹³⁴ Daarnaast werd zij nog tweemaal als jurylid voor de toegepaste kunsten gevonden bij de wedstrijden van de Gentse Chambre Syndicale Provinciale des Arts Industriels.¹³⁵

De prijzen die zij kreeg, haar jurylidmaatschap en de werken die in musea terecht kwamen wijzen allen op een vorm van erkenning. Op vlak van de beeldende kunsten deed dit zich eerder op nationaal vlak voor: een bronzen medaille op de wereldtentoonstelling van 1910 te Brussel en een œuvre dat enkel in Belgische musea te vinden is. Met haar werk in de toegepaste kunsten daarentegen deed ze meerdere grootschalige buitenlandse tentoonstellingen aan en viel ze ook vaker in de prijzen. Clara Voortman werd bovendien ook – los van enige tentoonstelling - erkend voor haar kunstenaarschap in het algemeen:

“(…) elle a été un peintre de talent, que le Gouvernement a d’ailleurs récompensé il y a deux ans par l’Ordre de la Couronne, (…)”¹³⁶

Op haar overlijdensbrief wordt deze benoeming gespecificeerd: ‘Chevalier de l’Ordre de la Couronne’.¹³⁷ Clara Voortmans kunstenaarschap werd bekroond met deze benoeming toen zij ca. 71 jaar oud was, een jaar nadat zij voor de laatste keer tentoongesteld had in de Cercle Artistique, waar het Gentse publiek de evolutie en de ontwikkeling van haar kunstenaarschap van bij het begin had kunnen volgen.

Clara Voortman vandaag

“(…) De Menton nous parvient la nouvelle de la mort, après quelques jours de maladie, de Madame Jules Voortman. Elle causera à Gand, dans tous les milieux, une douloureuse impression. (...) Dans le monde des artistes aussi, ira à elle aujourd’hui une pensée émue. (...)”¹³⁸

Bekend als ze was in haar eigen tijd, des te onbekender lijkt Clara Voortman nu te zijn. Zowel het arbeidersmilieu als de mondaine wereld, zowel de Gentse middens als de Kempense plattelandsbevolking en natuurlijk ook de kunstwereld, werden getroffen door het heengaan van deze vrouw. Zij stond zowel omwille van haar persoon als omwille van haar kunstenaarschap bekend, en dit laatste werd als een serieuze toewijding gezien, ondanks dat sommige critici dit toch afdeden als dilettaantisme. Haar toewijding aan het kunstenaarschap uitte zich in een veelzijdig œuvre dat aan een continu ritme werd tentoongesteld in zowel binnen- als buitenland. Dit werd door kunstcritici vaak goed onthaald en indien dit gebreken vertoonde werd er toch meermaals op gewezen dat zij vooruitgang boekte en het nog ver zou brengen. De positieve kritiek die zij in haar beginjaren ontving verschilt van de meer uit-

eenlopende meningen die over haar steeds meer diverse oeuvre geuit werden in de beginjaren van de twintigste eeuw. Dit lijkt zich enigszins weer te temperen ten tijde van haar individuele tentoonstelling in 1906, wanneer zij in kunstkritieken, net als in de jaren negentig van de negentiende eeuw, opnieuw opvallend als een ‘echte kunstenaars’ wordt gezien: “on se trouve en présence d’une vraie expression d’art”.¹³⁹ In de laatste jaren dat ze tentoonstelde voldeed haar naam, naast die van anderen, zelfs om een tentoonstelling een bezoek waard te maken: “Ces noms seuls sont garants de la valeur de l’ensemble.”¹⁴⁰ Tevens werd zo verwezen naar het niveau dat vrouwelijke kunstenaars in België toen hadden bereikt: “Mme Voortman, nuancée, délicate et harmonieuse; (...). Ces noms seuls suffisent à prouver l’excellence à laquelle est arrivé chez nous l’art plastique féminin.”¹⁴¹ Een dergelijke evolutie werd bij de toegepaste kunsten niet gevonden. Deze kwamen vanaf de eeuwwisseling voor op tentoonstellingen en werden reeds toen unaniem als geslaagd beschouwd.

Vandaag de dag is Clara Voortmans kunstenaarschap voor het grote publiek weinig zichtbaar. De drie werken die zich in openbare collecties bevinden zitten allen in de reserves. Enkel haar olieverfschilderij in het Museum voor Schone Kunsten van Gent geniet enige bekendheid omdat het in 1999 op de tentoonstelling ‘Elck zijn Waerom’ werd geëxposeerd, waarbij een breed publiek voor het eerst kennis kon maken met het werk van een groot aantal vrouwelijke kunstenaars uit Nederland en België, die werkzaam waren tussen 1500 en 1950.¹⁴² Dit onderzoek getuigt ervan dat dergelijke initiatieven interessante gevolgen hebben voor de aandacht die naar een kunstenaar uitgaat. Daarenboven was dit evenement deels de aanleiding voor een tentoonstelling in het Stedelijk Museum van Hoogstraten in 2003, waar Clara Voortmans werk naast dat van Yvonne Serruys (1873-1935) en Jenny Montigny (1875-1937) geëxposeerd werd¹⁴³. Rond die tijd ging in het Eindhovense Museum Kempenland de tentoonstelling ‘Tussen de boeren op het platteland’ door, waar Clara Voortman eveneens vertegenwoordigd was, dit keer met fotografisch werk.¹⁴⁴ Een belangrijke bijkomende reden voor haar relatieve onbekendheid vandaag is dat de werken die hier besproken werden – uitgezonderd de drie werken in museale collecties – zich allen in privéverzamelingen bevinden. Alexia Creusen gaf in haar onderzoek naar vrouwelijke kunstenaars in België reeds aan dat er weinig visuele bronnen waren om het oeuvre van Clara Voortman te bestuderen.¹⁴⁵ In deze uiteenzetting zijn enkele van Clara Voortmans meest opvallende werken aan bod gekomen zodat het publiek kennis kon maken met deze kunstenaar. Bovendien werden deze gekoppeld aan haar levensloop waardoor een belangrijke stap is gezet om deze vrouw

opnieuw zichtbaar te maken voor het hedendaagse publiek en haar een plaats in de (kunst)geschiedenis toe te kennen.

Caroline D'Hondt

Naar: Clara Voortman-Dobbelaere (Gent, 1853 - Menton, 1926). Een burgerlijk leven in artistieke kringen vereeuwigd via houtskool- en pasteltekeningen, olieverfschilderijen en sierkunsten (onuitg. licentiaatsverhandeling), Gent, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2012.

NOTEN

- ⁸⁵ M.B. 'À Anvers – Salle Verlat' in: *La Flandre Libérale*, 25 november 1906, p. 3.
- ⁸⁶ FANNY P. (25 november 1906), pp. 60-61.
- ⁸⁷ M.B., 'Exposition des œuvres de Mme C. Voortman et de M. Armand heins' in: *La Flandre Libérale*, 28 december 1911, p. 1.
- ⁸⁸ A.D., 'Exposition Mme Voortman et A. Heins' [archiefstuk], 25 december 1911, bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds De Smet, BHSL.HS.III.0016, Vermeersch-Vuerchoz: Voortman; M.B., 'Exposition des œuvres de Mme C. Voortman et de M. Armand heins' (28 december 1911), p. 1; N.N., 'Les expositions' (14 januari 1912), p. 122.
- ⁸⁹ A.D., 'Exposition Mme Voortman et A. Heins' [archiefstuk Fonds De Smet] (25 december 1911).
- ⁹⁰ N.N., 'Les expositions' (14 januari 1912), p. 122.
- ⁹¹ A.D., 'Exposition Mme Voortman et A. Heins' [archiefstuk Fonds De Smet] (25 december 1911).
- ⁹² N.N., Uitnodiging 1911 [CAL, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.53, C.053.10: IC61(14)-281; N.N., 'Les expositions' (14 januari 1912), p. 122.
- ⁹³ N.N., 'Petite chronique' in: *L'Art Moderne*, jg. 32, nr. 2, 14 januari 1912, p. 14.
- ⁹⁴ Anna De Weert, *Mijn atelier in juni*, 1909-1910, olieverf op doek, 81 x 121cm, Gent, Museum voor Schone Kunsten, inv. 1912-B; Georges Jules Etienne Guequier, *In het voorbijgaan*, 1911, olieverf op doek, 202 x 100,6cm, Gent, Museum voor Schone Kunsten, inv. 1912-A.
- ⁹⁵ N.N., Stad Gent [Brief aan MSKG, archiefstuk], 23 december 1911, bewaard in: Gent, Stadsarchief, Reeks XIX, Schone Kunsten, 7, 1/36.
- ⁹⁶ N.N., Commissie Museum [Brief aan College van burgemeester en schepenen Gent, archiefstuk], 14 januari 1912, bewaard in: Gent, Stadsarchief, Reeks XIX, Schone Kunsten, 7, 1/36.
- ⁹⁷ P.V., 'Exposition Retrospective' [archiefstuk Fonds De Smet] (25 februari 1928).
- ⁹⁸ A.D., 'Mme Clara Voortman' (12 maart 1893), p. 245.
- ⁹⁹ N.N., *Catalogue de la huitième exposition de La Libre Esthétique à Bruxelles du 1er au 31 mars*, Brussel, La Libre Esthétique, 1901.
- ¹⁰⁰ N.N., 'Turin' in: *La Fédération Artistique*, jg. 29, nr. 19, 16 februari 1902, p. 151.
- ¹⁰¹ N.N., *Catalogue du salon triennal des beaux-arts* [tentoonstellingscatalogus], Brussel, Hall

- du Cinquantenaire, 5 september – 2 november 1903, Brussel, Ferd. Tilbury, 1903, p. 165; CREUSEN A. (2007), p. 83.
- ¹⁰² S., 'Exposition de Mme De Weerd, Mlle Robyns, Mme Voortman etc.' (20 januari 1904), pp. 15-17.
- ¹⁰³ DELVIN J., *Belang der versierkunst: redevoering uitgesproken den 25 september 1904*, Gent, Victor Van Doosselaere, 1906.
- ¹⁰⁴ W., 'Nécrologie' (1 april 1926), p. 80.
- ¹⁰⁵ N.N., 'Mort de Madame Jules Voortman' (17 april 1926), p. 2.
- ¹⁰⁶ N.N., *La chambre syndicale provinciale des arts industriels à Gand*, Gent, Van Goethem Siffer, 1904, pp. 17-18; Voor meer informatie over deze vereniging, zie het artikel van S. in *La Tribune Artistique* (20 juli 1904), pp. 89-90.
- ¹⁰⁷ S., 'Exposition de la Chambre Syndicale des Arts Industriels' in : *La Tribune Artistique*, nr.8, 20 juli 1904, pp. 89-90.
- ¹⁰⁸ S., 'Exposition de la Chambre Syndicale' (20 juli 1904), pp. 89-90.
- ¹⁰⁹ F.V., 'Expositions de A. de Weert, C. Voortman et Leo Jo' (december 1907), pp. 780-781. In een artikel in het tijdschrift *Durendal* heeft men het over het 'waarom' van deze vereniging en doet men de doelstellingen ervan uit de doeken. Tot dan toe zouden er in België nog geen initiatieven geweest zijn die zich door middel van de toegepaste kunsten om het lot van armere vrouwen bekommerden. Deze vrouwen trachtten rond te komen door zich toe te leggen op de studie van naald- en borduurwerk, leder- en metaalbewerking, etc. De oprichting van 'l'Art au Foyer' moest ervoor zorgen dat leden onderricht en morele steun kregen en dat hen de nodige middelen aangereikt werden zodat zij hun werk konden uitvoeren. Om het brede publiek te laten kennis maken met het talent van Belgische vrouwen werd door het Comité van de vereniging eind december van het jaar 1907 een tentoonstelling ingericht in het Beurspaleis te Brussel. Alle tentoongestelde werken werden er te koop aangeboden. N.N., 'L'Art au Foyer' in: *Durendal, revue catholique d'art et de littérature*, jg.14, nr.11, november 1907, pp. 720-721.
- ¹¹⁰ N.N., 'Catalogue du salon triennal' (1903), p. 165; GROOT M., *Vrouwen in de vormgeving in Nederland 1880-1940*, Rotterdam, Uitgeverij 010, 2007, pp. 324 en 420.
- ¹¹¹ LEBLANC C., *Art et industrie: les arts décoratifs en Belgique au XIXe siècle*, Brussel, Koninklijke musea voor kunst en geschiedenis, 2004, p. 139.
- ¹¹² N.N., 'L'Art à Gand' in: *L'Art Moderne*, jg. 24, nr. 30, 24 juli 1904, p. 242.
- ¹¹³ BERNARD G. en P. CULOT, *De boekband in België in de 19de en 20ste eeuw*, Brussel, Bibliotheca Wittockiana, 1985, p. 26; LEBLANC C. (2004), p. 98.
- ¹¹⁴ BERNARD G. en P. CULOT (1985), p. 26.
- ¹¹⁵ FIERENS-GEVAERT H., 'Notes sur l'art décoratif moderne en Belgique – à propos de l'Exposition de Turin' in: *Durendal, revue catholique d'art et de littérature*, jg.9, nr.8, augustus 1902, pp. 471-484.
- ¹¹⁶ W., 'Nécrologie' (1 april 1926), p. 80.
- ¹¹⁷ S., 'Exposition de Mme De Weerd, Mlle Robyns, Mme Voortman etc.' (20 januari 1904), pp. 15-17.
- ¹¹⁸ N.N., 'Petite chronique' in: *L'Art Moderne*, jg. 22, nr. 39, 28 september 1902, p. 326.
- ¹¹⁹ N.N., *Algemeene wereldtentoonstelling van Gent 1913, Bijzonder ambtelijke catalogus der Belgische afdeling*, Brussel, Weissenbruch, 1913, p. 223.
- ¹²⁰ N.N., Aankondiging 1902 [CAL, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.53, C.053.05: IC61-141; N.N., 'Turin' (16 februari 1902), p. 151.
- ¹²¹ W., 'Nécrologie' (1 april 1926), p. 80; P.V., 'Exposition Retrospective' [archiefstuk Fonds De Smet] (25 februari 1928).

- ¹²² FUCHS G. en A. KOCH, *L'Exposition internationale des arts décoratifs modernes à Turin*, Darmstadt, A. Koch, 1902, p. 256.
- ¹²³ Deze gieterij wierp zich eind negentiende eeuw op als een belangrijke concurrent van de Brusselse 'Compagnie des Bronzes'. Ten gevolge van de toename aan publieke opdrachten werd het toen interessant voor ondernemers om kleinere bronsgieterijen op te richten. De gieterij Petermann bestond echter daarvoor al, maar enkel als kopergieterij. Vanaf 1891 stond het bedrijf onder leiding van Jacques Petermann (J. Petermann) en tevens werd het een bronsgieterij. In 1900 nam Alphonse Lemaire de directie op zich en veranderde de onderneming haar naam in 'Société Nationale des Bronzes'. Uiteindelijk veranderde de naam opnieuw, dit keer in 'Fonderie Nationale des Bronzes'. Dit werd ook het merk op het bronswerk dat zij goten, vergezeld door 'ancienne firme Petermann'. LEMAIRE G. e.a., *Fabrique d'art: la Compagnie des Bronzes (1854-1979)*, Brussel, La Fonderie, 2003, pp. 103-104; ENGELEN C. en M. MARX, *Archief in beeld: Baterdy, Cie des Bronzes, Fonderie Nationale des Bronzes* [tentoonstellingscatalogus], Brussel, AGR, 25 oktober – 21 december 2002, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2002, p. 109.
- ¹²⁴ Een bronzen beker met een gelijkaardige hagedis zorgde voor problemen bij de Compagnie des Bronzes. In een brief deed Clara Voortman in 1898 haar beklag omdat werken die eind maart moesten gegoten worden nog steeds niet klaar waren. Ze zou zelfs overwogen hebben haar modellen terug te roepen en zei dat ze door de vertraging reeds verschillende kopers moest teleurstellen: "(...) Je suppose qu'ils sont égarés ou perdus ou que cela ne vous valut pas la peine. En ce cas veuillez m'en retourner les modèles par retour du courrier. J'aviserais à les faire faire ailleurs. J'ai déjà grâce à vos retards perdre plusieurs fois l'occasion de les vendre. (...)” VOORTMAN C. [Brief aan De Coene, archiefstuk], 3 juli 1898, bewaard in: Brussel, Algemeen Rijksarchief, Fonds Compagnie des Bronzes, I272-2667.
- ¹²⁵ A.D., 'Mme Clara Voortman' (12 maart 1893), p. 245.
- ¹²⁶ N.N., 'Algemeene wereldtentoonstelling van Gent' (1913), pp. 220 en 223.
- ¹²⁷ N.N., *Exposition universelle et internationale de Gand en 1913. Commissariat général du Gouvernement. Liste des récompenses décernées aux exposants*, Brussel, Lesigne, 1913; pp. 201-205.
- ¹²⁸ N.N., 'L'exposition de Turin' in: *L'Art Moderne*, jg. 22, nr. 38, 21 september 1902, p. 317.
- ¹²⁹ N.N., 'L'exposition de Turin' (21 september 1902), p. 317.
- ¹³⁰ VOORTMAN R., *Questionnaire concernant Madame Voortman* [onuitg. vragenlijst] (s.d.).
- ¹³¹ VOORTMAN R., *Questionnaire concernant Madame Voortman* [onuitg. vragenlijst] (s.d.).
- ¹³² N.N., *Exposition universelle et internationale de Bruxelles: Groupe II, Œuvres d'Art modernes, Catalogue générale*, Brussel, Ministère des Sciences et des Arts, 1910, p. 94; VOORTMAN R., *Questionnaire concernant Madame Voortman* [onuitg. vragenlijst] (s.d.).
- ¹³³ N.N., 'Exposition Universelle de Bruxelles' in: *L'Art Moderne*, jg. 30, nr. 13, 22 oktober 1910; p. 340.
- ¹³⁴ M.S., 'Tentoonstelling van nijverheid en kunst' in: *Vooruit*, 18 mei 1916, p. 3.
- ¹³⁵ N.N., Jurylijst 1906 [CSPA, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.82, C.082.18: IC112-3, pp. 1 en 3; N.N., Jurylijst 1907 [CSPA, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.82, C.082.19: IC112-8, pp. 1 en 3.
- ¹³⁶ W., 'Nécrologie' (1 april 1926), p. 80.
- ¹³⁷ N.N., 'Rouwbrief' [onuitg. brief] (1926).
- ¹³⁸ N.N., 'Mort de Madame Jules Voortman' (17 april 1926), p. 2.
- ¹³⁹ N.N., 'L'Art à Gand' (25 maart 1906), p. 96.
- ¹⁴⁰ N.N., 'Au Cercle Artistique et Littéraire' in: *Gand Artistique*, jg. 1, nr. 5, 1 mei 1922, p. 59.
- ¹⁴¹ DE SMET R., 'Cercle artistique et littéraire' in: *Gand Artistique*, jg.2, Nr.3, 1 maart 1923,

pp. 76-77.

¹⁴² VAN DER STIGHELEN K. e.a., *Elck zijn waerom: vrouwelijke kunstenaars in België en Nederland 1500-1950* [tentoonstellingscatalogus], Antwerpen, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, 17 oktober 1999 – 16 januari 2000, Gent, Ludion, 1999, p. 13.

¹⁴³ Naar aanleiding van deze tentoonstelling verschenen in mei 2003 enkele artikels over de kunstenares en haar omgeving in *De Hoogstraatse Maand*: ‘Een leven in artistieke kringen – Clara Voortman, een dame ven stand’ (Horsten F.), ‘De ontginning van de gronden – Het verhaal van ooggetuigen’ (Horsten F.) en ‘Kind aan huis bij zes generaties Voortman’ (J.A.F.).

¹⁴⁴ THOBEN P., *Tussen de boeren op het platteland. Het boerenleven als thema voor kunstschilders en fotografen* [tentoonstellingscatalogus], Eindhoven, Museum Kempenland, 12 juli 2003 – 9 november 2003, pp. 8 en 108-110.

¹⁴⁵ CREUSEN A., *Femmes artistes en Belgique: XIXe et début XXe siècle* [onuitg. doctoraatsverhandeling], Luik, ULg, Fac. Letteren, 2003, p. 111.

GENTSE MEMORIEDAGEN: 29-30-31 DECEMBER.

29 December 1577

Willem van Oranje wordt plechtig ingehaald in het Hof van Wacken. Hij verblijft er tot 14 januari 1578.

29 December 1734

Dood van de drukker Cornelis Meyer. Zie Schrans - Zelfdenkers pp. 35-36

29 December 1825

Joseph Van Crombrughe wordt benoemd tot Burgemeester van Gent.

29 December 1831

Dood van François Hye-Schoutheer.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2009 - N° 5 - pp.366-367

29 December 1862

Dood van Henri Moke.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2013 - N° 1 – p 74

29 December 1867

Inhuldiging van het “Lokaal ter bescherming van de jonge werklieden van de Sint-Annaparochie”.

29 December 1871

Dood van Pieter Jonglas.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2001 - N° 2 - pp. 112-113

29 December 1872

Herderlijke brief van Mgr. Bracq. Banvloek over het nieuw Gemeentekerkhof.

30 December 1796

De Recolletten die in hun klooster geconsigneerd waren, worden samengebracht in de refter waar hen voorlezing gedaan wordt van het decreet waarbij hun Orde afgeschaft wordt. Zij moeten nog dezelfde avond het klooster verlaten.

29 December 1851

Dood van Constant Sloedens.

Deze historie- en portretschilder werd hier geboren in 1785.

Hij vond dat het onderwijs aan de Academie waardeloos was en had zelf een private kunstschool gesticht in de zaal boven de kapel van het Kinderen Alynshospice waar hij, meestal kosteloos, tal van jongelingen opleidde in de teken- en schilderkunst, het boetseren en de bouwkunde.

Die lessen oogstten een enorme bijval, doch de Academie reageerde, viel de arme Sloedens aan, zodat hij bijna al zijn leerlingen verloor.

Hij woonde samen met zijn ongetrouwde zuster in de Lange Boomgaardstraat.

Hij stierf in de grootste armoede.

31 December 1660

De drie “Triomfanten” worden opgehangen in het Belfort en luiden gezamenlijk.

31 December 1794

De Gentse gijzelaars die door de Fransen overgebracht waren naar Amiens, vierten op gezellige wijze oudejaarsavond, want ‘s anderendaags “liepen er vele met hoofden van groot gewigte en trooniën van bleeke gezigte.”

31 December 1862

Het Klein Begijnhof wordt opgekocht door de Hertog van Arenberg voor de som van 700.000 fr.

31 December 1872

Sluiting van het kerkhof van de De Smetstraat.

31 December 1887

Geboorte van Edgar De Pont.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2006 - N° 5 - p.329

31 December 1893

Geboorte van Hélène Maréchal.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2003 - N°6 - pp.396-397

31 December 1906

Dood van Hippoliet Lippens.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2009 - N° 2 - pp. 140-141

31 December 1938

Verschijning van het laatste nummer van “De Gazette van Gent” als dagblad. Daarna werd het een weekblad.

31 December 1944

Dood van René Ladrière.

Deze in zijn tijd gekende folklorist en numismaat was een onderwijzer.

Hij werd geboren op 2 januari 1876 in de Rooigemstraat. Hij woonde aanvankelijk in de Gouden Sterstraat, in 1901 in de Vossenstraat en vanaf 1905 in de Rabotstraat.

Na bureelbediende te zijn geweest, werd hij als onderwijzer benoemd in Waregem. Wanneer hij een grap vertelden liet hij de actie altijd gebeuren in Waregem, want het was “waar”, gebeurd.

Hij beëindigde zijn carrière als onderwijzer in het Instituut Laurent in de Onderstraat.

31 December 1955

Dood van de Roste Wasser.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2010 - N° 1 - pp.63-64

31 December 1984

Einde van het vliegveld van St-Denijs-Westrem.

31 December 2008

Einde van Café “Den Yzer” in de Vlaanderenstraat dat velen met spijt hebben zien verdwijnen. Men zou het kunnen bestempelen als een van die Gentse “ankermonumentjes”, het dateerde immers van 1888. Het kreeg die naam na de Eerste Wereldoorlog omdat dit het lokaal werd van oud-strijders die er hun herinneringen kwamen ophalen en uitwisselen. Het was ook vele jaren het lokaal van de voetbalclub “Racing Gent” en van de “Cercle Royal des Echecs”. Ook kaart- en biljartspelers hadden er hun vaste stek. Weer een stukje oud Gent dat verdwenen is.

Hugo Collumbien

Café "Den IJzer" - 1888-2008.

GENTSE MEMORIEDAGEN: OVERZICHT VAN DE VERSCHIJNINGSDATA

1-2-3 Januari:	G.T. 1993 - N° 6 - p. 360
4-5-6 Januari:	G.T. 1994 - N° 1 - p. 21
7-8-9-10 Januari:	G.T. 1994 - N° 2 - p. 120
11-12-13-14-15 Januari:	G.T. 1994 - N° 3 - p. 182
16-17-18 Januari:	G.T. 1994 - N° 4 - p. 246
19-20-21 Januari:	G.T. 1994 - N° 5 - p. 314
22-23-24-25 Januari:	G.T. 1994 - N° 6 - p. 368
26-27-28-29 Januari:	G.T. 1995 - N° 1 - p. 32
30-31 Januari:	G.T. 1995 - N° 2 - p. 100
1 Februari:	G.T. 1995 - N° 2 - p. 102
2-3 Februari:	G.T. 1995 - N° 3 - p. 160
4-5 Februari:	G.T. 1995 - N° 4 - p. 230
6-7-8 Februari:	G.T. 1995 - N° 5 - p. 277
9-10-11 Februari:	G.T. 1995 - N° 6 - p. 350
12-13-14-15 Februari:	G.T. 1996 - N° 1 - p. 30
16-17-18 Februari:	G.T. 1996 - N° 2 - p. 89
19-20-21-22 Februari:	G.T. 1996 - N° 3 - p. 150
23-24 Februari:	G.T. 1996 - N° 4 - p. 217
25-26-27 Februari:	G.T. 1996 - N° 5 - p. 275
28 Februari:	G.T. 1996 - N° 6 - p. 341
1-2-3 Maart:	G.T. 1996 - N° 6 - p. 342
4-5-6 Maart:	G.T. 1997 - N° 1 - p. 41
7-8-9-10 Maart:	G.T. 1997 - N° 2 - p. 87
11-12-13 Maart:	G.T. 1997 - N° 3 - p. 157
14-15-16-17 Maart:	G.T. 1997 - N° 4 - p. 228
18-19-20 Maart:	G.T. 1997 - N° 5 - p. 283
21-22-23 Maart:	G.T. 1997 - N° 6 - p. 343
24-25-26-27 Maart:	G.T. 1998 : N° 1 - p. 52
28-29-30-31 Maart:	G.T. 1998 - N° 2 - p. 89
1-2 April:	G.T. 1998 - N° 3 - p. 156
3-4-5-6-7 April:	G.T. 1998 - N° 4 - p. 217
8-9-10-11-12 April:	G.T. 1998 - N° 5 - p. 258

13-14 April:	G.T. 1998 - N° 6 - p. 332
15-16 April:	G.T. 1999 - N° 1 - p. 34
17 April:	G.T. 1999 - N° 2 - p. 105
18-19 April:	G.T. 1999 - N° 3 - p. 159
20-21 April:	G.T. 1999 - N° 4 - p. 231
22-23 April:	G.T. 1999 - N° 5 - p. 290
24-25 April:	G.T. 1999 - N° 6 - p. 360
26-27 April:	G.T. 2000 - N° 1 - p. 45
28-29 April:	G.T. 2000 - N° 2 - p. 108
30 April:	G.T. 2000 - N° 3 - p. 176
1 Mei:	G.T. 2000 - N° 3 - p. 180
2-3 Mei:	G.T. 2000 - N° 4 - p. 257
4 Mei:	G.T. 2000 - N° 5 - p. 329
5-6 Mei:	G.T. 2000 - N° 6 - p. 394
7-8 Mei:	G.T. 2001 - N° 1 - p. 32
9 Mei:	G.T. 2001 - N° 2 - p. 109
10-11 Mei:	G.T. 2001 - N° 3 - p. 174
12-13 Mei:	G.T. 2001 - N° 4 - p. 232
14-15 Mei:	G.T. 2001 - N° 5 - p. 320
16-17 Mei:	G.T. 2001 - N° 6 - p. 388
18-19 Mei:	G.T. 2002 - N° 1 - p. 30
20-21-22 Mei:	G.T. 2002 - N° 2 - p. 97
23-24 Mei:	G.T. 2002 - N° 3 - p. 151
25-26-27-28 Mei:	G.T. 2002 - N° 4 - p. 245
29-30-31 Mei:	G.T. 2002 - N° 5 - p. 301
1-2-3 Juni:	G.T. 2002 - N° 6 - p. 360
4-5-6 Juni:	G.T. 2003 - N° 1 - p. 30
7-8-9-10 Juni:	G.T. 2003 - N° 2 - p. 107
11-12-13-14-15 Juni:	G.T. 2003 - N° 3 - p. 188
16-17-18-19 Juni:	G.T. 2003 - N°4 - p. 256
20-21-22-23 Juni:	G.T. 2003 - N° 5 - p. 329
24-25-26-27 Juni:	G.T. 2003 - N° 6 - p. 393
28-29-30 Juni:	G.T. 2004 - N° 1 - p. 45
1-2-3-4 Juli:	G.T. 2004 - N° 2 - p. 109
5 Juli:	G.T. 2004 - N° 3 - p. 187
6-7 Juli:	G.T. 2004 - N° 4 - p. 255
8-9-10 Juli:	G.T. 2004 - N° 5 - p. 326

11-12-13 Juli:	G.T. 2004 - N° 6 - p. 376
14-15-16 Juli:	G.T. 2005 - N° 1 - p. 38
17-18 Juli:	G.T. 2005 - N° 2 - p. 116
19-20-21 Juli:	G.T. 2005 - N° 3 - p. 183
22-23-24 Juli:	G.T. 2005 - N° 4 - p. 255
25-26-27 Juli:	G.T. 2005 - N° 5 - p. 340
28-29-30 Juli:	G.T. 2005 - N° 6 - p. 386
31 Juli:	G.T. 2006 - N° 1 - p. 54
1-2 Augustus:	G.T. 2006 - N° 1 - p. 58
3-4-5-6-7 Augustus:	G.T. 2006 - N° 2 - p. 111
8-9-10-11 Augustus:	G.T. 2006 - N° 3 - p. 190
12-13-14 Augustus:	G.T. 2006 - N° 4 - p. 251
15-16-17-18-19 Augustus:	G.T. 2006 - N° 5 - p. 324
20-21-22 Augustus:	G.T. 2006 - N° 6 - p. 381
23-24-25-26 Augustus:	G.T. 2007 - N° 1 - p. 44
27-28-29 Augustus:	G.T. 2007 - N° 2 - p. 105
30-31 Augustus:	G.T. 2007 - N° 3 - p. 173
1-2 September:	G.T. 2007 - N° 3 - p. 180
3-4-5-6 September:	G.T. 2007 - N° 4 - p. 239
7-8-9 September:	G.T. 2007 - N° 5 - p. 312
10-11-12 September:	G.T. 2007 - N° 6 - p. 368
13-14-15 September:	G.T. 2008 - N° 1 - p. 51
16-17-18-19 September:	G.T. 2008 - N° 2 - p. 110
20-21-22-23-24 September:	G.T. 2008 - N° 3 - p. 182
25-26-27 September:	G.T. 2008 - N° 4 - p. 233
28-29-30 September:	G.T. 2008 - N° 5 - p. 322
1 Oktober:	G.T. 2008 - N° 5 p. 328
2-3-4-5-6-7- 8 Oktober:	G.T. 2008 - N° 6 - p. 381
9-10-11-12-13 Oktober:	G.T. 2009 - N°1 - p. 43
14-15-16-17-18 Oktober:	G.T. 2009 - N° 2 - p. 135
19-20-21-22 Oktober:	G.T. 2009 - N° 3 - p. 209
23-24-25-26 Oktober:	G.T. 2009 - N° 4 - p. 291
27-28-29-30-31 Oktober:	G.T. 2009 - N° 5 - p. 364
1-2-3-4-5-6 November:	G.T. 2009 - N° 6 - p. 446
7-8-9-10-11 November:	G.T. 2010 - N° 1 - p. 59
12-13-14-15-16 November:	G.T. 2010 - N° 2 - p. 114

17-18-19-20-21 November:	G.T. 2010 - N° 3 - p. 209
22-23-24-25 November:	G.T. 2010 - N° 4 - p. 304
26-27-28-29-30 November:	G.T. 2010 - N° 5 - p. 398
1 December:	G.T. 2011 - N° 1 - p. 82
2 December:	G.T. 2011 - N° 2 - p. 167
3-4 December:	G.T. 2011 - N° 3 - p. 270
5-6-7 December:	G.T. 2011 - N° 4 - p. 352
8 December:	G.T. 2011 - N° 5 - p. 455
8-9-10 December:	G.T. 2012 - N° 1 - p. 41
11-12-13-14-15 December:	G.T. 2012 - N° 2 - p. 153
16-17-18-19 December:	G.T. 2012 - N° 3 - p. 240
20-21-22-23 December:	G.T. 2012 - N° 4 - p. 337
24-25-26 December:	G.T. 2012 - N° 5 - p. 439
27-28 December:	G.T. 2013 - N° 1 - p. 67
29-30-31 December:	G.T. 2013 - N° 2 - p. 159

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS (EN KUNSTENAARS): POL DE WITTE (GENT 1848 - GENT 1929)

Pol De Witte is in 1986 plotseling bekend geworden met de publicatie van **Alles is omgekeerd**, zijn tot dan, onuitgegeven herinneringen. Maar een eeuw eerder had hij een belangrijke rol gespeeld in de Gentse Socialistische Werkersbeweging en als auteur van De geschiedenis van Vooruit furore gemaakt... en dat wist niemand meer.

Polydoor De Witte is geboren in 1848 in de Kalkstraat in de buurt van het grote en beruchte beluik Batavia (Rozier). Zijn vader Jean Baptiste was katoenspinner, net als zijn vrouw. Toen hij 7 jaar was, werd Pol naar de fabriek gestuurd en samen met zijn broer Gust eerder bij zijn grootouders als thuis opgevoed. Zijn grootvader Willem Van Fleteren kon lezen en schrijven en was politiek geïnspireerd. Het beluikhuisje van zijn grootvader werd een politiek "salon" waar de grote figuren uit de arbeiderswereld, zelfs Emile Moyson, langskwamen. Maar na enkele dagen fabriek weigerde Pol daar nog terug te keren en hij liep tot zijn 11 jaar lagere school in het Pakhuis op de Koornmarkt. Daarna werd hij kleermakersleerling bij een oom. Hij ontleende boeken, maatschappijkritische werken, in de liberale uitleenbibliotheek van Willem Rogghé. In die tijd bleek al duidelijk zijn aversie tegen zijn vader en tegen autoritair gezag in het algemeen. Na enkele jaren ging hij aan het werk bij een kleermaker in het centrum van de stad en toen hij 18 was verdiende hij 2 frank per dag.

Toen hij 20 was, kwam hij in contact met de arbeidersbeweging en ontmoette hij o.a. Paul Verbauwen, met wie hij zijn leven lang bevriend bleef. Ook kwam hij in contact met de Gentse sectie van de Internationale en daar ontmoette hij Edmond Van Beveren, met wie hij vlug intiem bevriend geraakte en die later zijn schoonbroer zou worden. In 1871 trad hij voor het eerst op als spreker op een meeting van de Internationale. Hij werd medewerker van De Werker.

In 1873 vertrok Pol De Witte naar de Verenigde Staten. Als "verkenner". De mogelijke bedoeling een alternatieve kolonie te stichten was snel verzwonden. De meeste tijd besteedde hij aan het zoeken naar werk als kleermaker. De communistische revolutie-idealen had hij vaarwel gezegd, hij was rijp voor het sociaal-democratisch ideeëngoed van Wilhelm Liebknecht. Begin 1874 keerde hij naar België terug.

Terug in Gent raakte hij volop betrokken bij de oprichting van de Vlaamse Socialistische Arbeiderspartij. Het ging de socialisten in die jaren voor de wind en in 1880 werd Vooruit gesticht, waar hij tot 1883 een actief bestuurs-

Pol De Witte - 1848-1929

lid van was. In dat jaar gaf hij zijn ontslag, na disputen met Van Beveren en "leerling-tovenaar" Anseele. In 1894 kreeg hij van Anseele het aanbod redacteur van het dagblad Vooruit te worden. Hij aanvaardde en schreef de hoofdartikels en de polemieken met de pers.

In 1896 nam hij definitief ontslag - Pol De Witte verdroeg geen harde autoriteit - maar anoniem stuurde hij regelmatig bijtende brieven naar Recht voor allen, commentaren op o.a. de verkiezingen en de loonpolitiek in de schoenmakerij van Vooruit. In 1898 publiceerde Pol De Witte zijn **De geschiedenis van Vooruit en de Gentsche Socialistische Werkersbeweging**, in hoofdzaak een virulente aanval tegen E. Anseele, bij een liberaal gekleurde drukker. In hetzelfde jaar verscheen te Brussel ook de Franse vertaling. Een godsge-schenk voor de anti-socialisten en de handels- en nijverheidskringen die een paar honderd exemplaren onder het personeel van hun werkhuizen lieten verdel-en. Hoewel de opgang van het socialisme er nauwelijks werd door afge-reemd, waren Anseele en Van Beveren door de Wittes houding toch danig geschokt. Voor Pol De Witte waren de bruggen met de socialistische beweging nu definitief opgeblazen. Hij deed nog een poging een sociale roman **De droom van Salvator** te schrijven, maar vond geen uitgever meer. Daarna schreef hij het toneelstuk **Alle-mansvrienden**, dat aanvankelijk door de toneelcommissie van het NTG werd aanvaard, maar uiteindelijk toch niet werd opgevoerd.

Tussen 1906 en 1914 verscheen het weekblad De Waarheid en van bij het begin vinden we De Witte terug als kroniekschrijver van twee roddelrubrie-ken.

In 1911 ging het echtpaar De Witte van zijn rente leven. In 1916 werd hij hoofdredacteur van de opnieuw uitgegeven De Waarheid. In 1924 beëindigde Pol De Witte zijn herinneringen **Alles is omgekeerd**. Hij overleed in 1929 in de Verspeyenstraat en werd op zijn uitdrukkelijk verzoek burgerlijk begraven.

Literatuur

Helmut Gaus en Guy Van Schoenbeek, Pol Dewitte, Alles is omgekeerd, nawoord van H. Gaus en G. Van Schoenbeek, 1986.

Daniël Van Ryssel

HENDRIK DE RUDDER STELT EEN ‘MENSCHLIEVENDE’ DAAD

Gent, 26 januari 1825

Als verzamelaar van Gentse medailles kwam ik onlangs in bezit van twee exemplaren die dateren uit de Hollandse periode van de Belgische geschiedenis en die met elkaar verband houden. Ze betreffen een ‘menschlievende’ daad die een zekere Hendrik de Rudder in 1725 zou gesteld hebben in Gent. Omdat ik wist dat de maatschappij “Tot nut van ’t Algemeen” nog bestaat in Nederland, nam ik eerst met haar contact op om iets meer te weten te komen over Hendrik de Rudder en over de daad die hij had gesteld. Men meldde mij dat van de bewuste periode geen archieven meer bestonden (3).

Dan maar gezocht in de “Gazette van Gend”, waarin een schat aan informatie over vroeger te vinden is en zo ook over onze Hendrik de Rudder.

In Nr. 1369 van 27 januari 1825 lezen wij:

“Gisteren om half dry uren naer middag heeft alhier by den heer van den Daele, eenen grooten winkelier op den Kalanderberg, een beweenedyk ongeluk plaetse gehad door het springen van buskruyd, het welk in het achter-huys, in de Oragnie-straete, bye ene stove gedroogd wordende, vuer gevat heeft, dat achter-huys door den slag heeft doen instorten, en het nevenstaende huys zoo zeer uyt zyn lood heeft geschokt, dat het zal moeten afgebroken worden. Den zoon en den knecht zyn van onder de puynhoop getrokken, dezen laetsten reeds dood, en den zoon, die noch leefde, is in de naest gelegene kamer gedragen en heeft aldaer den geest gegeven. De vrouwe stond in brand, wanneer eenen voorbygaenden persoon in het huys is gelooopen en haer gebluscht heeft. De venster-glazen van de omliggende huizen zyn ten meerderen deele gebroken, en het dak van eenen der gebueren is opgelicht. De civile en militaire overheden zyn seffens toegelooopen, om alle mogelyke maetregelen te nemen. Dit ongeluk bewyst, dat men geene genoegzaeme voorzorgen kan gebruyken voor het huysvesten van buskruyd, zelf voor die plaetse alwaer men dit gevaerlyk kruyd in bewaeringe legt.”

In Nr. 1370 van 31 januari 1825 krijgen we verdere informatie:

“Aengaende den ongelukkigen voorval, veroorzaakt door het springen van buskruyd, waer van wy in onze voorige meldinge hebben gedaen, vernemen wy noch de volgende bijzonderheden. Hoe het buskruyd vuer genomen heeft,

Medaille 1 4,9 cm, verzilverd brons

Voorzijde: Naar links gekeerde buste van Koning Willem (I) met klimmend omschrift: WILLEM KONING DER NEDERL. G.H. V. LUXEMB.(zie voetnoot 1)

Keerzijde: In een mirte- en palmladerenkrans staat op zeven regels de ingegraveerde tekst VOOR HENDRIK DE RUDDER TER BELOONING VAN EENE MENSCHLIEVENDE DAAD TE GENT OP DEN XXVI JANUARY MDCCCXXV.

kan niemand met zekerheid vaststellen, doordien de twee tegenwoordig zynde personen daer van de slagtoffers zyn; dit is evenwel zeker, dat maer het kleynste gedeelte van het ter hand zynde buskruyd is gesprongen, terwyl er van omtrent de noch brandende puynhopen in den zelven oogenblik dry lynwaede zakken, inhoudende circa 25 nederlandsche ponden, door de heeren van den Eynde, lieutenant van de 17^e verdeelinge voetvolk, en H. de Rudder, toezien der van den waterstaet, zyn uytgehaelt en vervolgens nae de hoofdwacht der pompiers beweegt. Het waeren deze heeren, die eerst in huys zyn geloopt en de huysvrouwe van den heer van den Daele gebluscht hebben, waer naer zy onder het gruyts zyn gaen zoeken nae de twee slagtoffers van dezen droevigen voorval, die zy met het wezen tegen den grond by elkanderen hebben vinden liggen, den zoon van den heer van den Daele noch eenige teekens van leven gevende; de heeren van den Eynde en de Rudder aen de verzaemelde menigte voor de deure om onderstand vraegende, waeren er maer dry werklieden, die zig aanboden om in dezen gevaerlyken toestand de hand te leenen, ten eynde den ongelukkigen zoon in eene naestgelegene kamer te brengen. Alsdan is den heer professor Kluyskens geroepen geweest, om zyne hulpmiddelen toe te reyken. In deze omstandigheyd hebben de meergemelde

Medaille 2 4 cm, zilver (zie voetnoot 2)

Voorzijde: klimmend omschrift: TOT NUT VAN ' T ALGEMEEN

Minerva (Athena), de godin van de wijsheid, zit in volle wapenuitrusting onder een boom (een oranjeboom ?). Op een tak van de boom zit een uil (de vogel van Minerva). De hand van de godin steunt op haar schild. Achter haar, aan de voet van de boom, ligt een vierkant rotsblok met een antieke pot er voor. Aan haar voeten liggen twee boeken. Met haar uitgestoken rechterhand geeft zij een boek aan een man die op zijn rechterknie geknield voor haar zit.

Op de afslag: Gekroond wapenschild tussen twee takken.

Keerzijde: klimmend omschrift: EEREPRYS DER MAATSCHAPPIJ

In een eikenkrans (bovenaan open en onderaan gestrikt) staat op acht regels de ingegraveerde tekst: AAN HENDERICK JUDOCUS MARTINUS DE RUDDER DEN 9 DEN AUGUSTUS 1825.

heeren de grootste onbeschroomdheid en kloekmoedigheid aen den dag geleyt. Hoe zeer deze menschevrienden zig in gevaer hebben gestelt zal men lichtelyk kunnen beseffen, wanneer men overdenkt dat er op de zelve plaetse van dezen voorval noch eene menigte buskruyd lag, terwyl de kleederen van den knecht noch brandden, en den gevel van het achterhuys boven hun hoofd stond te waggelen, die weynige minuten naerdien instortte. Het is van deze plaetse dat het buskruyd door hun weggehaeld is; den minsten toeval had hun insgelyks onder de puynhoopen kunnen begraven, en denkelyk zyn wy aen hunne kloekmoedigheid verschuldigd grootere onheylen ontkomen te zyn, want ongetwyffeld had het overig buskruyd ook vuergenomen, en alsdan zouden de gevolgen noch schrikkelyker geweest hebben. Als iets besonders aenmerkt men dat den eenen zoon van den heer van den Daele op eenen lessenaer voor de venster der achterplaetse, alwaer dit ongeluk plaetse had, zat te

schryven met zynen vader nevens hem, beyde schier ongehinderd zyn gebleven, terwyl alles in de kamer beschaedigd is. Zyne Exc. den gouverneur op het eerste gerucht toegelopen zynde, heeft seffens het huys doorzocht, om zig te verzekeren of er noch buskruyd was. Het is te verhoppen dat de edelmoe-dige daad van de heeren van den Eynde en de Rudder niet verborgen zal blyven aen onzen geliefden monarch en aenspraeke zal hebben op zyne konin-glyke vergeldinge.”

Dat laatste is dus ook gebeurd: als bewijs de medaille die door Koning Willem aan Hendrik de Rudder (en zeker ook aan Van den Eynde) is toegekend. In de “Gazette van Gend” is echter niets te vinden over het toekennen van een medaille aan hen. Eigenaardig, want er zijn in deze krant zeer veel vermeldin-gen van prijzen, eretekens en medailles te vinden die werden toegekend aan verdienstelijke personen.

Onze Hendrik de Rudder moet ook lid geweest zijn van de maatschappij “Tot nut van ’t algemeen” en heeft van het bestuur van die maatschappij ook een eremedaille gekregen. Deze maatschappij was sedert 1824 te Gent werkzaam, zoals we in de “Gazette van Gend” van maandag 11 oktober 1824 kunnen lezen: “In deze stad (Gent) is ook een departement opgericht van de societeyt Tot nut van ’t algemeen, waer van de algmeyne administratie tot Amster-dam is.”

Willy Rouquart

Noten

- (1) Voluit: Willem Koning der Nederlanden Groot - Hertog van Luxemburg. Deze medaille (zonder de op de keerzijde ingegraveerde tekst) staat beschreven en afgebeeld onder nr. 74 in J. Dirks, *Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende Penningen, geslagen tusschen November 1813 en November 1863*, 3 delen tekst en 5 delen platen, Haarlem 1889-1894. Deze medaille is een werk van de Franse medailleur Auguste-François Michaut (Parijs) van 1816. Deze Michaut werd de officiële medailleur van het hof onder koning Willem (I).
- (2) De afbeelding van de voorzijde staat niet afgebeeld in J. Dirks, o.c., maar is duidelijk een werk van de Brugse medailleur Fr. De Hondt.
- (3) De maatschappij “Tot nut van ’t algemeen” is een (Nederlandse)landelijke vereniging met plaatselijke afdelingen (“departementen”), opgericht in 1784, die zich tot doel stelt het welzijn, in de ruimste zin, van individue en gemeenschap te bevorderen. De vereniging streeft naar individuele en maatschappelijke ontplooiing met een zo hoog mogelijk cultu-reel gehalte. De maatschappij hield en houdt zich bezig met zaken die het algemeen belang dienen, zoals onderwijs, ontwikkeling en maatschappelijke discussies. Ze heeft daarmee een bijdrage geleverd aan de democratisering van Nederland. Van begin af aan heeft de maatschappij zichzelf gezien als een instelling voor volksontwikkeling en dat betekende, zeker 150 jaar lang, voor ontwikkeling van het “lagere volk”, de achtergestelden. (Wikipedia).

UITSLAG VAN DE KWIES 2012

Uit ervaring weten we dat tal van kwiezers en kwiessters met verenigde krachten op zoek gaan naar de oplossing van de jaarlijkse puzzel, maar soms heeft het spreekwoord “*L’union fait la farce*” het bij het rechte eind. We hopen dat we deze keer met ons Gents broebeltaaltje niet te veel steken hebben laten vallen. Op voorhand onze excuses hiervoor. Hierna volgt dan de enige echte ongekuste uitslag van de kwies 2012:

- 1) **DE BRUYNE FERDINAND**; TEN BOKUM A.-M., Bourdon 1811-1967, cat. tent Antwerpen Zilvermuseum Sterckshof 1-10/ 8-12-2002, p. 8-14.
- 2) **HELDERBERG(H) JAN-BAPTIST**, Cat. tent. Gent 1000 jaar Kunst en Cultuur(Muur-) Schilderkunst, Tekenkunst, Graveerkunst, Beeldhouwkunst, Gent Museum voor Schone Kunsten 1-7/14-9-1975, p. 504, 516.
- 3) **A(E)LGOET LIEVEN, ROERCH A.**, L’humanisme belge à l’époque de la Renaissance, 2de serie, 1933, p. 11-31; **DONCHE P.**, De diptiek De Schepper-Donche en de portretten van Elisabeth Donsche, in: Handelingen voor het genootschap voor geschiedenis te Brugge, jg. 137, 2000, p. 49; **DE VOCHT H.**, History of the foundation and the rise of the Collegium Trilingue Lovaniense, I, 1951, p. 136-139.
- 4) **MICHIËLS “GUST” AUGUSTIN**; **HEIREMANS M.**, Art ceramics Pionieers in Flanders 1938-1978, Stuttgart 2006.145-147.
- 5) **PAUWELS ROMBOUT**, **VANROOSE M.**, De beeldhouwkunst van de 17de eeuw, in: Cat. tent. Gent 1000 jaar Kunst en Cultuur: (Muur-) Schilderkunst, Tekenkunst, Graveerkunst, Beeldhouwkunst, Gent Museum voor Schone Kunsten 1-7/14-9-1975, p. 501-502.
- 6) **COC(K)X JACQUES**; **DE DONCKER T.**, Gentse kunstenaars Eenheid en diversiteit, Sociaaleconomische studie op basis van een prosopografisch onderzoek, Scriptie ingediend ter verwerving van de academische graad van licentiaat in de geschiedenis, Gent, Universiteit, Academiejaar 2006 – 2007, blz. 286-289.
- 7) **VAN OPHEM CHARLES**, **JANSSENS S.**, In het openluchtmuseum te Gent de Arteveldestad, Gent 1980, p. 338-340.
- 8) **FIRLEFIJN LEOPOLD**, **VAN CLEVEN J.** – **VAN TYGHEM F.** – **DE WILDE I.** – **HOOZEE R.**, Neogotiek in België, Cat. tent. Gent Oudheidkundig Museum van de Bijloke 1-10/31-12-1994, p. 148-149; **VANDEPUTTE O.** (red.), Gids voor Vlaanderen Toeristische en culturele gids

voor alle steden en dorpen in Vlaanderen, Tielt, 2008, p. 418.

- 9) **HUGHE WILLEM**, DECAVELE J. (red.), Gent Apologie van een rebel-
se stad Geschiedenis – Kunst – Cultuur, Antwerpen, 1989, p. 238, 249.
- 10) **RIJCX MARTINUS**, Cat. tent. Gent 1000 jaar Kunst en Cultuur,
Architectuur-Keramik-IJzer, koper en brons- Meubelkunst- Tapijtkunst,
Gent Bijloke-Museum 11-7/14-9-1975, blz. 472, cat. nr. 828.
- 11) **LEGRAND JOZEF**,
<http://www.gent.be/eCache/THE/4/159.bGlzdHZpZXc9cGVyc2JlcmljaHRlbl9hcmNoaWVmJnJlYz0xNTA4NjEmeWVhcj0yMDA5Jm1vbnRoPTQ.html>

Deze letters vormden samen de naam van de Gentse beeldhouwer **JOZEF CANTRÉ (1890-1957)**. Het Gents Museum voor Schone Kunsten bezit een aantal werken van deze expressionist, zoals Vaardige vrouw en het Ontwerp voor het grafmonument van de dichter René De Clercq. In het stadsbeeld is hij vertegenwoordigd o.a. met het Standbeeld van Edward Anseele (Frankrijkplein). Zijn borstbeeld van Karel van de Woestijne werd in 1989 ontvreemd in het koning Albert I park en is sindsdien spoorloos.

Onder impuls van Arthur de Decker werd in 2009 een kopie naar dit beeld geplaatst aan de laatste woonplaats van de schrijver te Zwijnaarde.

Naast beeldhouwer was Jozef Cantré ook een verdienstelijke graficus. Hij was één van “De Vijf”, een groep van grafici die vernieuwing in de Vlaamse xylografie bracht. Voor verdere informatie over deze beeldhouwer verwijzen we u graag naar bladzijde 116 van ons tijdschrift in 2007.

Met deze sluiten we onze 26ste uitslag als quizmaster voorbeeldig af. Het beeld gaat uit tot het einde van dit jaar.

De driedimensionale quizmaster

Enkele nabeschouwingen

Was het een moeilijke quiz? Reken maar, het was weer iets voor superspecialisten. Wij kregen slechts 7 antwoorden binnen: 5 met 1 foutje, 1 met 3 foutjes en 1 volledig correcte, iets wat altijd een zucht van opluchting doet slaken bij onze Quizmaster, want dat is dan toch het bewijs dat hij oplosbaar is. Wij bedoelen de quiz niet de quizmaster. De “crack” die ons in November reeds de correcte oplossing liet geworden was de heer **Achiel Van Hecke**. Proficiat! Mijnheer Van Hecke.

Verder ontvingen wij antwoorden van de mevrouwen **Paula D’haen** en

Muriel Groosman en de heren **Erik Dekeyser**, **Arthur De Decker**, **Jos Tavernier** en **Paul Derycke**.

Vraag 4 was de hindernis waar 6 paarden niet konden over springen zonder de bovenste balk af te werpen. Het juiste antwoord was Michiels Augustin Heiremans. Bij de gestruikelden was er een zekere unanimititeit: 2 opteerden voor Willy Boschem, 4 voor Pierre Caille.

Enkele bedenkingen van de koene ridders die zich vol vuur in de strijd wierpen.

Mevrouw **Paula D'haen**: Deze maal waren er te weinig gegevens om met de hoofdpersoon te beginnen. Die vond ik slechts door te puzzelen. Maar eind goed, al goed (hoop ik). Veel dank voor uw moeite en het genoeg dat gij ons verschaft.

De heer **Achiel Van Hecke**: Het was weeral een spannend en leerrijk zoeken. Hopelijk tot volgend jaar.

De heer **Erik Dekeyser**: Ik laat mij steeds weer verleiden om mee te doen aan deze tijdrovende puzzel. De moeilijkste vraag was nr. 4: Pierre Caille, ik ben echter niet zeker of dat juist is.

De heer **Arthur De Decker**: Nobody is perfect. Dus zullen we maar door de vingers kijken dat er blijkbaar een zinsdeel is weggevallen in de vraag 10. Dit foutje staat immers niet in de weg om volgende antwoorden her en der te vinden.

De heer **Jos Tavernier**: Volgend jaar zijn wij weer van de partij, wij kijken er al naar uit.

Mevrouw **Muriel Groosman**: Het was terug een leuke kwies.

De heer **Paul Derycke** (Zelzate): Ik zal Pierre de Coubertin maar citeren en in de Olympische geest dat deelnemen belangrijker is dan winnen. De kwies was dan ook aartsmoeilijk en ik vraag mij af welke bolleboos er in geslaagd is alles tot een goed einde te brengen. Maar ik mag terug, ook als niet-Gentenaar en trouwe lezer van uw tijdschrift vermelden dat uw quiz mij desondanks terug veel plezier heeft opgeleverd en dat ik weer heel wat heb bijgeleerd. Zeker over figuren waarvan ik zelfs nog nooit de naam had gehoord. Ik kijk al uit naar de volgende .

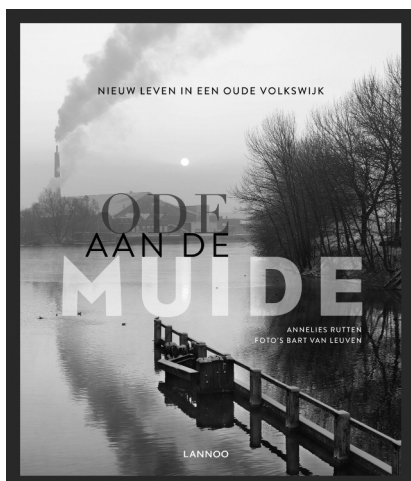
De heer **Paul Derycke** had 3 foutjes, dus op de 11 vragen gaf hij 8 correcte antwoorden. Voor een niet-Gentenaar is dat toch nog altijd een merkwaardige prestatie, helemaal niet beschamend en geen reden om er complexen van te krijgen.

BIBLIOGRAFIE

Bij Lannoo verscheen, van de hand van Annelies Rutten, **“Ode aan de Muide”**.

Het gaat niet zo zeer over de historiek van deze wijk, maar over de situatie vandaag, de ondertitel luidt trouwens “Leven in een oude volkswijk”.

De Muide is altijd een speciale wijk geweest die zeer vaak ten onrechte negatief beoordeeld werd. Bij sommigen was het zo iets waar men zijn handen niet vuil wilde aan maken. Het was natuurlijk een volkswijk en het leven aldaar werd volledig bepaald door de haven.

Een groot deel van de bevolking bestond uit havenarbeiders die zware arbeid verrichtten, maar nooit zeker waren werk te zullen vinden, ze moesten telkens opnieuw aangeworven worden, lukte dat niet, dan zaten zij zonder werk en zonder inkomen want de “dop” bestond toen nog niet. Een dergelijke situatie is natuurlijk mede verantwoordelijk voor de karaktervorming van de dokwerker.

Sommige burgers riskeerden het niet een voet te zetten op de Muide dat ze zo wat beschouwden als een rovershol. Flauwe kul natuurlijk. Die havenarbeiders waren zeker geen fijn uitgedoste heren, sommigen konden den indruk wekken dat het brutale kerels waren en het taaltje dat zij spraken was ook niet van dien aard om de brave burger gerust te stellen, maar misdadigers waren het zeker niet.

Men trof er geen rijke burgerhuizen aan, geen geklasseerde monumenten, simpele arbeiderswoningen en armoedige beluiken, maar er was wel een sterk ontwikkeld sociaal contact en een solidariteit die men meestal te vergeefs zal zoeken in de “betere” wijken van de stad.

Maar alles evolueert en geleidelijk is een deel van de traditionele bevolking verdwenen en werd zij vervangen door “niet-Muidenaars” die het wel zagen zitten daar te gaan wonen. Het boek gaat voornamelijk over interviews met de mensen die er nu wonen, de “inwijkelingen” zullen we maar zeggen. En wat blijkt? Zij wonen er zeer graag, zijn blij dat zij deze keuze gemaakt hebben en zouden er niet meer weg willen. Bij allen dezelfde motivering: een rustige

gezellige buurt, een aangenaam sociaal contact, geen overdreven verkeersoverlast zoals in het centrum van de stad.

Een gevaarlijke buurt? Ga weg, men loopt een groter risico aangevallen te worden in de Veldstraat dan op de Muide.

Het is een boek dat veel ongegronde vooroordelen kan wegwerken.

Een randbemerking: “Gents” schrijven op een manier die voor iedereen duidelijk is, is een uiterst moeilijke taak. Wel begrijpelijk als men bedenkt dat het rijk Gents dialect zo veel subtiele nuances bevat. In sommige gevallen is er evenwel geen probleem: geen enkele èchte Gentenaar zal spreken van de “MUIDE”, maar van de “MUIJE”. Simpel, niet waar? Waarom schrijft men in dit boek als Gentse uitspraak “Môa”? Hoe spreekt men zo iets uit?

Het boek heeft een formaat van grosso modo 22,5 x 27 cm., telt 192 bladzijden en is rijkelijk geïllustreerd met een 200-tal foto's. Te koop in de boekhandel tegen 39,99 €.

Eind verleden jaar verscheen het **49e jaarboek van de “Heemkundige Kring Oost Oudburg:”** Het is weer een lezenswaardig boek geworden van niet minder dan 352 bladzijden.

Verschillende bijdragen kunnen ook onze lezers interesseren.

Zo is er het artikel over de Rietgracht die destijds de grens vormde tussen het Gents Schependom en de omliggende heerlijkheden. Het gebied binnen de grenzen was het “Vrije van Gent.”

Iedere Gentenaar heeft wel horen spreken en is vertrouwd met de naam Rietgracht, maar wij vragen ons af of er velen zijn die zich een juist beeld kunnen vormen van de locatie van deze gracht. Wij denken dat er bitter weinig zijn. Dat kan hen trouwens niet kwalijk genomen worden, alles is niet even duidelijk. Om te beginnen de naam al. Gracht? Ja, maar niet overal, ook gewone waterlopen, een stuk droge vestinggracht. Daarbij komt nog dat bepaalde delen van de vestinggracht Rietgracht genoemd werd daar waar ze in feite niets te maken hadden met de functie van “grens”.

Dit artikel komt een beetje orde scheppen in de talrijke misvattingen en onjuistheden van dit toch wel zeer interessant onderwerp. Het volledig juiste verhaal zullen wij wellicht nooit kennen, het begon immers vele eeuwen geleden en sedertdien is er veel gebeurd waar wij geen weet van hebben. Wij hebben het nu wel over de “Rietgracht”, maar we hadden evengoed kunnen schrijven “Rijtgracht, Grijtgracht, Grietgracht, Vrijtgracht, Bevrijt-gracht.” Van waar al die verwarrende namen? Voor de origine moeten wij terug naar de 13e eeuw. “Rijt” is afgeleid van het Latijn en betekent simpelweg “gracht, waterloop”.

Het gaat dus over een “gracht-gracht”, een mooi pleonasme. In dit artikel krij-

gen wij een zuiverder beeld van deze oude grens. Men vindt er ook interessante en minder gekende gegevens in over het “Gentse Vrije”.

Een ander interessant artikel gaat over, voor de meesten, minder bekende gegevens over het “Oorlogsmonument 1914-1918” te St-Amansberg. Dit beeld vóór het oud Gemeentehuis van St-Amansberg waar iedereen achteloos voorbijloopt zonder er ook maar iets te weten over het ontstaan ervan.

Ook nog een artikeltje over het feit dat de “Broeders van O.L.V. van Lourdes” vanaf 1836 tot 1942 bier brouwden, aanvankelijk voor eigen gebruik, maar vanaf 1861 het ook in de handel brachten.

De leden van “De Oost-Oudburg” ontvangen dit jaarboek gratis. Niet-leden van deze kring betalen 23 €, 27 € als het per post moet verstuurd worden.

Eventueel bijkomende inlichtingen zijn te bekomen bij de Voorzitter Roger Poelman - Zavelput 14 te 9040 St-Amansberg. Tel: 0496.71.72.16

H.C.

VRAAG EN ANTWOORD

De heer **Alois Goyvaerts** (Beveren-Waas) vraagt zich af waar hij documentatie zou kunnen vinden over de vijfvoudige moord gepleegd door Mast en Danneels.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Van Prof. em. A.K. Evrard ontvingen wij volgend schrijven:

“In 2015, tweehonderdste verjaring van Willem I's troonbestijging, wordt de grote weldoener van Gent (universiteit, textielindustrie, kanaal van Terneuzen) herdacht. Met het oprichten van een standbeeld. (Hiertoe is beeldhouwer Guy Ducheyne bezig met een ontwerp). Het project wordt moreel gesteund door een comité van aanbeveling (waarvan hierbij een voorlopig overzicht.) Om de toestemming van het Stadsbestuur te kunnen bekomen dienen we een burgermanifest van meer dan tweeduizend handtekeningen voor te leggen, reeds de helft van dit aantal is bereikt.

Mogen wij aan uw vereniging (waarvan ik tussen haakjes beschermend lid ben) vragen op enige manier te willen medehelpen (b.v. door het ondertekenen der petitie).

Het project staat volkomen buiten elke politieke kleuring en richt zich tot alle bewuste Gentenaars die hun geschiedenis kennen. Aldus Prof. em. A.K. Evrard, doctor der universiteiten van Gent en Leiden, drager der Orde van de Gentse Draak.

Comité van Aanbeveling voor een WILLEM I - Standbeeld.

Ere-Schepen der Haven Sas Van Rouveroy van Nieuwaal.

Ere-Gouverneur van Oost-Vlaanderen Prof. em. Dr. Herman Balthazar.

Consul-generaal der Nederlanden Philippe Leroy.

Ere-Directeur Cultuur Stad Gent Johan Decavele.

Universiteitsrector Prof. Dr. Paul Van Cauwenberge.

Ere-Rector Prof. em. Ir. Daniël Vandepitte.

Decaan der Faculteit Geneeskunde Prof. Dr. Guy Vanderstraeten.

Decaan der Faculteit Farmaceutische Wetenschappen Prof. Dr. Stefaan De Smedt.

Decaan der Faculteit Diergeneeskunde Prof. Dr. Hubert De Brabander.

ANV-Voorzitter, oud-minister Paul Van Grembergen.

Ere-Schepen van Onderwijs Meester Piet Van Eeckhaut.

Ere-Senator Tony Van Parys.

Renaat Roels (Lodewijk de Raet Stichting).

Luk Lekens (Vlaamse Toeristenbond).

Prof. em. Dr. Stefaan Lievens.

Prof. Dr. Mathias Storme.

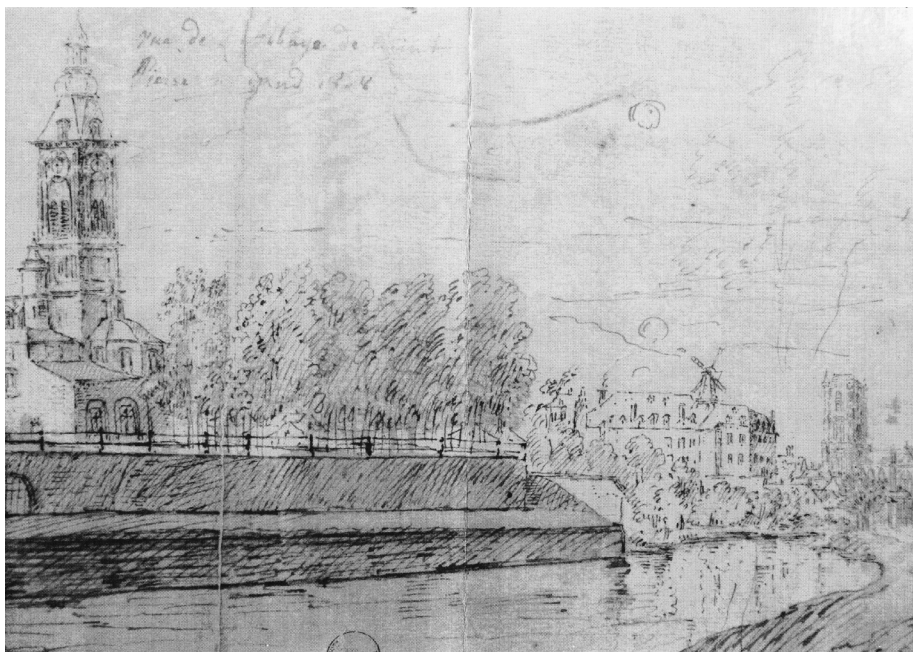
Dr. Piet Jongbloet (Vlaams Geneesherenverbond).
Volksvertegenwoordiger Siegfried Bracke.
Ere-Senator Oswald Van Ooteghem.
Ere-Senator Wilfried Aers.
Voorzitster Overlegcomité Vlaamse verenigingen Huguette Ingelaere +
Ere-Hoofdbestuurslid VTB Andries De Schepper +
Pater Van Wassenhove (Gentse Dominicanen).
Honderdjarige publicist Daniël Merlevede.
Ria Goossenaerts (Algemeen Nederlands Verbond).
Ere-Opperdekenin der Gentse Gebuurtedekenijen Apotheker Albertina Evrard +
Historicus Dr. Paul Kongs.
Voordrachtskunstenaar Jo Decaluwé.
Gemeentebestuur van Evergem (Kanaalzone).
Marnix-Ring Voorzitter Hubert De Sadeleer.
Germaan Van Verdeghe (Orde van den Prince).
Herman De Mulder, Vlaamse Volksbeweging en Gentse Vereniging De Draak.
Michel Gobeyn - VLAS (Vlaamse Actieve Senioren).

Uitbreiding met nog ander personaliteiten blijft uiteraard mogelijk.
Correspondentie-adressen: Citadellaan 56 - 9000 Gent en Meersstraat 88 -
9000 Gent. Personen die deze aan te bevelen actie willen ondersteunen kun-
nen dit doen door de petitie te ondertekenen die ook aanwezig is in het
Documentatiecentrum.
Om geldig te zijn moet de ondertekenaar-ondertekenaarster minimum 16 jaar
zijn en inwoner van Groot-Gent.

Dit borstbeeld van Willem I dat in 1828 gemaakt werd door Philippe Parmentier zal min of meer als model staan voor het standbeeld.

Lue Devriese schrijft: dank zij een tip van **André Verbeke** komen we nog een mooie en interessante afbeelding op het spoor van het Engelse Nonnenklooster op Sint-Pieters beschreven in G.T. 2013, nr. 1. Het betreft een pentekening van Jan Baptist de Noter, gedateerd 1808, bewaard in de “Atlas Goetghebuer” (L21/1b) van het Gentse stadsarchief. Hierbij reproduceren we een gedeelte van de tekening. Een gelijkaardige, niet gedateerde voorstelling door J. C. Cogels wordt in dezelfde collectie bewaard onder het nummer

L21/6 en staat weergegeven in Deseyn, G. *Bouwen voor de Industrie*, Gent, 1989, p.142. Bijzonder aan beide afbeeldingen is dat boven op het toen tot fabriek omgevormde kloostergebouw een windmolentje te zien is. De initiatiefnemer was Joseph Fryson, loodwitfabrikant, in die tijd eigenaar van het gebouw. De fabriek werkte toen op windkracht in afwachting wellicht dat er een stoommachine zou geïnstalleerd worden. De voor die machine noodzakelijke schouw is goed te zien op een van de afbeeldingen gepubliceerd bij het artikel.